

**EKONOMİK BÜYÜME VE ENFLASYONUN DIŞ
BORÇLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: SEÇİLMİŞ
AFRİKA ÜLKELERİ**

Halime ÇATAL

**2022
Yüksek Lisans Tezi
İktisat**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Ali KONAK**

**EKONOMİK BÜYÜME VE ENFLASYONUN DIŞ BORÇLAR ÜZERİNDEKİ
ETKİSİ: SEÇİLMİŞ AFRIKA ÜLKELERİ**

Halime ÇATAL

T.C.

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

İktisat Anabilim Dalında

Yüksek Lisans Tezi

Olarak Hazırlanmıştır

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Ali KONAK

Karabük

Ocak 2022

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	2
TEZ ONAY SAYFASI.....	6
DOĞRULUK BEYANI.....	7
ÖNSÖZ	8
ÖZET	9
ABSTRACT.....	11
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ	13
ARCHIVAL REGISTRATION INFORMATION.....	14
KISALTMA LİSTESİ	15
ARAŞTIRMANIN KONUSU	16
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	16
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	16
ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ	16
ARAŞTIRMA EVREN VE ÖRNEKLEMİ.....	16
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	16
GİRİŞ.....	18
BİRİNCİ BÖLÜM	20
1.1. İKTİSADİ BÜYÜME	20
1.1.1. İktisadi Büyüme: Tanımı ve Kavramsal Bir Analiz	20
1.1.2. Geleneksel Büyüme Teorileri	24
1.1.2.1. Klasik Büyüme Teorileri	24
1.1.2.1.1.Adam Smith ve Büyüme Kuramı.....	24
1.1.2.1.2.Malthus Büyüme Teorisi	26
1.1.2.1.3. Ricardo'nun Gelir Dağılımı Ve Büyüme Kuramı.....	27
1.1.2.2. Sosyalist Büyüme Teorileri	30
1.1.2.2.1. Karl Marx Büyüme Kuramı	30
1.1.2.2.1.1.Emek Değer Teorisi	31
1.1.2.2.1.2.Fazla(Atık) Değer Kuramı	31
1.1.2.2.1.3. Kar Değer Kuramı	32
1.1.2.2.2.Schumpeter Büyüme Analizi	32
1.1.2.2.2.1.Yenilikler	33
1.1.2.2.2.2.Girişimcilik	34

1.2.2.2.3. Keynes Büyüme Analizi	35
1.1.3. Modern Büyüme Teorileri	35
1.1.3.1. Harrod-Domar Büyüme Analizi	36
1.1.4. Neoklasik Büyüme Teorisi	37
1.1.4.1. Solow Büyüme Analizi.....	37
1.1.5. İçsel Büyüme Teorileri	38
1.1.5.1. Rebelo Ak Modeli.....	39
1.1.5.2. Arrow Yaparak-Öğrenme Modeli.....	40
1.1.5.3. Romer Bilgi Stoku Modeli.....	40
1.1.5.4. Lucas'ın Beşeri Sermaye Modeli.....	40
1.1.5.5. Barro Kamu Harcamaları Teorisi.....	41
1.1.5.6. AR-GE Tabanlı Büyüme Modelleri.....	42
1.1.5.6.1. Romer'in Yatay Yeniliğe Dayalı AR-GE Teorisi.....	43
1.1.5.6.2. Ürün Farklılığı Teorisi	43
1.1.5.6.3. Yaratıcı Yıkım Modeli.....	44
1.2. DIŞ BORÇ	44
1.2.1. Kavramsal Çerçeve ve Borçlanma Ve Önemi	44
1.2.2. Dış Borçlanma	45
1.2.3. Kamu ve Özel Borç Arasındaki Farklılıklar	46
1.2.4. Dış Borç Nedenleri	47
1.2.5. Gelişmiş Ekonomilerde Dış Borç	49
1.2.5.1. Askeri ve Siyasi Nedenler	49
1.2.5.2. Ekonomik Nedenler.....	50
1.2.5.3. Kültürel/Tarihi Nedenler	51
1.2.5.4. Ahlaki/İnsani Nedenler.....	51
1.2.6. Dış Borçların Sınıflandırılması.....	52
1.2.6.1. Vadeleri Bakımından Dış Borçlar	52
1.2.6.2. Finansman Çeşidine Bağlı Oluşan Dış Borçlar	52
1.2.6.1.1. Kalkınma Finansları(Kredileri).....	52
1.2.6.2.2. Teknik Yardımlar.....	55
1.2.6.2.3. Askeri Yardımlar	55
1.2.6.2.4. Bağışlar	56
1.2.6.3. Alındığı Kaynağa Göre Oluşan Borçlar.....	56

1.2.6.3.1.Devletlerarası Dış Borçlanma	56
1.2.6.3.2. Milletlerarası Kuruluşlardan Sağlanan Dış Borçlar	56
1.2.6.3.3.Ticari Banka Kaynakları (Krediler)	57
1.2.6.3.4. Özel Yabancı Sermaye Yatırımları	57
1.2.7. Dış Borçlanma Hakkındaki Görüşler	58
1.2.7.1. Klasik model	58
1.2.7.2. Keynesyen Model	60
1.2.7.3. Neo-Klasik Model	61
1.2.7.4.Post-Keynesyen Model	61
1.2.8. Dış Borçların İşleyişi	62
1.3. ENFLASYON	62
1.3.1. Enflasyon Tanımı	63
1.3.2. Enflasyona Dair Teoriler	64
1.3.2.1.Klasik Kuram	64
1.3.2.2.Keynesyen Kuram	65
1.3.2.4.Yapısalcı Kuram	66
1.3.3. Enflasyon Çeşitleri	66
1.3.3.1. Nedenlerine Göre Enflasyon Çeşitleri	66
1.3.3.1.1.Talep Enflasyonu	66
1.3.3.1.2.Arz(Maliyet) Enflasyonu	67
1.3.3.1.3.Yapısal Enflasyon	68
1.3.3.2. Gelişme Süreçlerine Bağlı Enflasyon Çeşitleri	68
1.3.3.2.1.Açık Enflasyon	68
1.3.3.2.2. Gizli Enflasyon	69
1.3.3.2.3. İthal Enflasyon	69
1.3.3.3. Hızına Göre Enflasyon Çeşitleri	69
1.3.3.3.1. İlimli Enflasyon	69
1.3.3.3.2. Kronik Yüksek Enflasyon	70
1.3.3.3.3. Hiperenflasyon	70
İKİNCİ BÖLÜM	70
2.1. Afrika Ülkeleri Genel Değerlendirme	70
2.2. Afrika Kıtası Jeopolitiği ve Doğal Kaynakları	71
2.3. Afrika Ülke Ekonomileri Genel Değerlendirme	73

2.4. Seçilmiş Afrika Ülkelerinde Dış Borç, Ekonomik Büyüme ve Enflasyon	77
2.5. Literatür.....	121
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	125
3. VERİ SETİ, EKONOMETRİK YÖNTEM VE AMPİRİK BULGULAR	125
3. 1. VERİ SETİ VE MODEL	125
3.2. EKONOMETRİK YÖNTEM	126
3.2.1. Panel Birim Kök Testleri.....	126
3.2.1.1. Levin-Lin-Chu (LLC) Panel Birim Kök Testi.....	127
3.2.1.2. Im, Pesaran-Shin (IPS) Panel Birim Kök Testi	128
3.2.1.3. Fisher ADF ve Fisher PP Birim Kök Testi	129
3.3. ANALİZ SONUÇLARI	131
SONUÇ.....	151
KAYNAKÇA.....	155
TABLolar LİSTESİ.....	169
ŞEKİLLER LİSTESİ	171
GRAFİK LİSTESİ	171
ÖZGEÇMİŞ	172

TEZ ONAY SAYFASI

Halime ÇATAL tarafından hazırlanan “ EKONOMİK BÜYÜME VE ENFLASYONUN DIŞ BORÇLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: SEÇİLMİŞ AFRİKA ÜLKELERİ ” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Unvan Adı SOYADI: Doç. Dr. Ali KONAK

Tez Danışmanı, İktisat Politikası (Uluslararası İktisat)

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile İktisat Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 20.04.2022

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Üye : Doç. Dr. Ali KONAK (KBÜ)

Üye : Doç.Dr. Hüseyin KARAMELİKLİ (KBÜ)

Üye : Prof. Dr. Serkan DİLEK (KÜ)

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum ‘‘EKONOMİK BÜYÜME VE ENFLASYONUN DIŞ BORÇLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: SEÇİLMİŞ AFRİKA ÜLKELERİ ’’ adlı bu çalışmanın tarafımca, akademik ve hukuki kurallara uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım kaynakların, kaynakçada gösterilenlerle aynı olduğunu beyan ederim.

Adı Soyadı:

Halime ÇATAL

İmza:

.../.../2022

ÖNSÖZ

Tez çalışma süresince değerli katkıları ve emeklerini benden hiçbir zaman esirgemeyen Doç. Dr. Ali Konak'a en içten teşekkürlerimi ve takdirlerimi sunarım. Bu çalışma sürecinde bana her zaman ilham vererek ve destek olarak başarılı olmama vesile olan sevgili babama ve anneme ithaf ediyorum. Bu süreçte bana her türlü desteklerinden dolayı sevgili kardeşlerim Fatma, Esra ve Mevlüt'e, , ayrıca sevgili dostlarım Ayşenur, Şevket, tüm aileme ve arkadaşlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

ÖZET

Günümüzde ekonomi, özelde dış ülkeler ile ilişkilerin yanı sıra bölge ve milletlerarası şartlar nedeniyle sürekli dalgalanmalara sahne olmaktadır. Dış borç, geçmişten bugüne ekonomisini geliştirmek isteyen ülkelerin finans kaynağı oluşturması açısından ilgi odağı olmuştur. Dış borçlarla büyüme ve enflasyon arasındaki ilişki uzun yıllardır üzerinde çalışılan bir konudur. İç tasarruflardaki eksiklikler, ihracat gelirlerindeki yetersizlik, bilgi ve teknolojinin eksikliği, gerekli yatırımların mevcut olmayışı ve ödemeler dengesi açığı gibi birçok problemle karşı karşıya kalan ülkeler iktisadi büyümenin gerçekleşebilmesi ve üretimde artışı sağlayabilmek için dış borca ihtiyaç duymaktadır. Dış borçlar, 2.Petrol Krizinden sonra dünyada varlığını iyice hissettirerek, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler açısından ciddi problemler doğurmuştur. Borç kaynağını elde eden ülkede oluşacak ilk etki, nakit sermayede meydana gelecek artışlardır. Sağlanan dış borçlar yatırıma dönüştürüldüğü takdirde ülkede büyüme gerçekleşecektir fakat bu kaynaklar yatırımlara dönüştürülmezse dış borçlar büyük sorun teşkil edecektir. Dış borç stoklarının yatırıma ayrılan payı fazla olduğu takdirde borçlanan ülkenin milli gelirinde bir artış oluşacaktır. İncelenen dönemlerdeki farklılık ülkelerin gelişmişlik seviyeleri, borç tutarları ve dışa açıklık gibi unsurlardaki çeşitlilikler mevcut sonuçlar arasında da farklılıklar doğurmuştur. Ülkelerin büyük ölçüde dış borç kaynakları sağlaması büyümeyi azaltmaktadır. Ayrıca bu artışlar ülkeleri enflasyonist bir sürecin içine sürüklemektedir. Bunun nedeni aşırı borçlanmayla birlikte borçların geri ödenmesi ülke ekonomilerinde problemlere yol açmaktadır. Elde edilen yüksek borçlanmalar kamu tarafından sağlanan makroekonomik dengenin oluşmasını zorlaştırarak, yatırım ve tasarruflardan elde edilen kaynakların borç ödemelerine gitmesine yol açmaktadır. Bu durumda büyümeyi olumsuz etkileyecektir.

Bu çalışmada 40 Afrika ülkesinin (Benin, Bostvana, Burkina Faso, Burindi, Cabo Verde, Cezayir, Çad, Etiyopya, Fas, Fildişi Sahili, Gabon, Gambiya, Gana, Gine, Gine Bisaau, Kenya, Kamerun, Komorlar, Kongo Cumhuriyeti, Lesotho, Madagaskar, Malawi, Mali, Moritanya, Mısır, Mauritius, Mozambik, Nijer, Nijerya, Orta Afrika Cumhuriyeti, Ruanda, Senegal, Sierra Leone, Sudan, Swaziland, Tanzanya, Tunus, Togo, Uganda, Zambiya) üzerinde makroekonomik göstergelerden dış borçlanma enflasyon ve ekonomik büyümenin ülkeyi ve birbirlerini ne ölçüde etkilediği panel

veri analiziyle test edilmiştir. Bu kapsamda öncelikle serilerin durağanlığı belirlenmiştir. Çalışmada 40 Afrika ülkesi örneklem alındığından dolayı ve bu ülkeler birbiriyle gelir, nüfus ve yaşam düzeyi olarak benzer yapıda olmalarından dolayı panel birim kök testlerinde birinci nesil panel birim kök testleri kullanılmıştır. Bu nedenle çalışmada Levin-Lin-Chu (LLC), Im, Pesaran-Shin (IPS), Fisher ADF, Fisher PP, Maddala ve Wu ile Choi panel nedensellik testleri kullanılmıştır. Analiz uzun dönemde ekonomik büyümedeki artışın dış borç ve enflasyon oranlarını azaltacağı yönündedir.

Anahtar Kelimeler: Dış Borç, Ekonomik Büyüme, Enflasyon, Panel Veri

ABSTRACT

Today the economy is constantly fluctuating due to regional and international conditions, as well as relations with foreign countries. Foreign debt has been the focus of attention in terms of creating a financial resource for countries that want to develop their economy from past to present. The relationship between external debt and growth and inflation has been a subject that has been studied for many years. Countries that face many problems such as deficiencies in domestic savings, inadequacy in export revenues, lack of information and technology, lack of necessary investments and balance of payments deficit need external debt in order to achieve economic growth and increase production. Foreign debts made their presence felt in the world after the 2nd Oil Crisis, causing serious problems for developing and underdeveloped countries. The first effect that will occur in the country acquiring the debt resource is the increase in the cash capital. If the foreign debts provided are converted into investments, growth will occur in the country, but if these resources are not converted into investments, foreign debts will pose a major problem. If the resource provided by the allocation of foreign debt stocks to investments is higher than the foreign debt resources obtained, it will create an increase in the national income of the borrowing country. The differences in the analyzed periods, the development levels of the countries, the diversity in factors such as debt amounts and openness to foreign countries have also led to differences in the current results. The fact that countries provide external debt resources to a large extent reduces growth. In addition, these increases drag countries into an inflationary process. The reason for this is that the repayment of debts with excessive borrowing causes problems in the country's economies. The high borrowings obtained make it difficult to establish the macroeconomic balance provided by the public, and cause the resources obtained from investments and savings to go to debt payments. In this case, it will negatively affect growth.

In this study, the extent to which external borrowing, inflation and economic growth, which are macroeconomic indicators of more than 40 African countries (Benin, Bostvana, Burkina Faso, Burindi, Cabo Verde, Cezayir, Çad, Etiyopya, Fas, Fildişi Sahili, Gabon, Gambiya, Gana, Gine, Gine Bisaau, Kenya, Kamerun, Komorlar, Kongo Cumhuriyeti, Lesotho, Madagaskar, Malawi, Mali, Moritanya, Mısır,

Mauritius, Mozambik, Nijer, Nijerya, Orta Afrika Cumhuriyeti, Ruanda, Senegal, Sierra Leone, Sudan, Swaziland, Tanzania, Tunus, Togo, Uganda, Zambiya), affect the country and each other, was tested with panel data analysis. In this context, first of all, stationarity of the series was determined. First generation panel unit root tests were used in panel unit root tests, since 40 African countries were sampled in the study and these countries were similar in terms of income, population and living level. For this reason, Levin-Lin-Chu (LLC), Im, Pesaran-Shin (IPS), Fisher ADF, Fisher PP, Maddala ve Wu ile Choi panel causality tests were used in the study. The analysis is that in long run, the increase in economic growth will decrease the external debt and inflation rates.

Keywords: External Debt, Economic Growth, Inflation, Panel Data

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	EKONOMİK BÜYÜME VE ENFLASYONUN DIŞ BORÇLAR ÜZERİNDE ETKİSİ: SEÇİLMİŞ AFRİKA ÜLKELERİ
Tezin Yazarı	Halime ÇATAL
Tezin Danışmanı	Doç. Dr. Ali KONAK
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	20.04.2022
Tezin Alanı	İktisat Anabilim Dalı
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	174
Anahtar Kelimeler	Dış Borç, Ekonomik Büyüme, Enflasyon, Panel Veri

ARCHIVAL REGISTRATION INFORMATION

Name of the Thesis	THE EFFECT OF ECONOMIC GROWTH AND INFLATION ON EXTERNAL DEBT: SELECTED AFRICAN COUNTRIES
Author of the Thesis	Halime ÇATAL
Advisor of the Thesis	Doç. Dr. ALİ KONAK
Status of the Thesis	Master Degree
Date of the Thesis	20.04.2022
Field of the Thesis	Department Of Economics
Place of the Thesis	KBU/LEE
Total Page Number	174
Keywords	External Debt, Economic Growth, Inflation, Panel Data

KISALTIMA LİSTESİ

AR-GE	Araştırma- Geliştirme
TÜFE	Tüketici Fiyat Endeksi
ÜFE	Üretici Fiyat Endeksi
IMF	Uluslararası Para Fonu
IDB	İslam Kalkınma Bankası
ECOWAS	Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
DEİK	Dış Ekonomiler İlişkiler Kurulu
ADF	Augmented Dickey Fuller
IPS	Im, Pesaron Shin
LLC	Levin-Lin-Chu
PP	Phillips - Perron
GDP	Gross Domestic Product

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Bu çalışmanın konusu dış borçlanma, ekonomik büyüme ve enflasyon arasındaki ilişkinin: Seçilmiş 40 Afrika ülkesi ile araştırılmasıdır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Dış borçlar, enflasyon ve ekonomik büyüme ülke ekonomileri açısından son derece önemlidir. Ekonomik büyüme mal ve hizmet üretim kapasitesinde gerçekleşen bir genişleme şeklinde tanımlanırken, dış borçlar bir ülkenin veya ülke içerisindeki kurumların yabancı ülkelere kaynak sağlama şeklinde tanımlanmaktadır. Enflasyon ise fiyatlar genel düzeyinin git gide artış göstermesi ve bundan dolayı paranın sürekli olarak değer kaybetmesidir. Çalışmanın amacı dış borç, ekonomik büyüme ve enflasyon arasındaki ilişkileri ortaya koymaktır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada seçilmiş Afrika Ülkeleri üzerinde dış borç, ekonomik büyüme ve enflasyon makroekonomik göstergelerinin etkisi ve birbirlerini nasıl etkilediği incelenmiş ve son olarak da ve bu göstergelerin Afrika ülkeleri üzerindeki etkileri ekonometrik yöntemle analiz edilerek sonuca ulaşılmıştır.

ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ

Ekonomik büyüme göstergesinin dış borçları ve enflasyonu azaltacağı varsayılmaktadır. Bu çalışmada dış borçlanma, ekonomik büyüme ve enflasyonun birbirini nasıl etkilediği Afrika ülkeleri özelinde değerlendirilmeye çalışılmıştır. Araştırma sonrasında ortaya çıkan sonuçların, hipotezleri doğrulayıp doğrulamadığı Levin-Lin-Chu (LLC), Im, Pesaran-Shin (IPS), Fisher ADF, Fisher PP, Maddala ve Wu ile Choi panel nedensellik testleri ile üçüncü bölümde değerlendirilmiştir.

ARAŞTIRMA EVREN VE ÖRNEKLEMİ

Araştırmanın evrenini 40 Afrika ülkesinde 1996-2020 yılları arasında dış borçlanma, ekonomik büyüme ve enflasyon oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise 40 Afrika ülkesi oluşturmaktadır.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Bu çalışmada, 40 Afrika ülkesinin 1996-2020 yıllarındaki döneme ait yıllık veriler kullanılarak dış borçlanma, ekonomik büyüme ve enflasyonun birbirine olan

etkisi incelenmiştir. Çalışmada kullanılan veriler World Bank dan alınmıştır. Elde veriler ekonometrik analiz ile değerlendirilmiştir.

GİRİŞ

Günümüz koşullarında, dünya ekonomileri bir taraftan ivmeli bir değişim ve gelişim süreci içerisindeyken, diğer taraftan ülkeler arasındaki ekonomik etkileşimlerinin giderek yoğunlaştığı görülmektedir. Küreselleşme sürecinin önemli sonuçlarından biri olarak dış borçlanmaların ülkeler üzerindeki ekonomik etkileridir. Dış borç, ülkelerin ekonomik unsurlarını etkileyen ve farklı makroekonomik göstergelere yön veren bir faktördür. Tarihsel olarak incelendiğinde, dış borçlanmaya dair teorik fikir ve modellerdeki ilerlemelerle birlikte, dış borçların bir finans kaynağı biçimi şeklinde kullanılmasında da birçok farklılık meydana gelmiştir. Geçmiş zamanlarda yalnızca olağanüstü durumlar altında başvurulmasına ihtiyaç duyulan dış borçlar zaman içerisinde ülkelerin gelişme gösterebilmesi için ihtiyaç duyduğu bir finans kaynağına dönüşmüştür.

Dış ticaret sırasında şirketlerin maruz kaldığı maliyet masraflarını azaltmak için yapılması gereken hususlar vardır. İktisadi büyümede, yatırım ve ihracat oranlarına hız kazandırmakta dış borçlanma kilit bir rol üstlenmektedir. Eksik yerli sermaye stoku, gelişmekte veya az gelişmiş ülkeleri, diğer ülkeler ile milletlerarası kuruluş ve bankalardan dış borç biçiminde finansman kaynağı arayışına sürüklemektedir. İktisadi büyümenin devamlılığı için ihtiyaç duyulan yatırım mallarını ithalat ile sağlayan bu ülkelerde, ithalattaki mevcut giderleri karşılayacak olan ihracat kaynaklarının yüksek olmaması ise ülkeleri döviz sıkıntısı çekmesine sebebiyet vermekte ve bu durumda dış borçlanmaya olan ihtiyaç giderek artmaktadır.

İktisadi büyüme ve yatırımların hızlandırıcı özelliği dış borçlanmalar “etkin” bir biçimde kullanıldığı takdirde ortaya çıkmaktadır. Dış borç kaynaklarının üretimi verimli kılacak alanlarda kullanılmasının yerine, bütçe eksikliklerini ve cari harcamaları gidermek için kullanılması kaynak israfını doğurduğu gibi dış borçların geri ödenmesini de oldukça zorlaştırmaktadır. Etkin halde kullanılmayan dış borcun anapara veya faiz ödemeleri milli gelirdeki mevcut artıştan daha yüksek seyredeceğinden, borcun tekrar borçla ödenmesi sorunu oluşturmaktadır. Böyle bir durumda ülkenin refahta azalmalar görülürken dış borç yükü artmaktadır. Ayrıca dış borç ve enflasyon arasındaki ilişkide, alınan kaynakların kullanım şekillerine ve ülke ekonomilerinin yapılarına göre çeşitlilik göstermektedir. Başka bir deyişle, dış borç kaynağı elde eden ülkelerin gelişmişlik düzeyi veya kredileri kullanım biçimleri, dış

borçların fiyatlar genel düzeyinde belirleyici bir özelliğini oluşturmaktadır. Yani dış borç- enflasyon arasında heterojen bir özellik barındırmaktadır.

Hazırlanmış olan bu tez çalışmasının birinci bölümünde dış borç, ekonomik büyüme ve enflasyon üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda dış borç, ekonomik büyüme ve enflasyon tanımları, büyüme teorileri anlatılmış ve bu makroekonomik göstergelerin Afrika ülkeleri üzerindeki etkisi dönemsel olarak açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde Afrika ülkelerinin ekonomik yapısına, yer altı kaynaklarına ve makroekonomik göstergelerin verileri dönemsel olarak değerlendirilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise dış borç, ekonomik büyüme ve enflasyon arasındaki ilişki Afrika ülkeleri bazında ekonometrik yöntem ile analiz edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İKTİSADİ BÜYÜME

1.1.1. İktisadi Büyüme: Tanımı ve Kavramsal Bir Analiz

Ekonomik büyüme, mal ve hizmet üretim kapasitesinde gerçekleşen bir genişleme şeklinde tanımlanabilir. Başka bir ifadeyle ekonomik büyüme, ekonomide var olan üretim kapasitesindeki artışı, toplam milli hâsıladaki genişleme veya kişi başına düşen ürünlerdeki artış olarak tanımlayabiliriz (Bayraktar ve Kazancıgil, 2020, s.10). Bu ekonomik büyüme gerçek bir artış olup, var olan duruma bir ilave söz konusudur. Bir başka deyişle, bir ekonomi içerisindeki üretimin yıllara göre hacminde meydana gelen artış olarak da tanımlanabilmektedir. Ekonomik büyüme, iki farklı şekilde gerçekleşmektedir. Bu gerçekleşmenin ilki, tam istihdam şartlarında mevcut ekonomik kaynakların verimli şekilde kullanılması iken diğer bir büyüme şekli ise kullanılan kaynaklara yenilerinin eklenerek iktisadi genişlemeye katkı sağlamasıdır (Parasız, 2008, s.15). Kaynaklarda oluşan genişleme ise doğrudan kişi başına düşen ürünlerde genişlemeye yol açabilir.

Bir bölge veya ülkedeki ekonomik büyümenin artırılmasında birçok faktör etkili olabilir ancak dört ana unsurun diğer faktörleri de belirler bir niteliğe sahip olduğu söylenebilir. Bu faktörler(Taban,2008, s.18):

- Sermaye
- Emek (İşgücü)
- Doğal Kaynaklar
- Teknolojik Gelişme

Sermaye, ekonomik gelişme ve ilerlemenin gerçekleşebilmesinde en önemli faktördür. Ekonomik analizlerde sermaye kavramının akıllarda uyandırdığı değişken fiziki sermaye yer alırken parasal sermaye bu kavramda ele alınmamaktadır. Büyüme belirleyicilerinde sermaye faktörü olarak üretimin genişlemesine yol açan araç ve gereçlere olduğu gibi büyümenin fiziki unsurlarına da dikkat çekilmektedir. Bir bölge veya ülkede mal ve hizmet üretiminde genişleme ve artışın gerçekleşebilmesi için emek ve sermaye faktörlerinin üretime koşullanması gerekir. Bu açıdan sermaye birikimini destekleyen ve fiziki sermaye yatırımlarının yapılmasını kolaylaştıran uygun bir ortamın olması gerekmektedir. Büyüme modellerindeki sermaye faktörü, yukarıda

değınildiği gibi, çok zaman fiziki sermaye yatırımları ya da bu yatırımcılar yoluyla oluşan sermaye stoku olarak görölmektedir. Geçmişte sermaye tanımlamasında sadece fiziki sermaye yer alırken 1960'lı yıllardan bu yana sermaye tanımına beşeri sermaye de dâhil edilmiş ve bu değişiklik ile modern büyüme teorileri şekillenmeye başlamıştır (Üzümcü, 2015, s.11). Özellikle sermaye ile ilgili yapılan bu kapsamlı tanım incelendiğinde sermaye faktörünün neredeyse bütün büyüme modellerinin ana faktörü olduğu kabul edilir.

Emek (İşgücü), çoğunlukla ekonomik büyüme araştırmalarında nüfusun artışına bağlı olarak toplam işgücündeki artış olarak görölmekte ve büyümenin diğer önemli kaynağını oluşturmaktadır. Bir lke veya bölgedeki emek miktarı, nüfusun niceliğine ve gelişimine bağlı olarak biçimlenebilir. Bu açıdan ortaya çıkan emek miktarı ve yapısındaki farklılıklar, hem reel büyümeyi hem de nüfusun niceliği ve bu niceliğe bağlı demografik yapıda etkiler oluşturmaktadır. Çünkü ülkenin demografik yapısını oluşturan insanlar, bir açıdan üretimde üretici, tüketimde tüketici ve bölüşüm döngüsünde ise kaynak dağıtımını sağlayan kişi şeklinde etkin rol oynamakta ve işgücü ortaya çıkan bu gelişmelerden etkilenmektedir (Taban,2008, s.18). Artan emek miktarı, arz bakımından üretim sürecinde istihdama ilave olabilecek yeni işgücü olarak değerlendirilirken talep bakımından ise tüketime hazır hale gelmiş bir kitle olarak değerlendirilebilir. Ayrıca artan emek miktarı, yeni tüketici kitlesini garanti altına almış olsa bile artan nüfusun istihdamı üzerinde bir etki yaratmayabilir. Bu durumun nedenleri; işveren kitlesinin geleceğe yönelik beklentilerinin olumsuz oluşu, iktisadi konjonktürde daralma, teknolojinin ilerlemesine bağlı olarak emeğe duyulan ihtiyacın azalması olabilir (Taban,2008, s.18). Diğer bir taraftan nüfustaki artış hızı az gelişmiş ülkelerde, gelişmiş ülkelere nazaran daha fazladır. Bu sebeple emek faktörü dışında yer alan diğer üretim faktörlerinden en üst düzeyde yararlanılabilir. Bu açıdan az gelişmiş ülkelerin öncelikle, sermaye yoğunluğunu artıracak politikalar hedeflemesi, emek başına düşen sermaye oranını ve var olan emeğin niteliğini çeşitlendirmesi beklenebilir (Üzümcü, 2018, s.10). Tüm bunların sonucunda emeğin niteliğinin artması ile ekonomik büyümeye olan eğilim daha da artacaktır.

Günümüzde yapılan modern büyüme araştırmalarında emek gücünün önemli olmasının yanı sıra niteliksel ve niceliksel anlamda yok sayılan bir üretim unsuru olarak da ele alındığı görölmektedir. Bu açıdan büyüme analizlerindeki klasik

düşünceye zıt düştüğü söylenebilir. Bu sebeple, klasik yaklaşımın yerini hem toplam emek artışına dikkat çeken hem de emek verimliliğini artıran beşeri sermaye kavramıyla bütünleşen bir yaklaşım almaktadır. Mincer, Schults ve Becker gibi önemli iktisatçıların öncüsü olduğu birtakım yeni yaklaşımlarda emeğin gücü, beşeri sermaye ve emeğin sahip olduğu bilgi ve becerilerin toplamı olarak görülmektedir. Emek gücünün niteliği eğitim ve öğretimle birlikte geliştikçe beşeri sermayedeki artış da etkilenmektedir (Parasız, 2008, s.20). Bahsedilen iktisatçılar, bu gelişen sermayenin hem verimliliği artırdığını hem de teknolojik gelişmelerin ana hatlarını oluşturduğunu vurgulamaktadırlar

Emek gücünün yanı sıra beşeri sermaye yatırımlarının da öneminin son zamanlarda arttığı görülmektedir. Ancak sermayedeki gelişme, ilerleme ya da büyüme öncelikle üretim faktörlerini bütünleştirecek ve buna uygun teknolojiyi kullanacak olan insanların niteliğine bağlıdır. Emek gücü ve beşeri sermayeyi artırmayı ve bundan faydalanmayı başaramış ülkeler gelişmişlik düzeyi yüksek olan ülkelerdir (Parasız, 2008, s.20). Bunun yanı sıra yoksul bölgelerin beşeri sermaye bakımından yoksul olmaları sebebiyle adı geçen iktisatçıların, bu bölgelerin beşeri sermayelerini artırmaları doğrultusunda birtakım uğraşlar vermeleri gerektiğini ve az gelişmiş ülkelerde niteliği zayıf olan emeğin parlak bir gelecekle karşılaşmasının pek de mümkün olmayacağını vurgulamaktadırlar.

Doğal Kaynaklar faktörü, yenilenebilen ve yenilenemeyen kaynaklar olarak ikiye ayrılmakta ve bu kaynaklar ekonomik büyüme sürecinde önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Su, orman, hava, toprak yenilenebilen doğal kaynaklar arasında yer alırken rezervleri hızla tükenen petrol, doğal gaz gibi fosil kaynaklar ise yenilenemeyen doğal kaynaklar arasında yer almaktadır (Üzümcü,2015, s.14). Fakat ekonomik analizlere bakıldığında yenilenebilir kaynakların azaldığı veya bu kaynakların kirlendiği görülmektedir. Bu durum dikkate alındığında ise doğal kaynakların veri olarak görüldüğü ve bundan dolayı da büyüme sürecindeki etkilerinin çok fazla dikkate alınmadığı görülmektedir.

Teknolojik Gelişme, ekonomik büyümenin kaynakları içerisinde önemi günden güne artarak ilerleyen bir diğer faktördür. Teknoloji, ekonomik büyüme çerçevesinde farklı şekillerde tanımlansa da çoğunlukla bir mal ya da hizmetin üretimi için gerekli olan bilgi veya bu bilgiyi işleyecek organizasyon ya da üretim

yöntemlerinin tümü olarak tanımlanabilir. Teknolojik ilerleme ya da genişleme ise, mevcut olan ürün üretiminde farklı tekniklerin geliştirilmesi, yeni ürünler ortaya konulması ve yönetim tekniklerinde meydana gelen gelişmeler olarak açıklanmaktadır. (Parasız, 2008, s.21). Düşünsel bilimde meydana gelen ilerlemeler teknolojik ilerleme olarak kabul görülmemektedir. Bu açıdan bilimsel bilginin somut hale getirilip uygulama biçimini alması teknolojik gelişmenin tanımını oluşturmaktadır. Ekonomistler bu ilerlemenin önemini, sanayi inkılabıyla birlikte meydana gelen birçok farklı buluşla teknolojik gelişmelerin iktisadi hayattaki etkilerini incelemeye başlamışlardır. Teknolojide meydana gelen yeni ve farklı buluşlar, Schumpeter'in büyüme ve kalkınma teorileri içinde çok ayrı bir öneme sahip olmuştur (Üzümcü, 2015, s.14). Schumpeter ve Marx teknolojik ilerlemenin kapitalist sistemdeki önemini vurgulayan isimler olmuşlardır.

Teknolojik gelişmelerin, iktisadi büyümedeki hak ettiği yerini ancak 1980 sonrasındaki yıllarda aldığı söylenebilir. Bu döneme kadar teknolojik gelişmeler gerek geleneksel gerekse modern büyüme teorilerinde, tıpkı doğal kaynaklar gibi veri olarak kabul edilmiş ya da neoklasik büyüme modeli gibi dışsal değişken olarak görülmüştür (Parasız, 2008, s.21). Fakat bahsedilen bu modelin günümüzdeki modern büyüme kuramlarında dışsal olma işlevinden uzaklaştığı ve gerçeklerle uyumlu olan içsel değişken işleviyle ön plana çıktığı görülmektedir

Endüstrileşmiş ülkeler, teknolojik faktör sayesinde refah seviyelerine ulaşmak ve rekabetçi yapılarını sürdürmek istediklerinden teknolojik gelişmelere ayrıca önem vermektedirler. Çünkü teknolojik faktörlerin hem emeğin hem de sermayenin verimlilik düzeyini artırdığı bir gerçektir. Ayrıca günümüzde teknolojik ilerlemelerin büyümeye olan katkısının beşeri sermaye yatırımlarına oranla daha fazla olduğu ve ekonomik büyümenin mevcut sınırlarını aşmada bu faktörün etkisinin büyük olduğu söylenebilir (Parasız, 2008, s.21). Bilhassa dünyada çok talep gören kaynakların sınırlı olmasından dolayı çevreye dost teknolojik ilerlemeler gerek emek gerekse sermayenin değerini artırmakta, ayrıca bireylerin yüksek yaşam koşullarını sürdürebilmesine yardımcı olmaktadır.

1.1.2. Geleneksel Büyüme Teorileri

1.1.2.1.Klasik Büyüme Teorileri

İktisadi büyümenin ilerlemesi ve biçimlenmesi aşamasında, A.Smith (1723/1790), T.Malthus (1766/1834), D.Ricardo (1772/1823) ve K.Marx (1818/1883) gibi ekonomistler, buldukları bölgenin ekonomik gelişmelerinde büyük katkı sağlamışlardır.

1.1.2.1.1.Adam Smith ve Büyüme Kuramı

Ekonomik büyüme ile üretkenlik arasındaki ilişkiye odaklanan klasikler iş bölümü, teknolojik ilerleme ve fazla verimliliğin uzun dönemde daha fazla etki uyandıracaklarını özellikle vurgulamışlardır. Bu açıdan Adam Smith, 1776 yılında yayınladığı “*Ulusların Zenginliğinin Doğası ve Nedenleri Üzerine Deneme*” adlı çalışmasına uzmanlaşma, iş bölümü ve uzmanlaşmanın ülke refah düzeyi ile ilişkilerini günümüzde hala önemini koruyacak şekilde detaylandırmıştır. A.Smith, ekonomik büyüme faktörünü işbölümü ve sermaye birikimi olarak iki temele dayandırmaktadır. Bilhassa iş bölümünün üretimi nasıl artıracığına ilişkin toplu iğne atölyesi örneğini sunmakta ve aşağıdaki üç maddenin iş bölümünde üretimi artıracaklarını ileri sürmektedir (Taban, 2014, s.51):

- İşçinin yeteneği her işgücünün tek bir iş üzerine yoğunlaşmasıyla artar.
- Bir iş bölümü bir işte uzmanlaşmayı ve bir işten başka bir işe geçerken oluşacak zaman kaybını önler.
- İş bölümü bir işçinin kullandığı alet veya makineleri geliştirerek verimliliği artırır (Aydın, 2016, s.5).

A.Smith’e göre pazardaki genişleme ve yeterli düzeydeki sermaye birikimi iş bölümünden azami düzeyde faydalanabilmeyi sağlar. Çünkü sadece sermaye birikimi fazlalaştırıldığı zaman iş gücünün niteliği artmakta ve bu doğrultuda bir teknoloji elde edilebilmektedir. Ayrıca pazardaki büyüme ve bu alandaki uzmanlaşma, iş bölümüne olanak vererek üretimin genişlemesini sağlar. Bundan dolayı iş bölümü ve uzmanlaşmanın niteliği pazarın genişliği ile bağlantılıdır. Smith iş bölümünün oluşum nedeni olarak sermaye birikimini ileri sürmektedir. İşgücündeki artan uzmanlaşma ile birlikte sermaye stokundaki genişleme arasında doğru bir orantı vardır ve bu orantının ekonomik verimliliği artırmadaki etkisi oldukça büyüktür. Bu verimlilik sonucunda ulusal gelirde önemli bir artış söz konusu olabilir (Taban, 2008, s.26). Ulusal gelirdeki

artış ise toplumun önceki dönemlerine nazaran daha fazla tüketim olduğu için ülkenin refahı da artmaktadır.

Smith, bir bölgedeki istihdamın dengeli bir dağılım sergilemesini, verimlilik ve büyümede olumlu etki yaratan bir faktör olarak görmektedir ve bu görüşüyle de Malthus ve Ricardo adlı iktisatçılardan ayrılmaktadır. Smith'e göre, gelirin nasıl kullanıldığı da önemli bir husustur. Smith'e göre gelirin, tüketimde mi yoksa tasarruf da mı kullanılacağı olgusu kişinin kâr etme isteği ile çözümlenecektir. İktisadi büyüme ve ilerleme sürecinde sermaye stokunda artış yaşanacağından kâr haddi çoğunlukla azalacaktır. Bunun oluşmasında sermaye sahipleri arasındaki rekabet ücret haddinde bir artışa neden olmakta ve bunun sonucunda sermaye fazlalığı ücretleri artırarak kar haddini azaltmaktadır. Bunun yanı sıra kar haddini etkileyen bir başka unsurun da kurumsal yapıdaki farklılaşma olduğu söylenebilir. Smith, ekonomik liberalizmi benimsemekte ve liberal alanda bireysel çıkarlarını artırmaya çalışan insanların toplumsal çıkarları da artırdıklarını savunmaktadır. Bir piyasa mekanizmasının (görünmez el) ilerlemesi için serbest piyasayı öngörmektedir. Yani hükümetlerin piyasaya olan mücadelesine karşı çıkmaktadır. Bu açıdan Smith'e göre hükümetin görevi görünmez elin işleyişinin aksamaması için alt yapı ve kurumsal yapının sürekliliğini sağlamak ve uluslararası iş bölümü ile uzmanlaşmanın büyüme yönündeki olumlu artış için serbest dış ticaret politikalarını iyileştirmektir (Taban, 2008, s.28). Dolayısıyla A.Smith'e göre ekonomik büyüme sermaye fazlalığı, iş bölümü ve uzmanlaşma, milletlerarası ticaret, artan nüfus ve piyasa mekanizmalarındaki düşüncenin bir ürünü olup bu tanımların ve ilişkilerin niteliği tarafından belirlenmektedir.

Klasik iktisatçılar gibi A.Smith de ekonomik büyümenin sürekli olmayacağını, büyümenin belli bir süre gerçekleşeceğini sonrasında durgunluğa geçeceğini belirtmektedir (Altıntaş, 2019, s. 15). Bunun yanı sıra durgunluğu diğer iktisatçılar gibi olumsuz bir durum olarak ele almamakta, bu yönüyle diğer klasiklerden ayrılarak iyimser klasik olarak adlandırılmaktadır.

1.1.2.1.2.Malthus Büyüme Teorisi

Thomas R. Malthus, büyüme modelini sistemleştiren ilk iktisatçılardandır. 1978'de "*Nüfusun Prensipleri Üzerine Bir Deneme* " adlı çalışmasını yayınlamış ve bu çalışmasında nüfus ve iktisadi büyümeyi ilişkilendirerek açıklamaya çalışmıştır (Bayraktar, 2009, s. 22). Nüfusun artış oranlarının iktisadi büyüme ile ters orantılı olduğunu savunmaktadır. Malthus çalışmasında, istikrarlı nüfus artışının ilerleyen zamanlarda gıda yetersizliklerine yol açacağını ve bu durumun devam etmesi halinde bireylerin refahını tehlikeye atacağını ileri sürmektedir (Taban,2014, s.57). Bundan dolayı nüfus artış hızını kontrol altına almanın önemini vurgulamaktadır. Şayet nüfus artış hızı kontrol altına alınmazsa, nüfus geometrik şekilde artacak (2-4-6-8), gıda düzeyi ise aritmetik şekilde (1-2-3-4) azalacaktır. Böylelikle aradaki fark zamanla artacaktır (Birinci, 2015, s.16). Bu düzensizliğin sonucunda ise, kişi başına düşen gıda zamanla azalmakta ve gıda yetersizlikleri oluşmaktadır. Bu durum ise büyümeyi olumsuz etkileyecektir.

Malthus modeli iki önemli unsura dayanmaktadır. Bu unsurlardan birincisi, üretim unsurlarında önemi çok fazla olan toprağın arzının değişmemesidir (Üzümcü, 2015, s.119). Buna bağlı olarak tarım sektöründe azalan verimler yasası geçerlidir. Zamanla gelişen nüfusu besleyecek düzeyde yeterli gıda ve üretimin olması zorlaşacaktır. Diğer bir unsur ise yaşam koşullarının nüfus artış oranında olumlu bir etkisinin olmasıdır (Yıldırım, 2018, s.13). Başka bir ifadeyle yaşam koşullarının iyileşmesi durumunda nüfus artışlarının meydana geleceği durumudur.

R. Malthus, kuramını en çok insanların refahını artırmak ve diğer kuramların eksikliğini göstermek amacıyla oluşturmuştur. Malthus sosyal çevrenin yoksullara ve ahlaki açıdan meydana gelecek bozulmalara yol açtığını kabul etmemiştir. Çünkü R.Malthus fakirliğin nedeni olarak, nüfus artışını görmektedir. Ve bu nüfus artışını önlemenin önleyici faktör ve pozitif faktörle mümkün olacağını savunur. Malthus kuramında (Altıntaş, 2019, s.19) ;

- ❖ Doğum oranlarını azaltan faktörler, nüfusun artış hızını azaltan birtakım etkilere sahip olabilir. R. Malthus, bir çocuğa bakamayacak düzeyde gelire sahip olan bireylerin evlenmelerini onaylamamaktadır. Evlilik öncesi ilişkileri ise, dini açıdan ilahi gücün işine karışılması olarak görmekte ve bu duruma da karşı çıkmaktadır.

- ❖ Ölümleri artıran unsurları ise, nüfus artışını engelleyeceği için pozitif (hastalık, kıtlık, savaş vs) unsur olarak görmektedir. R. Malthus pozitif unsurları günah işleyen bireylere verilmiş olan bir ceza olarak görmektedir.

R. Malthus'un bu teorisinde bu faktörlerin yanı sıra sağlık konusuna da değinmiştir. Sağlıktaki gelişmeler yaşam koşullarını iyileştireceği ya da geliştireceği için ölüm oranlarında azalmaya yol açacaktır. Ölüm oranlarının azalması kişi başına düşecek gelir miktarının azalmasına ve birçok insanın kötü yaşam şartlarına maruz kalması anlamına gelmektedir (Taban, 2014, s.61). Bu sebeple bu şartlar doğrultusunda ülkenin sağlık şartlarının geliştirilmesinin ya da ilaçların çoğaltılmasının bir önemini olmadığını savunmaktadır.

1.1.2.1.3. Ricardo'nun Gelir Dağılımı Ve Büyüme Kuramı

D. Ricardo, teknolojidaki gelişmelere ve ekonomik alanındaki verimliliğe "*Ekonomi Politikin ve Vergilendirmenin İlkeleri*" adlı eserinde yer verdiği "*Ünlü Makine*" bölümünde değinmiştir. Analizleri, Sanayi İnkılabıyla tekstil endüstrisindeki mekanizasyon sebebiyle istihdamda oluşan kaybın neden olduğu karamsarlıkları da fazlaca yansıtmıştır. Klasik büyüme modelinde, klasik iktisatçıların düşüncelerine fazlaca yer vermesi ve kurama olan katkılarının fazla olmasından dolayı, bu modele Ricardo Modeli de denilebilir (Erdoğan ve Canbay, 2016, s.32). Ricardo modelinin temelini 19.yüzyıldaki İngiltere'nin ekonomik koşulları oluşturmaktadır. İngiltere'de Sanayi Devrimiyle birlikte tasarruflarda ve sermaye stoklarında hızla bir artış görülmekte ve sanayi kolunda teknik gelişmeler sürekli bir şekilde üretime dâhil edilmekteydi. Tarım sektöründe ise verim oldukça düşüktü, ücretler geçim düzeyinin minimum düzeyinde kararlaştırılmış ve ekonomide eksik olmayan istihdam şartları mevcuttu. Bu çerçeveden hareket eden D.Ricardo, tahıl taleplerinde ve tarımsal faaliyetlerde bir ilerleme olacağını ileri sürmüştür. Böylelikle, ilk olarak tarım yöntemlerinde yoğunluk yaşanır, ardından kötü niteliklere sahip olan topraklara olan eğilim artar. Bu artışla birlikte tarım ürünlerinin elde edimi zorlaşır ve maliyeti artar (Taban, 2008, s.31). Bunun sonucunda da gıda maddelerinin fiyatlarında bir artış gözlemlenir ve rant artışlarıyla birlikte tarım ve endüstride kârlar düşer. Kârların düşerek sermaye stokunu azaltması ise net yatırımlara engel olduğu gibi sistemde de durgunluklar meydana gelir.

D.Ricardo, emek unsuruna ayrılan kaynakların artırılıp emekçilerin yaşam koşulları iyileştikçe, evlenmelerde ve emek arzında artışlara yol açtığını belirtmektedir. Bu artışla birlikte halkın fiili ücret düzeyinde bir azalma yaşanır ve halk geçim düzeyinde olumsuzluklarla karşılaşır. Bu anlamda devletin emek unsurunun yaşam koşullarını geliştirici politikaları etkisiz olacaktır. Model (Altıntaş, 2019, s.16) ;

- Kâr motifleri, sermaye birikimini uyarmaktadır. İlk başta kârların yüksek olmasından dolayı tasarruf ve sermaye stoku oldukça hızlıdır.
- Endüstri kısmında teknik gelişme oldukça hızlıdır ve endüstri sektöründe emek için artan verimler kanunu mevcuttur.
- Tarım sektöründe teknik ilerleme çok düşük olup toprak miktarı veri kabul edildiği için azalan verimler mevcuttur.
- Endüstri kesimindeki teknik açıdan ilerleme ile artan verimler, tarım alanındaki azalan verim durumunu aşamadığından ekonominin tamamı için azalan verimler yasası geçerlidir.
- Veri olarak üretim fonksiyonu geçerlidir. Malthus'un nüfus kuramı gereğince mutlak düzeydeki ücretler kısa dönemde emekteki arz ve talebe bağlı olarak değişiklik gösterse bile uzun dönemde bu durum ücret düzeyinde belirlenecektir.
- İktisatta sürekli eksik olmayan istihdam ve eksik olmayan rekabet koşulları mevcuttur.

Ricardo iktisadi faaliyete dâhil olan emekçilerin hasıladan elde ettiği payı ücret, sermayesi ile ortak olanların elde ettiği payı kâr ve toprak sahiplerinin payını ise rant olarak gruplandırmıştır. Emekçiler işgücünün karşılığını ücret olarak almaktadır (Taban, 2014, s. 65).

- Bu ücret teorisi, emek unsurundaki fiyatlanmaları doğal fiyat ve piyasa fiyatı olmak üzere iki farklı temele dayandırmaktadır. Piyasa fiyatı, işçiye fiilen ödenerek emeğin arz ve talebi tarafından belirlenmektedir. Nüfusun yükselişine neden olmadan emeğin varlığını sürdürmesine olanak sağlayan asgari ücret düzeyine ise, doğal fiyat denmektedir. Bu ücretin düzeyini ise, süreç, yaşanan bölge ve bu bölgenin adetlerine göre gerekli ihtiyaç unsurlarının fiyatları

belirlemektedir. Piyasadaki ücret düzeyi, doğal ücret düzeyine yakındır. Şöyle ki, piyasa fiyatı doğal fiyattan yüksek olursa ölümler azalır, evlenme oranları ve emek unsuru artar. Girişimci bireylerin emek unsuru için köşeye koydukları ücret fonu uzun dönem dışında farklılaşmayacağı için emek arzı arttıkça emekteki piyasa fiyatı doğal fiyata doğru bir düşüşe geçecektir (Altıntaş, 2019, s.17). Doğal ücret düzeyi, piyasa ücret düzeyinden yüksek olursa bu kez de nüfusta azalma meydana gelir.

- Girişimciler ya da sermayedarlar, tasarruf yapmakta ve sermaye stoku oluşturmaktadırlar. Birikimleri ve yatırımları tetikleyen sermayedar/girişimcinin kâr fazlalığıdır. Ricardo, iktisatta tasarruf yapan sınıfın sadece girişimci/sermayedar sınıf olduğunu savunmaktadır. Girişimci sınıfın yanı sıra toprak sahibi olan sınıf gibi işçi sınıfı da, gelirlerin tamamını tüketime harcamaktadır.
- Rant ise toprağın yedek olmayan ve yok edilemez özelliğinden dolayı toprak sahibine kazandırdığı gelirdir. Rantın oluşmasındaki neden azalan verimler yasaasının varlığıdır. Ricardo, rant gelirinin doğanın cömert olmasından değil de cimriliğinden dolayı meydana geldiğini savunarak, hakkıyla kazanılmamış bir gelir olduğunu ileri sürmektedir.

Ricardo modelinde, yatırımlar büyümede bir itici güç olarak görülmektedir. Yatırımlar hem emeğin verimliliğini hem de topraktaki verimliliği fazlalaştırarak üretimde bir artışa yol açmaktadır. Yatırımları artıran bir etken ise kâr oranıdır. Yatırımlar ile kâr oranı doğru orantılıdır. Ricardo kâr tanımını toplam üretim gelirlerinden ücret ve rant giderleri çıkarıldıktan sonra kalan miktar olarak yapmaktadır. Bu açıdan Ricardo gelir dağılımı modelini hem marjinal verimler hem de artan değerler ilkesiyle oluşturmaktadır. Ricardo'nun öne sürdüğü bu model, nüfustaki artış, toplam hâsıladaki ücret ve rantın payını doğru orantılı şekilde artırırken kârın payında ise tam tersi etki yaratmaktadır. Bu durum yatırımların azalmasına ve ekonomik çarkın durgunluk sürecine girmesine yol açmaktadır. Bu modele göre, var olan ekonomide sabit sermayedeki artışlar, teknolojik gelişmeler olsa bile bu durgunluk sürecini değiştirmeyecektir (Üzümcü, 2015, s,123). Bunun sonucunda teknolojik gelişme ya da ilerlemeler, ekonominin durgunluk aşamasına gelmesini geciktirir ancak bütünüyle önleyemez.

Emek ve sermaye ikilisine dayanan bu modelde, sermaye stokuna daha fazla önem verilmiş, büyümedeki rant gelirlerinin tersine girişimci bireylerin sermaye stokunun artmasına odaklanılmıştır. Ricardo modeli, uzun dönemde girişimcilerin sermaye stoklarını, rantlardaki bir artışla oluşturamayacağını ve kâr oranlarında bir azalış göstereceğini açıklayan bir modeldir. Ayrıca ekonomide azalan verimler yasaasının sanayideki gelişmelerle bir denge oluşturamayacağı düşüncesi, büyümede oluşacak karamsarlıkların bir sebebi sayılabilir. Emegın azalan verimler yasaası içerisinde sayılması, nüfus artışının negatif etkisiyle birleştirildiğinde azalan verime dönüşebilir. Buna ek olarak ekonomik ilerleme aşamasında sanayinin tarıma göre daha fazla önem arz ettiği görülebilir.

Tarım sektöründe toprak eksikliğinden kaynaklanan emek ve sermaye stokunda azalmalar görülebilir ancak bu stoklar tamamen ortadan kaldırılamaz. Ricardo'nun varsayımları dışında teknik gelişmenin meydana gelmesi de tarım sektöründe teknoloji ve sermaye kullanımını artırmıştır. Tarım sektöründeki bu artış, verimlilik oranında da birtakım olumlu değişimler sağlamıştır (Taban, 2008, s.34-35). Tüm bunların yanında teknolojik gelişmelerinse azalan verimler yasaasının oluşmasında kısıtlayıcı bir özellik olarak görüldüğü söylenebilir.

1.1.2.2. Sosyalist Büyüme Teorileri

Sosyalist büyüme teorileri hem kapitalizme hem de klasik iktisada bir tepki olarak doğmuştur. Bu büyüme kuramında üretim sistemi fabrika sistemine doğru yönelmiş ve ücret alan kesim hızla artarak şehirleşmelerde artış yaşanmıştır. Sosyalist Büyüme Kuramının ünlü iktisatçıları arasında K.Rodbertus (1805/1875), F.Lassale (1825/1864), K.H.Marx (1815/1883) ve F.Engels(1820/1895) öncüleri olarak sayılabilir (Taban, 2014, s.71). Bu modelin en tanınmış öncüsü kuramı ve görüşleriyle ön plana çıkmış olan Karl Marx'dır.

1.1.2.2.1. Karl Marx Büyüme Kuramı

Sosyalist Büyümenin öncüsü Karl Marx, savunduğu büyüme kuramına ait görüşlerini üç ciltten oluşan "*Das Capital*" adlı eserinde dile getirmektedir. Eserin ilk kısmı 1867'de Karl Marx tarafından yayınlanmış olup diğer kısımlar ise Marx'ın vefatından sonra arkadaşı F.Engels tarafından yayınlanmıştır (Altıntaş, 2019, s.20). Marx'ın görüşleri, Emek-Değer, Artı-Değer ve Kâr Değer teorileri olmak üzere üç kolda sınıflandırılabilir.

1.1.2.2.1.1.Emek Değer Teorisi

Marx emek değer kuramında bir malın değerinin emek gücüyle meydana geleceğini ileri sürmüştür. Marx bu düşüncesiyle D.Ricardo'nun düşüncelerinden etkilendiğini ve bir mal üretilirken kullanılan emeğin, o malın değerini oluşturduğunu söylemektedir. Bu bağlamda Ricardo'nun da emek-değer kuramını benimsediğini söyleyebiliriz. Marx'ın kuramının temelini oluşturduğu emek gücü ise kişinin sahip olduğu tüm zihinsel ve fiziksel yetenekler olarak tanımlanabilir Fakat değer gerek kaynağı gerekse ölçüsü emekle oluştuğu için emeğin neye göre biçimleneceği problemi oluşabilir. Marx bu probleme çözüm olarak bir mal üretmek için ölçüm aşamasında normal emek miktarının kullanılabileceğini ifade etmektedir. Bu açıdan bir toplumda çok farklı üretim teknikleri mevcut ancak malın üretimi zorunlu ise, o malın değeri kullanılan tekniğe göre şekillenebilir (Üzümcü, 132, s.132). Örnek olarak, bir kıyafet hem elle hem de makine ile üretiliyorsa, kıyafet üretimine ayrılan emeğin miktarı bu iki üretimde farklı olacaktır. Şayet toplumdaki kıyafet üretiminde esas teknik makineyse kıyafetin değerinin makineli üretimle belirlenmesi doğru olacak ve fiyatlarda buna göre şekillenecektir. Üretime karşı savunulan farklı bakış açılarından dolayı Marx ve Ricardo kuramları birbirinden ayrılmaktadır. Ricardo, kuramında bir unsurun maliyetinin o dönem koşulları tarafından belirleneceğini öne sürmüştür.

1.1.2.2.1.2.Fazla(Atık) Değer Kuramı

Bir girişimci üretim aşamasında emeğinin karşılığını bir ücretle elde edebilir. Klasik varsayımda bu ücret, işçinin üretebilmesi için gerekli ve yeterli olan, yani temel gereksinimlerini karşılamasına yetecek bir ücret düzeyidir. Girişimci olan kapitalist için geçimini sağlayacak ücret düzeyi, istihdam alanında kârlı bir ücret olabilir. Fakat girişimci olan kapitalist bu ücretle, çok daha fazla işçi çalıştırabilir. Yani işçi bu ücretle yapabileceğinden daha fazla emek sarf etmektedir. Bunun nedeni geçimini sağlayabilecek ücretin dışında artı bir ücret isteyememesidir. Meydana gelen iş kapasitesi fazlalığını dolduran ise yedek sanayi/işsiz ordusudur. Bu işsiz ordusu işçinin çalışmadığı durumda oluşacak boşluğu giderebilecek durumdadır. Fazla çalışılan saatler, işçinin oluşturduğu artık (fazla) değerdir ve bu artık değer doğrudan girişimci kapitalistin sermaye stokunda ek bir kaynak oluşturabilir (Taban, 2008, s.37). Marx oluşan bu fazla değeri kapitalist sürecin bir eksikliği olarak görmektedir. Üretim sürecinde girişimci faaliyet sergileyen kapitalistler, artık değeri fazlalaştırmak için ya

mesai saatlerinde uzatmaya ya da aynı özellikteki emeğin verimliliğini artırmaya yönelirler. Şayet emek verimliliğini artırmaya giderlerse, girişimci faaliyet gösteren kapitalist üretimde sermaye yoğun üretim tekniği kullanarak sermayenin payına düşeni artırmayı hedefleyebilir. Bu hedef sonucunda ise kapitalist girişimci, sömürü aşamasında bir kontrol mekanizması sağlayabilir.

1.1.2.2.1.3. Kar Değer Kuramı

Kâr-Değer Kuramını sabit sermaye ve değişken sermaye oluşturmaktadır. Sabit sermayeyi hammadde, bina ve makineler tanımlarken, değişken sermayeyi ise belirlenmiş bir sürede işçilerin emeklerine karşılık ödenen ücret tanımlayabilir. Bundan dolayı toplam sermaye değişken ve sabit sermayenin toplamına eşittir (Taban, 2014, s.72-73). Kâr oranı ise fazla olan değerın toplam sermayesi olarak tanımlanabilir (Bilgin, 2012, s.11). Marx, kapitalist sistemin oluşma sürecini teknolojik gelişmelerle oluşabilecek yeni ürünlere ve üretim aşamalarına bağlar (Bayraktutan ve Küthedağlı, 2017, s.680). Kapitalist sistemde işçi grup, işveren grup ve küçük işletme grupları olmak üzere üç farklı sınıf mevcuttur. İşveren olarak tanımlanan kapitalist sınıf, ekonomik çıkarları için işçilerden faydalanacak, işçi sınıfı ise kendi çıkarlarını elde etmek için daha fazla işe maruz kalacaklardır. Bundan dolayı kapitalist sınıfın önemi fazlalaşınca ve yararlandıkları sermayenin miktarı artıkça, sabit sermayenin miktarı değişken sermayeye oranla daha fazla olacaktır. Sonuç olarak, kâr oranlarındaki bir azalma yatırımlarda bir durgunluğa yol açacak ve bu durgunluk da büyümeyi yavaşlatacaktır (Guma, 2015, s.22). Marx kapitalist sistemin olumsuz taraflarına örnek olarak, çatışmaların fazlalaşmasını ve kâr oranlarındaki düşüşleri göstermiştir (Fikirli, 2016, s.65). Çatışmaların fazlalaşması ve kâr oranlarının düşmesi ekonomide olumsuzluklar oluşturarak büyümeyi durgunluk sürecine itecektir.

1.1.2.2.2.Schumpeter Büyüme Analizi

Schumpeter, iktisadi ilerlemelerin temel kaynaklarından biri olan teknolojik gelişmelere dikkat çekmiştir. Ve 1980'den sonra canlanmaya başlayan iktisat literatüründe önemli kaynaklardan biri haline dönüşmüştür. “*Ekonomik Çalışma Kuramı*” isimli çalışmasıyla yeniliklerle iktisadi gelişmenin mümkün olabileceğini ve yeni şirketlerin kurulmasıyla oluşacak yaratıcı dinamiğin, iktisadi büyümeye neden olabileceğini açıklamaktadır (Fikirli, 2016, s.91). Bu açıdan Schumpeter'in büyüme kuramında yer verdiği iki ana kaynağın ilki yenilik, diğeri ise girişimciliktir.

1.1.2.2.1.Yenilikler

Schumpeter ekonomik sistemin sürekli devinim içerisinde bulunduğunu ileri sürmektedir. Schumpeter ekonomik sistemde meydana gelen teknik yeniliklerin, dinamik yapının ve denge noktasının uzun dönemde farklılaşmasıyla oluşacağını öne sürmektedir. Meydana gelen teknik farklılıklar bir ekonomide şu süreç doğrultusunda gelişebilir. Teknik farklılıklar ilk olarak bir canlılık, sonra durağanlık ve peşinden bunalım şeklinde, yani konjontürel bir dalgalanma oluşturabilir (Taban,2008, s.42). Schumpeter bu açıdan eskisinin yok olup yeniliğin oluşması için yaratıcı bir yıkım sürecinin oluşacağını ileri sürmektedir. Bu yıkım sürecini gerçekleştiren unsurun ise teknik yenilikler sayesinde olacağını dile getirmektedir.

Schumpeter de Marx'ın görüşünü destekler nitelikte kapitalist sistemin yapısı gereği değişken bir süreç olduğunu, yani kapitalizmin evrimselleştiğini savunmaktadır. Schumpeter bunun yanı sıra kapitalizmi sürekli hareketlendiren, bir değişim döngüsü oluşturan ve böylelikle başarılı bir değişim gerçekleştiren şeyin yenilikler olduğunu söylemektedir. Kapitalizmin sürekli değişimi bir girişimcinin ekonomik veya psikolojik güdülerini aracılığıyla bir yeniliği, ekonomik hayata dâhil etmesi ile başlayabilir. Yeniliği benimseyen girişimci ise, yeniliğe dâhil olan malın üretiminde monopol duruma gelerek kâr elde edebilir. Ancak kapitalist sistemde bu kârın devamlılığı mümkün değildir. Çünkü bu kârı gören farklı girişimdeki bireyler aynı üretime benzer güdülerle girmek isteyebilirler. Ayrıca bu alanlarda farklı bir yenilik oluşturarak sektörde yeni tekel gücüne sahip şirketler oluşturabilirler. Bundan dolayı bu sistemde, yenilikler ile birlikte mallarda ve endüstrilerde sürekli bir değişim söz konusu meydana gelebilir. Yıkımlar beraberinde yenilikleri getirdiği için Schumpeter bu duruma yaratıcı yıkım adını vermektedir (Üzümcü, 2015, s.142). Kapitalist bir sistemde kalabilmenin unsurları, yaratıcı yıkımı oluşturan etkilerden dolayı teknik yeniliklere ve teknolojik ilerlemelere uyum sağlamak, şirket düzeyinde var olmak, iflas düzeyine gelmemek olarak sınıflandırılabilir.

Schumpeter'e göre teknolojik gelişmeler farklı şekillerde ortaya çıkabilir. Farklı pazarların açılması, maddeleri işleme tarzlarındaki değişiklikler gibi ekonomik farklılıklara gidilmesi teknolojik gelişmelere örnek olabilir. Ve Schumpeter'e göre bunların hepsi yenilik olarak adlandırılmaktadır. Schumpeter'e göre icat yenilikten farklı bir şeydir. İcat, yeni oluşturulmuş ürün, üretim süreci, sistemler hakkında bir

fikir veya modeldir. Schumpeter yeniliği beş olasılık üzerine temellendirir (Taban,2008: 43):

- Piyasaya yeni bir mal, var olan bir mal yerine yeni bir çeşit veya farklı bir kalitenin sunulması
- Üretimde farklı bir tekniğin kullanılması diğer bir olasılıktır. Bu aşamada tekniğin o anda keşfi önemli değildir. İlk defa uygulanması önemlidir.
- Bir sanayi dalının henüz keşfedilememiş olduğu farklı bir piyasanın üretimine sunulması
- Farklı bir hammadde kaynağının elde edilmesi
- Endüstrinin yeniden organizasyonu bakımından tekeller ve tröstlerin oluşması veya bir tekelin yok olması

Schumpeter, girişimci bir bireyin sanayi kolunda teknolojik yeniliği uygulamaya koyarak başarı elde etmesi, diğer girişimcilerin bu yeniliği taklit etmelerine neden olabilir. Böyle bir durumda diğer girişimciler öncü girişimciyi takip ederek o sektöre ya da sanayiye yatırım yapmaya başlayabilirler. Bu zincirleme durumun oluşması gayet normaldir. Çünkü yukarıda değinildiği üzere bir girişimci yenilik oluşturabilir ve yeniliğe bağlı olarak tekel kârını fazlalaştırabilir. Bunun sonucunda kâr olanaklarından başka yatırımcılar da faydalanmak isteyecek ve bu sanayi kolunda yatırım yapmak isteyeceklerdir. Schumpeter ilk girişimcinin oluşturacağı yeniliğin diğer firmalar tarafından taklidi yapılsa bile başka yenilikler meydana geleceğini savunmaktadır (Taban, 200, s. 43) Bunun sonucunda ise yeniliklerdeki artışlarla birlikte yenilik içerisinde sınıflanmalar oluşmaktadır.

1.1.2.2.2.2.Girişimcilik

Schumpeter büyümenin diğer bir faktörü olarak girişimcilik unsurunu açıklamaktadır. Girişimci, yenilikleri faaliyete geçiren, kapitalist sistemin sürekliliğinin sağlayan ve dinamiğini hızlandıran kişiler olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda girişimcilerin çok farklı bir öneme sahip olduğunu vurgulamak mümkün olabilir. Schumpeter sermayedarı/kapitalisti üretim veya yenilik aşamasında sermaye sağlayan kişi olarak tanımlamaktadır. Girişimcinin ayrıca bir sermayeye sahip olmasına gerek yoktur. Çünkü girişimci yatırıma gerekli olan kaynağı kendi tasarruflarıyla ve kredilerle sağlayabilir. İdareciler ise, bir firmanın yönetim

aşamasında ve günlük üretim faaliyetlerinin ilerletilmesinde ihtiyaç duyulan bireylerdir. Girişimci bireyler bu iki sınıftan ayrı olarak yenilikleri faaliyete geçiren, bu yenilikler için gerekli yatırımları yapan ve yatırım risklerini üzerine alan kişidir. Bu açıdan Schumpeter tıpkı A.Smith gibi girişimcileri, kendi çıkarları yanında toplumun çıkarlarına da katkı sağlayan çok önemli bireyler olduğu savunmaktadır (Mankiw, 2010, s. 272) . Bu bakımdan Schumpeter girişimci bireylerin kendi çıkarları için yaptıkları her bir girişimin toplum için önemli olduğunu vurgulamaktadır.

1.2.2.2.3.Keynes Büyüme Analizi

1929 yılında yaşanan ekonomik bunalımla birlikte gelişme gösteren ülkeler talep eksikliğinden dolayı bir ekonomik durgunluk ve geniş çaplı bir işsizlik sürecine girmişlerdir. Klasik iktisat kuramları büyüme problemlerini çözmede yeterli olamamıştır. Johnard M.Keynes, bu problemlerden etkilenerek 1936'da '*İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi* ' isimli çalışmasında işsizlik ve durgunluk konuları üzerinde yoğunlaşmış ve büyümenin nedenlerini araştırmıştır (Börü, 2012, s.7). Bu araştırmayı yaparken de özellikle yatırımlar üzerinde durmuştur.

Keynes, ekonomik gelişmeden ziyade durgunluk yaşayan bir ülkenin ekonomik büyümede meydana gelen olumsuzlukları ortadan kaldırmak için neler yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Bundan dolayı ülke ekonomilerindeki olumsuz koşulları iyileştirmek için etken unsurun talep genişlemesi olduğunu savunmuştur (Bilen, 2012, s.12). Keynes, talebin fazlaşması sebebiyle stokların azalacağını ve bunun sonucunda gereksinimlerin karşılanması için yatırımlara önem verilmesi gerektiğini savunmuştur (Taban, 2014, s.83). Yatırımların artması da, ekonomik genişlemeyi hızlandıracak ve bundan dolayı ekonomi eksik istihdam konumundan tam istihdam konumuna doğru yönelecektir.

1.1.3. Modern Büyüme Teorileri

Bu teoriler, R.Harrod ve E.Domar'un analizleriyle başlamıştır. Birbirinden farklı iki çalışma olmasına rağmen çok fazla benzerlik barındırmalarından dolayı bu model Harrod –Domar Modeli olarak adlandırılabilir (Evcim, 2017, s.30). Harrod ve Domar bu modelde Keynes'in kuramında yer vermediği yatırım konusuna değinmişler ve Keynesyen statik modelini büyüme kuramıyla dinamikleştirmeye çalışmışlardır (Bilen, 2010, s.16). Başka bir ifadeyle yatırımın büyüme için gerekli olduğunu

savunarak yatırımın fazla olduğu durumda ekonomik büyümenin de fazla olacağını belirtmişlerdir.

Ekonomi literatüründe modern kuramlar, içsel ve dışsal olmak üzere iki farklı sınıfta incelenmiştir. Teknolojik ilerlemeleri üretim unsurları dışında tutan Slow Kuramı, yani Neoklasik Büyüme Kuramı dışsal modeli oluşturmaktadır (Evcim, 2017, s.30). Diğer bir taraftan büyüme kuramlarına hükümet politikalarını ve beşeri sermayeyi dâhil eden R.Barro, AR-GE sektörünü, aksak rekabet konularını ve fiziksel/beşeri sermaye konularını içselleştirmiştir. Ayrıca P.Romer, R.Lucas, S. Rebelo, P.Aghion, P.Howitt, M.Grossman gibi ekonomistler AR-GE'yi beşeri sermayeye dâhil ederek içsel büyümeye örnek oluşturmuşlardır (Bilen, 2010, s.17). Dolayısıyla büyümenin AR-GE ve beşeri sermayeyle mümkün olacağını savunmuşlardır.

1.1.3.1.Harrod-Domar Büyüme Analizi

Ray Harrod (1939) ve Evsey Domar (1946) tarafından ele alınan teori tamamen bağımsız olarak yapılan iki farklı analize dayanmaktadır. Bu çalışmalarda benzerlikler farklılıklardan daha çok olduğu için iki iktisatçının ismi de bu modele verilmiştir (Özel, 2012, s.65). Harrod-Domar Kuramı, teoride büyümeyi sistemleştiren bir model durumundadır. Büyüme teorisinde, dışa kapalı bir ekonomi söz konusudur. Ulusal boyuttaki tasarruflar aracılığıyla yatırımlar ve dolayısıyla da sermaye stoku gerçekleşebilir (Gülmez ve Akpolat, 2014, s.4). Tüketim ve yatırım sektörü için sadece önemli bir mal üretilmekte olup iktisatta fiyat değişkeni modelin dışında tutulmalıdır. Hükümet ekonomiye hiçbir şekilde müdahalede bulunmamalı ve ekonomik kararlar özel sektör tarafından alınmalıdır (Evcim, 2017, s.30). Harrod-Domar'a göre, büyümenin kaynakları sermaye stoku, tasarruf ve yatırımdır. Ayrıca yatırımların hem talep artıran yönüne dikkat çekilmeli hem de üretimdeki kapasite fazlalığına önem verilmelidir (Gülmez ve Akpolat, 2014, s.3). Harrod-Domar büyüme modelini Keynesyen modelden ayıran özellik, Keynes modelinin uzun dönemde meydana gelen süreçleri tam anlamıyla ifade edememesidir. Keynes'in üzerinde durmadığı yatırımlar konusu ve yatırımların genişlemeyi artırıcı özelliği modelle bütünleştirilmelidir. Bundan dolayı yatırımlara eklenen her bir pay dengeyi oluşturan geliri ve üretimdeki kapasiteyi genişletir (Songur, 2012, s.18-19). Genişleyen üretim hacmi de ilerleyen zamanlarda büyük yatırımları beraberinde getirebilir.

1.1.4. Neoklasik Büyüme Teorisi

Kurama en büyük katkı R.Solow ve T.Swon tarafından yapılmıştır. Model Solow'un katkılarından dolayı "*Solow Büyüme Modeli*" adıyla da bilinmektedir. Ayrıca R.Solow 1956'da yayınladığı "*Ekonomik Büyüme Teorisine Bir Katkı*" isimli eseriyle Nobel Ödülünü kazanmıştır (Çoban, 2010, s.9) . Bu çalışmasıyla Neoklasik büyüme modeline çok fazla katkı sağlamıştır.

1.1.4.1.Solow Büyüme Analizi

Robert Solow'un büyüme modeli Neoklasik büyümeye çok fazla katkı sağlayan bir modeldir. Solow bu analiziyle birlikte ülke ekonomisindeki mevcut sermaye birikimini artırmayı, emeğin özelliklerini genişletmeyi, teknolojiye ilerlemeyi ve bütün bunların etkileşimlerinin nasıl olduğunu ve ülke ekonomisinin gelişmelerinin ne doğrultuda etkilendiğini açıklamayı hedeflemiştir. Solow'un analizine göre (Taban, 2014, s.109).

- Bir ekonomide sadece tek sektörlü ürün üretilmekte ve tüketilmektedir.
- Tam rekabet ve istihdam koşulları geçerlidir (Bilgin, 2012, s.17-18).
- Kapalı bir ekonomi ve birbiriyle rekabet halindeki piyasalar mevcuttur.
- Üretim faktörlerinde ölçeğe göre azalan üretim fonksiyonunda ölçeğe göre sabit getiri üretim teknolojisi mevcuttur (Kaya, 2017, s.3-4).
- Teknolojik ilerlemeler ve nüfustaki artış modele dışsal biçimde ilave edilmektedir.
- Hükümetin ekonomiye müdahalesi çok az olmaktadır.
- Tasarruf oranlarındaki artış, durağan biçimdeki ekonomik büyümeye etki etmemektedir (Atamtürk, 2007, s.91).
- Bir ülkenin ekonomisi eksik olmayan istihdam sayesinde dengelenmektedir (Çoban, 2010, s.9).
- Kamu politikaları ve beşeri sermayenin üretim bakımından hiçbir etkisi yoktur (İnce, 2006, s.28).

Başka bir ifadeyle Solow modeli, üretim fonksiyonunda ölçeğe göre azalan getiri konumundadır. Ayrıca Solow modeli teknolojiyi içsel olarak kabul etmemesinden dolayı ekonomik büyüme bir durgunluk aşamasına girebilir (Genç ve

Atasoy, 2010, s.27). Sadece teknoloji içselleştirildiği sürece ekonomik büyüme durgunluktan çıkacak ve olumlu etkilenecektir.

R.Solow, sermaye stoku ve işgücünün dışında kalan iktisadi büyümenin açıklanamayan bölümünün teknolojiden kaynaklandığını vurgulamakta ve bu durum iktisatta “*Solow Artığı*” olarak isimlendirilmektedir. Şöyle ki, iktisadi büyümenin belirsiz olan kısmının açıklayıcısı teknolojik gelişme ya da ilerlemelerdir (Erdoğan Ve Canbay, 2016, s.35). Solow büyüme modeli ülkeler bakımından fakir ve zengin tanımının ne anlama geldiğini ifade etmektedir. Ayrıca teknoloji seviyesinin değişmediğini ve ülkeler arasında eşit olduğunu varsayar (Evcim, 2017, s.33). Teknoloji seviyesi her ülkede aynı olmakla birlikte ülkelerin kullanım alanları farklılaştığı için ülkelerin bu teknolojilerden aldığı verim çeşitlilik arz etmektedir.

1.1.5. İçsel Büyüme Teorileri

1980’li yılların ortasından sonra Paul Romer ile başlayan ve Arrow, Grossman, Aghion, Rebelo, Howitt gibi öncü iktisatçıların yer aldığı içsel teoride, AR-GE ve yeniliğe dayalı birçok yaklaşım oluşturmuşlardır (Çetin ve Işık, 2014, s.77). Teknolojik ilerlemelerin modelde incelenmemesi ve yakınsama isimli hipotezin oluşmaması sebebiyle Neoklasik modele bir tepki olarak ortaya çıkmıştır (Gülmez ve Yardımcıoğlu, 2012, s.336). Bahsedilen iktisatçılar modelde teknolojiyi beşeri sermaye ve AR-GE ile içselleştirmeye çalışmışlardır. Ölçekte artan verimliliği kabul edip teknolojinin dışsal oluşunu reddetmişlerdir. Üretim aşamasında ekonomide meydana gelen ölçeğe göre artan verimliliğin genellikle üretimde dışsal tasarruftan oluştuğunu ve durağan durumun büyüme üzerinde tekrar bir büyümenin oluşmasıyla meydana geleceğini ileri sürmüşlerdir (Genç ve Atasoy, 2010, s.28). Sermaye tanımını ise, bilgi ve beşeri sermayeyle bütünleştirerek farklı bir boyuta taşımışlardır (Köksal, 2016, s.40). Başka bir ifadeyle bilgi ve beşeri sermayenin mevcut olması durumunda sermaye unsurunun oluşabileceğini ileri sürmüşlerdir.

Büyüme modelinde yaparak öğrenme yaklaşımı ve Schumpeter’in yaklaşımı esas alınmıştır. Birinci yaklaşım, Arrow üretim verimliliğinde, bir artışın olması için yaparak-öğrenme yaklaşımının gerekli olduğu görüşünü savunur. Bu görüşe göre işçiler yaptıkları işte belli bir süre sonra uzmanlaşacak ve verimlilikleri artacaktır. Bunun sonucu olarak üretimde bir artış yaşanacaktır. İkinci yaklaşım ise iktisadi büyümeyi, teknolojik ilerleme ve yeniliklerle açıklayan Schumpeter’in yaklaşımıdır.

Bu yaklaşım üzerine Grosman, Helpman ve Romer incelemelerini artırmıştır (Köksal, 2016, s.40). Kısaca Grosman, Helpman ve Romer incelemelerinde teknolojik ilerleme ve yenilikleri esas almışlar ve Schumpeter'in düşüncelerine katkı sağlamışlardır.

İçsel modeli, iktisadi büyümenin kaynaklarına ekledikleri farklı incelemelerle (Önal, 2009, s.26):

- ✓ AR-GE'ye dayalı
- ✓ Bilgi stokuna dayalı
- ✓ Beşeri sermayeye dayalı
- ✓ Kamu politikalarına dayalı
- ✓ Yapararak-öğrenmeye dayalı olmak üzere sınıflara ayırmışlardır.

1.1.5.1.Rebelo Ak Modeli

Rebelo bir ülkenin iktisadi büyüme hızı ve büyüme düzeylerindeki farklılıkların çeşitli iktisat politikalarından kaynaklandığını belirtir ve bunun üzerine bir takım çalışmalar yapar (Taşar, 2015, s.6). Rebelo, teorisinde beşeri sermayenin oluşumuna dayalı bir içsel büyüme modeli kurmuş ayrıca vergi politikalarının iktisadi büyüme ve teknolojiye etkisini vurgulamıştır. Hükümetin politikalarla beşeri ve fiziki sermaye stokunu teşvik edebileceğini varsaymaktadır (Bilen, 2010, s.27). Rebelo, iktisatta iki çeşit üretim dalı olduğunu vurgulamaktadır. Bu üretim dallarının birincisi sermaye sınıfı olmakta ve bu sınıfta yatırım ürünleri üretilmektedir. İkinci üretim dalı ise tüketim ürünlerinin üretildiği tüketim sınıfıdır (Aydın, 2016, s.29). Rebelo teorisine göre, ekonomi tam rekabet düzeyinde sayılır ve iktisatta iki çeşit üretim unsuru mevcuttur. İlk unsur, sürekli olarak yenilebilir ve ilerleyen zamanlarda biriktirilebilir niteliktedir ve bu üretim unsuruna beşeri ve fiziki sermaye örnek olarak verilebilir. Üretim unsurlarından yenilenebilir beşeri ve fiziki sermaye, Rebelo modeliyle bütünleşmiştir. Diğer unsur ise, üretilemeyen, miktarı çok fazla değişmediği gibi kendini de yenileyemeyen ve iktisatta sermaye stokunu meydana getiren üretim unsurudur (Taşar, 2015, s.18). Bu unsura da emek ve toprak örneklerini verebiliriz.

1.1.5.2.Arrow Yaparak-Öğrenme Modeli

Ünlü iktisatçı Arrow, içsel teorilerin gelişmesine yardımcı olmuş, üretimde artan verimlilikle ilgili çalışmalarda bulunmuştur. Analizlerinde şirket ya da firmalar üretimi sürekli hale getirdikçe işçilerin pratikleştğini, üretim maliyetlerinde bir düşüşün meydana geldiğini ve üretimin verimliliğinde ve kalitesinde bir artışın olduğunu savunmuştur. Bundan dolayı bilgi birikimiyle üretimde ve kalitede bir artışın olacağını bunun ise, “*yaparak-öğrenme modeli*” ile mümkün olacağını açıklamaktadır (Birinci, 2015, s.26). Arrow, 1962’de “*The Economic Implications of Learning by Doing*” adlı çalışmasında, yaparak-öğrenme teorisiyle iktisadi büyüme kuramına katkıda bulunmuştur (Kantarıcı, 2017, s.43). Arrow, teknolojik gelişmelerin çoğunun firmada meydana geldiğini söyler ve işçi statüsündeki bireylerin işi çok daha iyi kaptığını ve zamanla maliyette bir düşüşe yol açacağını belirtir (Taban, 2014, s.148). Yani yaparak öğrenme deneyiminin ürünü olarak öğrenme içgüdüğü oluşur ve deneyim fazlaşır. Fazlaşan deneyim ürünlerdeki yeniliği ve verimliliği artırır. Bununla birlikte firmalardaki artan verimlilik, yaparak-öğrenme teorisi kapsamındaki toplam üretim seviyesinde bir artışı beraberinde getirir.

1.1.5.3.Romer Bilgi Stoku Modeli

P.Romer 1986’da Arrow’un yaparak-öğrenme teorisinden esinlenerek “*Artan Verimlilik ve Uzun Dönemli Büyüme*” adlı çalışmasını yayınlamıştır. Çalışmasında teknolojideki ilerlemeyi, bilgi birikimindeki artış sayesinde etkili ve verimli üretimin sağlanacağını ifade etmiştir (Ünsal, 2007, s.244). P.Romer, Arrow tarafından oluşturulan yaparak-öğrenme modelini geliştirmiş, üretim ve yatırım sürecindeki teknik bilgi gibi bir yan ürün oluşacağını varsaymıştır. Bu ürün, farklı ürünlerin üretim aşamasında ücretsiz girdi biçiminde kullanılarak yeni üretilen ürünlerin düşük maliyetle ve yüksek kalitede olmasını sağlar. Bundan dolayı üretim ile yatırımın bir ürünü olan teknik bilgi devamlı artarak bilginin fazlaşmasına ve başka firmaların üretiminde de kullanılarak olumlu dışsallığa olanak sağlar (Birinci, 2015, s.29-30). Dolayısıyla oluşan bilgiler bireyi, firmaları ve ekonomik büyümeyi olumlu etkilemektedir.

1.1.5.4.Lucas’ın Beşeri Sermaye Modeli

Robert Lucas 1988’de yayınladığı “*İktisadi Kalkınma Mekanizmaları Üzerine*” isimli çalışmasında, beşeri sermaye ve ekonomik büyüme ilişkisini açıklamaya

çalışmıştır. Lucas iktisadi büyümenin kaynağı olarak beşeri sermayeyi göstermiş ayrıca fiziksel sermaye stokunu ve teknolojik ilerlemeleri modele dâhil etmiştir (Erdoğan ve Canbay, 2016, s.36) . Lucas beşeri sermayeyi emek ve eğitimle bütünleştirmekte beşeri sermaye yatırımlarını ise uzmanlaşmış kişilerin düzenli eğitim vermelerine ve bu eğitim yerlerine yapılan yatırımlar olarak açıklamaktadır (Aydın, 2010, s.30). Lucas bu teorisinde, ilave üretim unsurunu beşeri sermaye olarak göstermiştir. Ayrıca diğer girdi verimliliklerinde ve kalitelerinde artışa yol açtığını öngörmüştür. Lucas'ın varsayımına göre iyi bir şekilde yetiştirilmiş, deneyimli ve bilgi sahibi bir işgücünün yüksek teknolojiye alet ve makineleri daha kaliteli ve verimli kullanacağını açıklamaktadır. Teorinin varsayımları (Rouygarı, 2013, s.18):

- Kapalı bir ekonomi ve tam rekabet piyasası vardır.
- Fiyatlar hakkında rasyonel beklentiler, ekonomik karar mekanizmasını oluşturmaktadır.
- İktisadın teknolojisi, ölçüğe göre sabit getiridir.
- Modele nüfus dâhil edilmemektedir.
- Mübadele aracı içine para dâhil edilmeyip, finansal piyasalara vurgu yapılmamaktadır.
- Doğum ve beşeri sermaye oranındaki artış getiriye de artıracaktır.

Lucas, ülkelerdeki gelir ve iktisadi büyüme seviyesinin farklı düzeylerde olmasının nedenleri olarak o ülkedeki beşeri sermaye stokuna veya donanımın barındırdığı çeşitliliği gösterir. İktisadi büyümeye katkı sağlayan en önemli unsurun ise, beşeri sermaye stokuna nazaran fiziki sermaye stoku olduğunu ileri sürmektedir (Aydın, 2016, s.30). Dolayısıyla fiziki sermaye beşeri sermayeyi de kapsayarak ekonomik büyüme üzerinde daha fazla etki yaratmaktadır.

1.1.5.5.Barro Kamu Harcamaları Teorisi

Robert Barro, 1990'da yayımladığı "*Government Spending in a Simple Model of Endogenous Growth*" (*Basit Bir İçsel Büyüme Modelinde Kamu Harcaması*) adlı çalışmasında iktisadi büyüme üzerindeki kamu sektörünün etkilerini anlatmıştır (Aydın, 2016, s.31). Robert Barro'nun içsel büyümede kamu harcamalarının önemini vurgulamasının nedeni, özel sektörün belirlediği büyüme ve tasarruf oranlarının vergi ve kamu harcamaları gibi iktisadi büyümede önem arz eden faktörlerden dolayı optimal seviyeden uzaklaşmasıdır (Taşar, 2015, s.15). Barro, optimal seviyeye

ulaşmanın ve serbest ticaretin sadece devletin müdahalesi ile mümkün olacağını savunmaktadır (Seçilmiş, 2012, s.44). Kısaca zel sektörün birçok özelliğinden dolayı ekonomik büyümeden uzaklaştırıcı bir yönü olduğunu ve devlet müdahalelerinin ekonomik büyüme için vazgeçilmez olduğunu savunmaktadır.

Kamu harcamalarından kastedilen altyapıya olan yatırımlar, tamamlayıcı nitelikteki mal ve hizmetin üretilmesi, özel mülkiyet haklarının korunması gibi durumlardır (Taban, 2014, s.161). Bu modelde Barro ölçeğe göre sabit verim ve rekabetçi piyasa şartlarının bir ülkenin ekonomisinde, teknolojik gelişmede ve iktisadi büyümedeki kamu harcamalarıyla olan ilişkisini araştırmıştır. Kamu harcamalarının vergiler sayesinde elde edildiğini ve bu harcamaların kişi başi büyüme düzeyinde etkileri olduğunu savunmaktadır. Bu harcamalar iktisatta üretim girdisi olarak incelenebilir. R. Barro, kamu harcamalarını işselleştirerek verimli kısımlara yapılan uygulamaların ülkelerin iktisadi büyümesi üzerine olumlu etkileri olacağını belirtmektedir (Yardımcı, 2006, s.53). Dolayısıyla kamu harcamaları teknolojik gelişmeler üzerinde verimli kullanıldığı takdirde ekonomik büyüme gerçekleşecektir.

Devlet, gelişmekte olan ülkelere, bilhassa teşvik politikalarının gelişme gösterecek sektörlere yönelik yapılmasını ne sürmektedir. Bu sektörlerde büyüme ve gelişme potansiyeli fazla olduğundan AR-GE, eğitim ve sağlık sektörüne yönelik kamu harcamaları politikalarıyla gelişmekte olan ülkelerde iktisadi büyüme sağlanabilir (Bilen, 2010, s.28). Aksi takdirde teşvik politikaları gelişme gösteremeyen sektörlere yapılırsa ekonomik büyüme bu durumdan olumsuz etkilenecektir.

1.1.5.6. AR-GE Tabanlı Büyüme Modelleri

Kaynağı Ar-Ge olan büyüme teorilerinde, iktisadi büyümenin devamlılığı için zorunlu olan asıl önemli unsurun AR-GE sektörüyle ilişkili olduğu görülmektedir. AR-GE ile büyüyen ve gelişim gösteren eğitim ve teknoloji gibi sektörlerin destek görmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır. AR-GE hakkında çok fazla çalışma mevcuttur fakat AR-GE çalışmalarında üç ana teori ön plandadır. Bu teoriler, 1989-Romer, 1991-Grossman ve Helpman, 1992-Aghion ve Howitt tarafından ortaya atılmıştır (Ger, 2013, s.218). Büyüme modellerinin gelişmesine çok fazla katkıda bulunan bu ekonomistler, farklı teknolojilerin geliştirilmesi ve ilerletilmesi için bir

takım uygulamalar yapmışlardır. Bu teorinin savunucusu olan ekonomistler AR-GE çalışmaları için yapılan harcamaların devamlılığı halinde iktisadi büyümede meydana gelecek artışların devamlı olacağını belirtmektedirler (Göçer, 2013, s.218). AR-GE' ye verilen destekler ve kaynaklar ne derecede fazla ise iktisadi büyüme de o oranda fazla olacaktır.

1.1.5.6.1.Romer'in Yatay Yeniliğe Dayalı AR-GE Teorisi

Romer, 1990'da kaleme aldığı "*Endogenous Technological Change*" (*İçsel Teknolojik Değişim*) adlı çalışmasında teknolojinin önemine vurgu yapmış ve bu modeli AR-GE' ye bağlı bir şekilde açıklamaya çalışmıştır. AR-GE' yi içsel büyümeyle ilk defa dâhil etmesi sebebiyle Romer'in bu teorisi büyük bir öneme sahiptir (Adak, 2007, s.7). Romer, tekelci rekabet ortamını sunmakta ve teknolojik ilerlemelerle yenilikleri kendi teorisine katarak içselleştirmektedir. P.Romer iktisadi büyüme modelinde, kârlarını fazlalaştırmak isteyen firmaların uygulayacağı üç aşamanın bulunduğunu ileri sürmüştür. Birinci aşama AR-GE' ye harcama yapmaları, ikinci aşama firmalar için yenilik oluşturacak bilgilere ulaşmaları ve sonuncu aşama ise elde edilen bilgilerin patentlerini alarak tekelleşmeye gitmeleridir (Taban ve Şengür, 2014, s.357). Bundan dolayı kârlarını maksimum düzeye çıkaran firmalar, üretim miktarlarındaki artışla birlikte iktisadi büyüme teşvik oluşturmaktadır.

1.1.5.6.2.Ürün Farklılığı Teorisi

1991'de Helpman ve Grossman "*Dinamik Karşılaştırmalı Üstünlük*" adlı çalışmada, uluslararası ticaretin niteliğinin zamanla AR-GE yönelimlerinin niceliğiyle ve farklı ürünlerin icat edilme oranlarına bağlı olarak farklılaşacağını belirtmişlerdir (Türker, 2009, s. 89). Diğer bir deyişle dış ticaret miktarı zaman içerisinde AR-GE ve icatlara bağlı olarak şekillenecektir. Ürün farklılığı modelinde, Helpman ve Grossman iktisadi büyümenin kaynağı olarak aksak rekabet piyasasının görüşleri bağlamındaki bilinçli teknolojik ilerleme uygulamaları olduğunu ileri sürmüşlerdir (Aydın,2016, s.40). Bu teknolojik ilerlemeler, piyasaya yönelik teşviklere ve iktisadın üretim unsurlarına bağlıdır. Bu iktisatçılar, dikey ürün geliştirme ile büyüme modellerinde içselleşmeye başvurmuşlardır. Yani, bu teori yeni ürün oluşturmanın eski ürünleri çürüteceği anlamını taşımaktadır. Ürün farklılığı teorisinde, AR-GE harcamalarının üç farklı biçimde verimliliği artırabileceği söylenebilir. Bunların ilki bu AR-GE harcamalarının, eldeki kaynakları daha verimli bir şekilde kullanarak farklı ürünlerin

üretimini artırmaktadır. İkincisi de yine bu harcamaların başka ülkelerin teknolojik ilerlemelere ayak uydurmalarını ve bu kaynaklardan yararlanmalarını hızlandırmaktır. Sonuncusu ise, AR-GE faaliyetleriyle elde edilen yeni bilgilerle geliştirilmesi istenen yeni teknolojik bilgilerin öğrenilmesidir (Altıntaş ve Mercan, 2015, s.352). Bu teknolojiyle oluşturulan ürünlerin ithalatıyla birlikte yurtiçinde meydana gelen büyümede bir artışın yaşanmasıdır.

1.1.5.6.3.Yaratıcı Yıkım Modeli

P.Aqhion ve P.Howitt, 1992’de yayımladıkları “*Yaratıcı Yıkım Yoluyla Bir Büyüme Modeli*” (A Model of Growth Through Creative Destruction) adlı çalışmada, teknolojiye yeni ürünlerin iktisadi büyümede nasıl bir etki oluşturacağını incelemişlerdir (Taban, 2014, s.160). Bu modelin en göze çarpan unsuru, üretilmiş ürünlerin niteliğinde devamlı ilerleme sağlayan teknolojik bir yeniliğin olması ve bu yeniliklerin doğmasında patent rekabetinin etkili olmasıdır (Bilen,2010, s. 30). Philippe Aqhion ve Peter Howitt, AR-GE bütünlü modellerin analizini yaparken, AR-GE kapsamında çalışan mühendislerin ya da bilim insanlarının miktarını modele dâhil etmek yerine, AR-GE’nin Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla içerisindeki miktarının kullanılması gerektiğine dikkat çekmiştir (Özer ve Çiftçi, 2009, s.40). Bu açıdan P.Aqhion ve P.Howitt mühendis veya bilim insanlarının oluşturduğu ürünlerin niceliğini geri planda tutarak GSYİH oranlarını ne ölçüde etkilediğine önem vermişlerdir.

1.2.DIŞ BORÇ

1.2.1. Kavramsal Çerçeve ve Borçlanma Ve Önemi

Dış borçlanma kavramı, bir ülkenin veya ülke içerisindeki kurumların yabancı ülkelere kaynak sağlamasıdır. Diğer bir ifadeyle dış borç, ülkedeki kurum veya kuruluşların ülke dışındaki birey, kurum veya kuruluşlardan yabancı para cinsinden kredi sağlamasıdır (Kutlu ve Yurttagüler, 2016, s.231). Borç konusunda iki önemli unsur yer almaktadır. Birinci unsur ödünç alınmış bir şeyin olması, ikinci unsur ise bir yükümlülüğün yerine getirilmesidir. Borçlanma kavramı ise, para gibi mübadele aracının belli bir zaman sonrasında geri ödenmesi şartıyla alınmasıdır. Borçlanma kavramı, yapısı ve niteliğiyle istisnai finans kaynağını oluşturmaktadır. Bu açıdan bakıldığında borç kavramı yalnızca az gelişmiş ya da gelişmemiş bölgeler değil,

gelişmiş ülkelerin de başvurduğu bir finans kaynağıdır. Bu sebeple olağanüstü bir nitelikte olduğu söylenebilir. Borç kavramı zamanla bahsettiğimiz özelliklerini yitirmiş ve sürekli finans kaynakları arasına yerleşmiştir (Çöğür, 2011, s.5). Hükümetin işlevlerindeki artış, milletlerarası mali fonksiyonlardaki ilerleme ve arzulanılan iktisadi hedefe ulaşma isteği borçlanmayı olağanüstü bir finansman kalıbından daima başvurulabilecek bir finans kaynağı haline getirmektedir.

Hükümet borçlarını literatür alanında inceleyen ilk ekonomist David Hume'dır. Daha sonra ise klasikçilerden A.Smith, T.Malthus, J.S. Mill ve D.Ricardo gibi iktisatçılar da bu konu hakkındaki fikirlerini sunmuşlardır. A.Smith ve D.Ricardo borçlanmanın negatif taraflarına da dikkat çekmişlerdir (Ulusoy, 2003, s.14). Bu iktisatçılar, zorlanmadan başvuru borç unsurlarının bilinçsizce harcanıldığı sürece iktisadi dengelerde bozulmalara ve istikrarda sakıncalara yol açtığını savunmaktadırlar.

Dış borçlanma, üretken yatırımlar üzerindeki finanse hedefi ve ulusal çıktı seviyesindeki pozitifliğinden geri ödeme esnasında fonlarda karşılıklı olmayan bir akışa sebebiyet verdiği için tersine bir etki doğurmaktadır. Zamanı gelince ödenmeyen borçlar ekonomiye yüklü bir külfet katmakta, bunun sonucunda ise borç krizleri oluşmaktadır (Uysal vd. 2009, s.62). Bunun beraberinde meydana gelen sorunlar, iktisadi dengeleri dış şoklara karşı daha hassas bir noktaya taşımaktadır. Borç yükleri ve borçlanma sınırının oluşturulması zorunluluğu günümüzde halen önemini korumaktadır.

1.2.2.Dış Borçlanma

Dış borçlanma tanımı, bir hükümet veya hükümetin bir kuruluşunun içerde mevcut olmayan kaynaklardan mali ya da reel finansman elde etmesi olarak ifade edilebilir. Başka bir ifadeyle, ülkede yaşayan kişi ile kuruluşların ülke dışındaki bireyler veya kuruluşlardan dış kredi elde etmesidir. Hükümet işlevlerinin fazlalaşması, milletlerarasındaki etkileşimleri artırmakta ve arzulanılan sosyoekonomik amaçlara ulaşma isteği, hükümetlerin paraya olan gereksinimlerini artırmaktadır. Böylelikle hükümetlerin sabit gelirleri eksik kalmakta ve bu eksikliği tamamlamak isteyen hükümet dış borçlanmaya başvurmaktadır (Çöğür,2011, s.8). Büyüyen ve çeşitlilik arz eden ekonomik olgular, borçlanma ivmesini olağanüstü finans kaynaklarından daima başvurulabilecek bir finans kaynağına dönüştürmektedir.

Dış kredi, fon stoku çok olan iktisadi birimlerden fon talebini gerçekleştiren iktisadi birimlere yönelmiş olan fonlardır. Bu iktisadi birimleri devletler, şirketler, milletlerarası kurum ve kuruluşlar, kalkınma ve ticari bankalar ile yatırım bankaları oluşturmaktadır (Yalçın, 2005, s.22). Fon talebi yüksek olan iktisadi birimlerden fon talebi düşük olan iktisadi birimlere yapılan bu finansal kaynaklar vadesi bitiminde yüksek faiz oranlarıyla büyük güçlüklerle yol açsa da verimli kullanıldığı takdirde finans eksikliklerinin yerini doldurmaktadır.

2. Dünya savaşıyla birlikte uluslararası etkileşim daha da artmış ve dünyadaki Doğu-Batı bloklaşmaları ön plana çıkmıştır. Sonrasında ise gelişme göstermek isteyen ülkelerin çabaları uluslararası etkileşimi artırmada önemli olmuştur. Mevcut siyasette, gelişmiş bir bölge, gelişmemiş bölgeleri iktisadi müdahale ve çeşitli nüfus araçları ile kendi taraflarına çekmeye zorlamışlardır. Gelişme göstermiş bölgeler, iktisadi yardım ve kalkınma finansmanları dışında, savunma yardımıyla birlikte gelişmekte olan bölgeleri taraflarına çekmektedirler ve böylelikle ekonomik veya politik çıkarlar sağlamaktadırlar. Az gelişmiş ülkeler ise iktisadi kalkınmada zorunlu olan yatırımları sağlayacak yurtiçi kaynakların eksikliğinden dolayı yabancı kaynaklara ihtiyaç duymaktadır. Bu ihtiyaçları ise, dış borç ya da dış yardımlar ile desteklemektedirler. Dış borç ve dış yardım kavramını iki ayrı kavram çerçevesinde tanımlamak oldukça güçtür. Her iki kavramda da farklı nedenlerden dolayı ülkeye dışarıdan kaynak gelişi mevcuttur. Böylelikle gerek dış borçta gerekse dış yardımda alınan kaynağın geri ödemesinin yapılması mümkün olabilmektedir. Bu açıdan elde edilmiş kaynağa karşılık ödenecek tutar faizse, faiz oranı ve geri ödeme süresi gibi şartlar bir sözleşme ile kararlaştırılmaktadır. Bu sözleşmedeki şartlar çeşitlilik göstermektedir (İnce, 2001, s.135). Faiz oranı kimi zaman yüksek, kimi zaman düşük kimi zamansa hiç yoktur. Ancak dış yardım, dış borç kavramını çevreleyen daha derin bir tanımlı kapsamaktadır.

1.2.3.Kamu ve Özel Borç Arasındaki Farklılıklar

Kamu harcamalarında sürekli üzerinde durulan konuların başında kamu ve özel borçlanmaların benzer yönlerini açıklamadaki yetersizlik gelmektedir. Bu konu üzerinde yapılan bir varsayıma göre, kamu borçları ve özel borçlar birbirinden farklı olmalıdır. Diğer varsayıma göre ise, bu iki borçlanma türünün arasındaki benzerliklerin olmasıdır. Borçlanma, normal biçimde finansman sağlamanın bir

yoludur. Kamu harcamalarını özel harcamalardan ayıran özellikler aşağıdaki maddelerle açıklanmıştır (Çöğürçü,2011, s.8):

- Özel borçlanmada borcun ödenmesi şarttır. Kamu borçlanma türünde ise yetki ve otoriteye bağlı olarak süre uzatılabilir ya da geri ödemesi olmayabilir.
- Kamu harcamalarında hükümet bazı durumların garantisini sağlarken borçların ödenmemesi durumunda ise alacaklı tarafın bu bağlamda hükümetten garanti isteme olanağı yoktur.
- Özel borçlanmalar, özel kurumlar tarafından çoğunlukla özel yarar gözetilerek verilmektedir. Mesleki faaliyetlerin ilerletilmesi ve büyütülmesi için verilen özel borçlar buna örnek verilebilir. Özel borçlanmalarda kâr amacı ön plandadır. Kamu borçlanma türünde ise, kamu yararı gözetilmektedir. Ve bu borçlanmada kamusal faaliyetlerin yürütülmesinin hedeflendiği söylenebilir. Kamu borçlanma türünde maliyet ve kâr oranları gibi unsurlara dikkat edilmemekte ve bu bakımdan özel borçlanma türünden ayrılmaktadır.
- Kamu borçlanma oranları genellikle daha kapsamlı olurken, özel borçlanmalar daha küçük miktarda olmaktadır.
- Özel borçlanmalar çoğunlukla 1 yıl içerisinde gerçekleşirken, kamu borcu çok uzun süreyi kapsamaktadır. Hatta kamu borçlarının bazen yüzlerce yıl sürdüğü de söylenebilir.
- Özel borçlar, bazı özel durumlar dışında genellikle yurtiçinden elde edilmektedir. Kamu borçları ise, çoğunlukla dış hükümetlerden sağlanmaktadır.
- Kamu borçlarını kimi zaman isteğe bağlı olabilirken kimi zamansa cebir ile elde edilebilmektedir. Fakat özel borçlanmada zorlama unsuru yoktur.

Kamu ve özel borçlanma arasındaki benzerlikler ise (Erdem, 2006, s.7) ;

- Her iki borçlanma türünün hedefi, mevcut ihtiyaçların ortadan kaldırılmasıdır.
- Borçlarda bir vade söz konusudur.
- Her iki borçlanmada da, işlemin tamamlanması için borcu verecek tarafın, belirlenmiş vadenin bitiminde ödemenin gerçekleşeceğine inanması şarttır.

1.2.4.Dış Borç Nedenleri

Dış borç, gerekli zamanlarda bir ülkenin kaynağını artıran bir unsurdur. Ancak bu borç gereğinden fazla gerçekleştirilen ihracatlar sonucunda oluşmaktadır. Bu tür

borçlanma, sınırlı dövizli olan ve iktisadi kalkınma için yatırım mallarının ithalatına gereksinim duyan gelişmekte olan ülkeler için oldukça faydalıdır. Eğer sermaye malları iktisadi büyüme ivmesini artırıyorsa, stoktaki yükseliş anapara veya faizin ödemesini mümkün hale getirecektir.

Dış borçlanmaya sınır koyan iki unsur vardır. Bu unsurların ilki, dış borç sağlama kapasitesi, diğer unsur ise, anapara ve faiz ödemelerinde geri dönüşüm olmamasından kaynaklı meydana gelen sorumluluktur. İstisnai dönemler haricinde gelişmiş ekonomiler çoğu zaman kaynakları finanse etmek için dış borçlanmaya gitmezler (Çöğür,2011, s.12). Gelişmiş olan bir ekonomi ise, iktisadi kalkınmada ihtiyaç duyulan teknik bilginin, ara mal ve yatırım mallarının ithal olabilmesi için gerekli dövizli dış borçlarla elde edebilmektedir. Gelişme sürecindeki bir ekonomi, iktisadi kalkınmayı oluşturacak sermaye stokunu iç tasarruflarla sağlayamadıkları için yabancı dış borçlara gereksinim duymaktadır. Hükümetin dış borçlanmaya gitmesinin iki nedeni mevcuttur. İlki, var olan kaynaklara ilave kaynak sağlamak, diğeri ise döviz cinsinden çeşitli ödeme olanakları sağlamaktır. İlave kaynak oluşturmak, yatırım projelerini arzulayan fakat iç tasarrufun eksikliğinden dolayı yetersiz olan ülkeler bakımından önem arz etmektedir. Jan Tinbergen ise, borçlanmaya yol açan unsurların çoğunluklu olarak ekonomik olduğunu savunmaktadır. Bunları şu şekilde özetlemek mümkündür (Evgin, 2000, s.3):

- Milli gelirde artış sağlamak
- İstihdamın sürekliliğini ve büyüklüğünü artırmak
- Ödemeler dengesindeki istikrarı gerçekleştirmek
- Fiyat dengesini sürdürmek
- Gelir dağılımını tekrar ele almak
- Dengeli olarak bölgesel büyümeyi sağlamak gibi birçok amacı vardır.

Görüldüğü üzere, borçlanma nedenlerinin büyük bir kısmını ekonomik unsurlar oluşturmaktadır. Ekonomik unsurlar da beraberinde toplumun ekonomik alanında sosyal nedenlerin oluşmasına yol açmaktadır.

Gelişme gösteren bir ekonomide, çok farklı nedenlerden dolayı dış borca olan gereksinim fazlalaşmaktadır. Bu borçlanma birçok unsura göre değişiklik

göstermektedir. Hükümetlerin dış borçlanmaya ihtiyaç duymasının nedenleri şöyledir (Adıyaman, 2006, s. 22-23; Ulusoy, 2001 s.33);

- Kaynaklar ve tasarruflardaki eksiklik
- Ödemeler dengesindeki eksiklik
- Dış ticaretteki yetersizlik
- Bütçede oluşan açığın giderilmesi
- Her yıl artan ve sürekli hale gelen bütçe açıkları
- Artan savunma harcamalarında finansman açığının oluşması
- İktisadi kalkınma aşamasının başlaması ve istikrarlılık kazanmasında önemli olan geniş çaplı yatırım kaynaklarına gereksinimin artması
- İktisatta dengeyi kuran ve sağlayan değişkenleri artırmak
- Hammadde ya da yatırım mallarının ithalatında bulunması gereken dövizin sağlanması
- Kaynakların kullanımı ve dağılımında önemli etkiler yaratması
- Politik açıdan güçlü ve gelişmiş ekonomilerin az gelişmiş veya gelişmekte olan ekonomileri kendi çıkarları doğrultusunda borçlandırmaları
- Tasarruflardaki çeşitliliğe yardım etme
- Vadesi dolmuş borçların kapatılmasına yardım etme
- Savaş, doğal afet gibi olağanüstü durumlarda oluşan giderlerin bütçe imkânlarıyla tamamlanmaması durumunda
- Hükümetin milli para değerini koruması için farklı rezerv gereksinimine ulaşma isteği doğrultusunda dış borçlanma kaçınılmazdır.

Bu sebepler çoğunlukla az gelişmiş ya da gelişmekte olan ekonomilerde borçlanmayı zorunlu kılmaktadır. Gelişmiş ekonomilerin dış borçlanması genellikle yapısal problemlere kıyasla dönemsel problemlere ve istikrar problemlerine dayanmaktadır.

1.2.5.Gelişmiş Ekonomilerde Dış Borç

1.2.5.1.Askerî ve Siyasi Nedenler

Dış borçlar, yabancı devletlerle dostluklarını devamlı kılmak, destek çıkan ülkenin itibar derecesini artırmak, ülkesindeki bireylere fayda sağlamak gibi amaçlarla sağlanmaktadır. Ayrıca benimsedikleri politikaları uygulamakta tereddüt eden uluslar, etkileşim kurmak için bütünüyle ya da kısmen birçok farklı politik teşvik unsuruna

başvurabilmektedir (Çöğürçü, 2011, s14). Dolayısıyla gerek kısmen gerekse de bütünüyle başvuru politik teşvik unsurları dış borçlar yoluyla gerçekleştirildiğinde birey ve devlete çok fazla yarar sağlamaktadır.

Borçlanmaların askeri amaçla kullanımı ise, 1. ve 2. Dünya savaşlarına denk gelmektedir. İngiltere ya da Fransa gibi gelişmiş ülke ekonomileri, 1. Dünya savaşına kadar dış borca yanaşmamışken, savaş döneminde ABD'den savaş devamlılığı karşılığında borca girmişlerdir. Savaşlar süresince ülkelerin savaşta bulunması ABD'den alınan borçlar ile mümkün olmuştur (Işık vd, 2005 s.4). Askeri ve siyasi sebeplerin yol açtığı dış borçlar, dış politikada geniş bir önem arz etmektedir. Siyasi sebepler dış politikada, daha çok borç kaynağı oluşturan ülkeler sayesinde ön plana çıkmaktadır.

2. Dünya Savaşından sonra dünyanın bloklara bölünmesiyle gelişmiş ekonomilerden az gelişmiş ekonomilerin problemlerine doğru bir eğilim olmuştur. İdeolojik sorunlar ve emperyalist hedeflerin savaşlarla bir sonuç elde edilmeyişi bloklar arasındaki ilişkileri bozmuş ve soğuk savaşların meydana gelmesine sebep olmuştur. Gelişmiş ekonomiler, farklı politik çıkarlar doğrultusunda, gelişmekte olan ekonomilere siyasi amaçlı borçlar göndermişlerdir. Bu açıdan gelişmiş bir ekonomi, iktisadi ve mali yönden yetersiz kalan ülkeleri kendine çekmek ve yanlarında kalmalarını sağlamak maksadıyla onlara dış borç vermişlerdir (Erdem, 2006, s.51-52). Böylelikle savaş esnasında, gelişmiş ekonomiler stratejileri doğrultusunda az gelişmiş ekonomileri kendine çekerek savaşa dâhil olmalarını istemişlerdir. Ayrıca bu gelişmiş ekonomiler politik açıdan kontrol sağlamak için farklı politik hedefler geliştirmişlerdir.

1.2.5.2.Ekonomik Nedenler

Gelişmiş bir bölgeden gelişmekte olan bir bölgeye yapılan borçlanmaların ekonomik anlamda birçok sebebi vardır. Kısa vadede ihracat kaynaklarında ve yardım eden ülkenin sağladığı ürünlerin talebinde fazlalıklara yol açma gibi amaçlar bu sebepler arasında sayılabilir. Uzun vadede ise, yardım kapasitesi olan ülkelerin başka ülkelerin iktisadi gelişme arzularına erişmeleri söz konusudur (Erdem, 2006, s.54). Bundan dolayı ülkeler hem uzun vadede hem de kısa vadede dış borçlanmaları birçok ekonomik amacı yerine getirmek üzere almaktadırlar.

Gelişmiş bölge ya da ülke bakımından ekonomik alanda meydana gelebilecek önemli problemlerden biri, iktisadi dengenin oluşturulması ve sürekliliğidir. Gelişmiş ekonomi bir taraftan ürettikleri endüstri mallarını satacağı pazar bulma çabasına girecek, diğer taraftan da gereksinimlerini oluşturan hammadde finansmanını sağlamaya çalışacaktır. Bu açıdan gelişen bir ülke az gelişmiş bir ülkeyi araç olarak kullanır ve bu ülkeyi pazar olarak gösterip mallarını elden çıkarır (İnce, 2001, s.142). Dolayısıyla gelişmiş ülkelerin, az gelişmiş ülkeleri kendi çıkarları doğrultusunda bir borçlanmaya sürüklerler.

1.2.5.3.Kültürel/Tarihi Nedenler

Zaman içerisinde bazı nedenlerden ötürü ekonomik alanda olduğu gibi din ve eğitim alanlarında da birtakım kültürel ya da tarihi kaynaklı unsurlar oluşmuştur. 1950'nin sonlarına doğru sömürgeciliğin bitmiş olmasına rağmen, İngiltere gibi sömürgeci olan ülkeler, eski sömürgelerine destekte bulunmuş ve çıkar ilişkisine dayanan bu etkileşimi yıllarca sürdürmüşlerdir. Dış borçlanma, birey üzerinde doğrudan bir baskı kurmamaktadır. Bu borçlanma türünde kişi ile hükümet doğrudan karşı karşıya değildir (Çöğürçü,2011, s.15). Hükümet tıpkı vergi gibi, bir bireyin kazancına direkt ortak değildir. Bundan dolayı borçlanma, devletlerin oy endişeleri sonucunda kolayca başvurulmuş finansman kaynağı olarak algılanmaktadır.

1.2.5.4.Ahlaki/İnsani Nedenler

Teknik ilerleme ve küreselleşme, insani ve ahlaki amaçlar doğrultusundaki yardımları daha etkili hale getirmiştir. Bu kapsamdaki yardımların hedefi, ulusların tümünü eşit düzeye getirmek değil, tüm insanların asgari gereksinimlerini destekleyecek seviyeye ulaşmalarını sağlamaktır. Ulusal sınırları aşmadan sosyal hizmet kabulü ve oluşan felaketleri görmezden gelmek insan davranışlarının ötesindedir. Bir ülkede oluşan gelir farklılıklarının büyümesi sosyal felaketleri doğururken, bu durumun küreselleşmesi de aynı sonuçları beraberinde getirecektir (Çöğürçü, 2011, s.16). Dünyadaki nüfusun büyük bir kısmı açlık ve yoksullukla mücadele içerisinde. Böyle bir durum dünyadaki barışı sağlamak açısından önem arz ettiği gibi gelişmiş ekonomilerde de insanların rahatını kaçırmaktadır. Bundan dolayı gelişmiş ülkeler ve yardım kurumları yoksul bölgelere destek olmak istemektedirler. Bu doğrultuda Birleşmiş Milletler örgütüne ait kuruluşlar az gelişmiş

bir bölgedeki insanların hayat seviyesini belirli bir noktaya taşımayı amaçlamaktadırlar.

1.2.6.Dış Borçların Sınıflandırılması

1.2.6.1. Vadeleri Bakımından Dış Borçlar

Vadeleri bakımından dış borçlar kısa vadeli ve orta-uzun vadeli olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Kısa Vadeli Borçlar; Bu borçlanma türü, çoğunlukla para piyasaları üzerinden yapılarak ülkelerin milletlerarası likidite eksikliğini tamamlamaktadır. Kısa vadeli borçlanmaların süresi 1 yıla kadar olup çoğunlukla ulusal ticarete ödeme problemlerinin yok edilmesi hedefiyle yapılmaktadır (Adıyaman, 2004, s.24). Başka bir ifadeyle kısa vadeli borçlarda ödeme problemlerinin fazla olması sorun teşkil etmektedir.

Orta-Uzun Vadeli Borçlar; Bu dış borç türünün vadesi 1-5 yıl arasında olan borçlara orta; 5 yılı aşan borçlara ise uzun vadeli borç adı verilmektedir. Ancak bu sürelerde belirli bir süre kısıtlaması yoktur. Örneğin, on yıla kadar vadeli hükümet borçları da orta vade borçlanmaları arasında sayılabilmektedir. Uzun süreli borçlanma, süresi olmayan borç kapsamındaki faaliyetlere dâhil edildiği takdirde 75-100 yıl gibi çok uzun vadeli borçlanmaların oluşumuna sebep olmaktadır (Akar,2013, s.40). Süresi olmayan borç faaliyetinde, borcu alacak kişi veya kurum sadece vermiş olduğu borç getirisinden faydalanmaktadır.

Uzun vadeli borçlanmalarda faiz oldukça yüksektir. Fakat likidite darlığı gibi sorunlar ile karşılaşıldığında kısa vadedeki borç faizlerinin uzun vade faizlerini aştığı görülmektedir. Uzun vade borçlanmalarını gelişme sürecinde alan ekonomiler, çoğunlukla kalkınma finansmanında kaynak olarak kullanmaktadır.

1.2.6.2. Finansman Çeşidine Bağlı Oluşan Dış Borçlar

1.2.6.2.1.Kalkınma Finansları(Kredileri)

Kalkınma kredi türlerinin hedefi, kalkınma finansmanı ihtiyacını karşılamaktır. Çoğunlukla kalkınma planlarında yer edinmiş kalkınma kredileri ekonomik programlarda veya proje finansmanları sağlanırken kullanılmaktadır. Genellikle sermaye malı özelliğinde olan kalkınma kredileri;

- Proje/Program Kredileri
- Bağlı ve Serbest Krediler
- Satıcı Kredileri
- Borç Ertelemeleri Kredileri ve Refinansman şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Proje/Program Kredileri: Bir proje kredisi yalnızca yatırımlar üzerinde kullanıldığından, hammadde ya da tüketim mallarını satın almada kullanılmamaktadır. Bu kredi türleri çoğunlukla bağlı kredilerdir. Bazı şartlarda, örnek olarak yedek parçalar, yıllık ithal programlar arasında sayılacak maddelerde alınabilir. Çoğunlukla proje kredileri, bağlı krediler sınıfına dâhil edilip, milletlerarası kurumlarca oluşturulan kredilerde serbest krediye dönüşebilmektedir (Çöğürçü, 2011, s.19). Yatırımlar söz konusu olduğu takdirde serbest krediye dönüşüm özelliğinden dolayı bu kredilere başvurulmaktadır.

Yardım eden ekonomiler çoğunlukla politik sebeplerle veya kullanım denetimi nedeniyle bu proje türünden faydalanırlar. Az gelişen bir ekonomi, kalkınma aşamasındaki serbestlikten dolayı program kredileri almayı hedeflerler. Milletlerarası kurumların yapmış olduğu desteklerin birçoğu proje kredisiyle oluşmaktadır.

Proje kredileri ise, yıllık yatırım programları veya kalkınma planları hazırlayan farklı kamu kesimi projelerinde dış finansman kaynağını oluşturmak için alınırlar. Bu projeler, kimi zaman projenin dış kaynağını oluştururken kimi zaman da ulusal finans kaynaklı harcamaların eksikliğini tamamlamak için kullanılırlar. Az gelişen bir ekonomi, mevcut tasarruflarıyla açığı kapatamayacak kadar büyük projelerin kaynağında bu finansman destek alabilmektedir (Seyidoğlu, 2009 s.643). Fakat açık finansman beraberinde enflasyonu da artırmaktadır. Milletlerarası finansman kuruluşundan sağlanan veya başka bir devletten elde edilen ve amacı bir proje üzerinde olmayan krediler program kredileri olarak adlandırılmaktadır. Program kredileri kalkınma programlarında başka bir ifadeyle ülke ithalat kaynaklarında yararlanılan, dış ödemelerdeki eksikleri tamamlamada kullanılan dış desteklerdir. Bu kredilerin bir proje üzerine amaçlanmaması, krediyi almış ülke açısından kolaylık sağlamaktadır (Seyidoğlu, 2009 s.643). Bu kredi türlerinin iktisadi faydası kaynakların bağlılık düzeyi, yapısı ve genişliği ile orantılıdır. Ülke ve mala bağlı program kaynaklarından faydalanan ülke, bu kaynakları kendi ihracatı ve üretimini artıran bir araç olarak

görmektedir. Dahası bu krediler yıllık baz olarak ele alındığı için konjonktürel yapıya göre düzenlenebilmektedir (Ulusoy, 2001, s.70). Başka bir ifadeyle ülke ihracat ve ithalatına önemli katkı sağlayan ve bir proje dışında kullanılan program kredileri yıllık baz dikkate alınarak hesaplanmaktadır.

Bağlı/Serbest Krediler: Kredi kullanım şartlarına göre bağlı krediler ve serbest krediler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Borçlanmalarda, ülke tarafından alınan kredinin nasıl kullanılacağı konusunda bir sınırlama koyulmamışsa buna serbest kredi denmektedir. Fakat sağlanan kredinin nasıl ve ne tür nitelikteki mallar için kullanılacağı bakımından bir kısıtlama var ise buna bağlı kredi denmektedir. Bağlı kredi kapsamında finansmanı sağlayacak hükümet ya da milletlerarası kurum, krediden nasıl faydalanacağı hususunu satın alacak ülke ya da ülkeler grubuyla veya hali hazırda satılan mal grubu ile sınırlandırabilir. Bazı koşullarda bu iki şart birlikte de bulunmaktadır. Böyle bir durumda az gelişmiş ülke, verdiği krediyle belli başlı mal ya da mallar topluluğunu krediyi sağlayan ülke ya da ülkelerden alma mecburiyetindedir. Dolayısıyla alınan mal veya mallar topluluğu ülkeyi tekrar borçlanmaya sürükleyecek ve bu durum zincirleme olarak devam edecektir.

Serbest krediler ise, uzun vadeli ve düşük faiz oranlarına sahip kredilerdir. En fazla seçilen borç türü olmasına rağmen gerçekte serbest kredilere çok fazla rastlanılmamaktadır (Çöğür,2011, s.20). Çünkü serbest kredilerin uzun dönemli olması krediyi alan ülke için olumlu olacaktır fakat krediyi veren ülke için kaynağın geri dönüşünün geç olması ekonomide sorun teşkil edeceğinden serbest krediler geri planda tutulmaktadır.

Satıcı (İhracat) Kaynakları (Kredileri): Satıcı kredileri bir projede dış kaynak ihtiyacının karşılanması için sağlanan kredilerdir. Satıcı kredileri çoğunlukla kısa vadeli olup faiz oranı ise diğer kaynaklara göre oldukça yüksektir. Bu kredi türünde, maliyetlerin yanında sigorta giderleri gibi direkt olarak satıcı üzerinde kalan tehlikeler de fiyata dâhil edilmektedir. Krediden yararlanan kuruluşlar çok yüksek maliyetlere göz yummaktadır. Bu tür krediler çoğunlukla sanayi tesislerinin kurulmasında gerekli olan araç ve gereçlerin elde edilmesinde kullanılmaktadır. Kredilerden faydalanmak veya iyi koşullarda tedarik edilmesi halinde sermaye kaynağından beklenen faydayı sağlamaktadır. Bu tür kredilerin kötü kullanılmaları veya zor koşullarda tedarik edilmesi durumunda ise, ödemeler dengesi açısından büyük sorunlar

doğurmaktadır. Bu kredilerin önemli bir özelliği ise, krediyi devletlerin değil de özel firmaların tercih etmesidir (Çöğürçü, 2011, s.22). Devlet satıcı kredilerini gerek faiz oranlarının yüksek oluşu gerekse de ödemeler dengesinde büyük sorunlar oluşturduğu için daha az tercih etmektedir.

Refinansman Ve Borç Erteleme Kredileri: Bu iki kredi türü arasında çok küçük bir fark vardır. Refinansman kaynakları, süresi gelmiş olmasına rağmen ödenmemiş borçların karşılanması ve ertelenmesi amacıyla oluşturulan kredilerdir. Vadesi dolmuş bir borcun ödenmek istenmesi ya da aynı miktarda ki kaynağın tekrardan açılması, ilk kredinin faizine oranla daha düşük bir faiz oranıyla sonraki yıllara ertelenmektedir. İki kredi türü arasındaki fark; borç erteleme kredileri türünde borç ödenmeyip ertelenmektedir. Refinansman kredilerinde ise, vadesi dolmuş borç alacaklı tarafından oluşturulan bir ödeme planıyla tekrar oluşturulmaktadır (Akar, 2013, s.48). Böylelikle zor durumda kalan borçlu oluşturulan refinansman planına göre tekrar şekillenmektedir.

1.2.6.2.2.Teknik Yardımlar

Teknik yardımların yapılmasının amacı, gelişimini tamamlamayan ekonomilerin teknik ve bilgi düzeylerini artırmaktır (Çöğürçü, 2011, s.22). Gelişme veya büyüme yalnızca sermaye stoku ve projelerin uygulamaya geçirilmesiyle olmamaktadır. Sermaye stokundan yararlanılacak bilgi ve proje uygulamaları için gerekli teknik bilgilerin elde edilmesi gerekmektedir.

1.2.6.2.3.Askerî Yardımlar

Savunma maksadıyla uygulanan ve gizli sözleşmelerle yapılan yardımlar, çoğunlukla miktarı ile koşulları açıklanmayan desteklerdir. Bu yardımların önemi ve etkilediği alanlar azımsanmayacak kadar büyüktür. Kimi zaman bağış olarak, kimi zaman da dış borç olarak verilmektedir. Bu açıdan, savaş için gerekli malzemeler gelişmekte olan ekonomilerce sağlanmaktadır. Dünya veya bölge olaylarına güç merkezlerinin etkileşimi çok fazladır. Bu merkezler, olay veya olguları kendi doğruları ve politikalarınca, jeopolitik konumu güçlü olan ekonomilerle etkileşimlerini canlı tutmaya çalışmaktadırlar (Çöğürçü, 2011, s.24). Aralarında devamlı bir rekabet vardır. Fakat güç merkezleriyle ilişkilerini canlı tutmak için bir çıkar söz konusudur.

1.2.6.2.4.Bağışlar

Bağışlar, gelişmiş ekonomilerin geliştirmekte olan ekonomilere, karşılık beklemeden verdikleri ödemeleri oluşturmaktadır. Ve bu yardım türünde faizin varlığı da söz konusu değildir.

1.2.6.3.Alındığı Kaynağa Göre Oluşan Borçlar

1.2.6.3.1.Devletlerarası Dış Borçlanma

Hükümetler arası dış borçlanma geçmişten günümüze önemini korumaktadır. Bu borçlanma hükümetler arasında yardım destekleri çerçevesinde gerçekleşmektedir. Bu borç türü, hükümetler arası olabileceği gibi, milletlerarası bir kuruluştan hükümete doğru kaynak stokunun akışıyla da olabilmektedir. Hükümetler arası kredi alış verişi çift taraflı destekleri oluşturmaktadır. Çift taraflı desteklerde bir siyasi baskı söz konusu olduğu için bu yardımlar biraz geri planda tutulmaktadır. Yardım yapan ekonomi, yardımlarını politik amaçlar doğrultusunda yapmalarının yanında ithal ürünlerini kendilerinden temin etmeleri konusunda bir koşul öne sürerek pazar sorunlarını çözmeyi hedeflemektedirler. Bu borçlanma türü, uzun süreli, düşük faizli veya ödemesiz olmasından dolayı, çoğunlukla bağış ve büyüme desteklidir (Ulusoy, 2001, s.64). Ayrıca uzun süreli ve geri ödemenin olmayışı bu borçlanma türünün önemini artırmaktadır.

1.2.6.3.2. Milletlerarası Kuruluşlardan Sağlanan Dış Borçlar

Küreselleşme ile birlikte dünya ülkelerinde iktisadi, sosyal ve mali etkileşimlerde büyük bir artış olmuştur. Bu artışların niceliği, meydana gelen krizlerden dolayı büyümektedir. Bilhassa, 2. Dünya Savaşı'yla bloklaşmaların oluşması, milletlerarası etkileşimleri hızlandırmış ve mali kuruluşların oluşmasına yol açmıştır. Böylelikle gelişme sürecine giren ekonomiler kalkınma kaynaklarına ulaşmak için destek koşulları elde etmişlerdir (Erdem, 2006, s.67). Gelişme sürecindeki ekonomiler milletlerarası kuruluşlardan destek sağlarlar. Bu kuruluşlara örnek olarak; IMF (Uluslararası Para Fonu), IDB (İslam Kalkınma Bankası) verilebilir (Ulusoy, 2001, s.65). Milletlerarası sermaye stokları akışlarındaki gelişme, yaşanmış petrol krizleri, ekonomilerdeki problemler veya dış ödemedeki açıklar gelişme sürecindeki ekonomilerde borçlanmaları beraberinde getirmektedir.

1.2.6.3.3.Ticari Banka Kaynakları (Krediler)

1970'lerden sonra kullanımını sıkça artan kamu dışındaki bir bankadan, ihtiyacı olan ülke veya kuruluşlara gönderilen kredilere ticaret krediler adı verilmektedir. Bazı koşullarda borçlanma istikrarını devam ettirmek ya da başarısını ilerletmek amacıyla borç almak için devlet bu borçlanma türüne teminat sağlayabilmektedir. Bazı koşullarda risk unsurunun dağıtılması için birçok ülkenin mali kuruluşları bir araya getirilerek borç konsorsiyumu kurup kredi açığı oluşturulmaktadır (Çöğürçü,2011, s.2016) . Bu borç konsorsiyumu ile oluşturulan kredi açıkları risk unsurunun dağıtılmasında ciddi önem arz etmektedir.

1.2.6.3.4. Özel Yabancı Sermaye Yatırımları

Bir ekonomiye yeterli düzeyde sermaye stoku sağlamak, iktisadi büyümede ve genel iktisadi denge oluşumunda olumlu etkiler yaratmaktadır. Sermaye yatırımları, döviz, yabancı sermaye stokları ve yatırım ithal ikamesinden kaynaklı dövizlerde artışa yol açmaktadır. Bununla birlikte, ekonomideki üretimde gerekli sermaye akışları ve ara mal ithalatında kullanılacak dövizin lisans ücretlerinin dışarıya yansması gibi negatif etkiler de doğurmaktadır (Ulusoy, 2001, s.67). Kuramsal çerçevede, milletlerarası sermaye hareketleri toplam üretimde artışlara neden olmaktadır. Sermaye hareketlerinin, sermaye kârlılık oranlarının fazla olduğu bölgelere doğru hareket etmesi gerek bu ekonomilerde gerekse dünya ekonomilerinde artışa yol açmaktadır. Bu oranın gelişmiş ekonomilerde seyrinin düşükten yükseğe doğru olması bir yandan az gelişen ekonomilerin, diğer yandan sermaye ihracatında bulunan ekonomilerin refahını yükseltmektedir.

Özel yabancı sermaye yatırımları, yapılan bölgede çeşitli etkilere sebep olmaktadır. Ayrıca üretim, ödemeler dengesi ve gelir gibi değişkenler üzerinde birçok pozitif ve negatif etki oluşturmaktadır. Bu değişkenler üzerinde ki etki kimi zaman hemen ortaya çıkarken, kimi zamansa etkisini kuşaklar arası göstermektedir (Demir, 2007, s.156). Bu yatırımlar kimi zamansa istikrarsızlık ve kriz gibi olumsuzluklara yol açabilmektedirler. Tüm bunlara rağmen bazı ekonomistler ise hiçbir etkisi olmadığını ileri sürmektedirler.

1.2.7. Dış Borçlanma Hakkındaki Görüşler

1.2.7.1.Klasik model

Klasik görüş kaynak dağıtımının etkin ve verimli olabilmesi için serbest piyasanın önemini vurgulamakta ve hükümet müdahalelerini geri planda tutmaktadır. Hükümet, iktisadi ve sosyal hedefli müdahalelerden kaçınarak harcamaları kısıtlı tutup bütçeyi dengelemekle yükümlüdür. Klasik modeli savunanlara göre, devletin temel işlevleri sadece eğitim ya da sağlık gibi temel fonksiyonlarla kısıtlandırılmalıdır. Bu düşünürler savaş gibi olağanüstü bir durum söz konusu olduğunda borçlanmaya gidileceğini ve bu borçlanmanın da çok geniş bir boyutta olmayacağını savunmaktadırlar. Olağanüstü durumun bitmesi halinde borçların derhal ödenmesi görüşündedirler (Çöğür, 2011, s.51). Fakat hükümetlerin, gerek üretken sermaye faaliyetlerinde gerekse sermaye yatırımlarında borçlanmaya gitmemelerinin önemini de vurgulamışlardır.

Merkantalist görüşünü savunanlar ise, kamu borçlanmalarına pozitif bakmaktadırlar. Bu borçlanmaların servetin bir parçası olduğunu savunmaktadırlar. Hükümet borçlanmalarına ödenen faizleri de yalnızca vergi bağlanacak kişilerden, borç veren tarafa kaynak akışı özelliği gösterdiğini düşünmektedirler. Bu borçlanmaların, ekonomi üzerinde bir etki yaratmadığını savunmaktadırlar. Hükümet borçlarını gizlilik esası içerisinde gerçekleştirmekte ve bu borçların diğer hükümetlerin fakirliğini ya da zenginliğini fazla etkilemeyeceğini vurgulamaktadırlar (Akar, 2013, s.57). Aksi takdirde bu durumdan devletler ciddi ölçüde etkilenmekte ve devletler tekrar borç alacakları zaman büyük sıkıntılar yaşamaktadırlar.

D.Hume ise, merkantalistlerin bu görüşüne çok tepki göstermiştir. Hume'a göre, hükümet borçlarının olumsuz birkaç etkisi bulunmaktadır. Hume artan hükümet borçlarının bir ekonomide enflasyona yol açacağını düşünmektedir. D.Hume hükümet borçlarının faiz geri ödemeleri için vergilerde artışa gidilmesi gerektiğini savunmuştur. Böylelikle rantıye kesimine transfer ödemelerinde artış olacağına ve sonuç olarak rantıye kesiminin büyüyeceğini ileri sürmüştür. Büyüyen rantıye kesiminin, üretken kesimi daraltacağını söylemektedir. Dış akıştan sağlanan bu borçlar ülkeyi bağımlı duruma getirecektir. Hume böyle bir durumda, yani borçlanmanın fazla olduğu bir hükümette ekonominin istikrarlı olmayacağını ve yıkılacağını söylemiştir. D.Hume borçlanmanın getirdiği sakıncaları 5 maddede toplamıştır. Bunlar (Akar,2013, s.57);

- Halk yatırım yapması gerekirken hükümete borç vermektedir ve böylelikle istihdam ve yatırımlarda bir azalış meydana gelebilmektedir.
- Kamu borçlanma yöntemlerinin mübadele aracı olarak kullanılması altın ve gümüş gibi değerli madenlerin, değer kaybetmesine yol açmaktadır.
- Borçları ödemek için vergi oranlarında artışa gidilmesi, gelir dağılımında daha da adaletsizliğe yol açmaktadır.
- Borç akışlarının yabancılara geçmesi ve bundan dolayı yabancılara hüküm altında olmak ekonomiyi törpülemektedir.
- Rantye kesiminin oluşup büyümesiyle, üretken kesimin küçülmesi diğer sakıncaları oluşturmaktadır.

Klasik düşünürlerden A.Smith'in borçlanma hakkındaki görüşleri ise şu şekildedir (Çöğür,2011, s.52);

-Kamu giderlerini borçlanarak temin etmek halk üzerindeki vergi yükünde azalmalara yol açmaktadır. Ancak böyle bir durumda borç kuşaklara geçecektir.

-Bir devletin vergi yerine borçlanmaya gitmesi savaşların daha da uzamasına yol açacaktır.

-Borçlar, geri ödemede vergileri artıracığından ve vergiler iktisadi bakımından etkin olmadığından ekonomi olumsuz etkilenerek daralma yaşanacaktır.

-Faiz ödemelerinin değeri toplanan vergilere denk olmasa bile, kamu harcamaları ekonomiyi yük olmaktadır.

-Küçük ekonomilerin borçlanmaları bağımsızlıkları açısından sakınca doğurmaktadır.

-Kamu borçlanmalarında geri ödemelerin garanti oluşturmadığını savunmaktadır. Belirli düzeydeki hükümet borçlarının iflas etmek ya da başka yollara başvurmak amacıyla geri ödemelerin olmayacağını öne sürmektedir. Böylelikle kamu kesiminin vergi toplamadaki gücünün engellendiğine ve farklı özel kuruluşlar gibi borçlanma krizlerinin doğabileceğini ileri sürmüştür.

-Kamusal borçlar, yüksek vergilenme düzeyine ulaştığı zaman, hükümetler bu düzeyi azaltmak için harcamaları kısma yoluna gider. Böylelikle savunma giderlerinde bir kesinti yapılamayacağından dolayı ithalat harcamaları kesintiye uğrar.

1.2.7.2.Keynesyen Model

Keynesyen modeline göre sınırlı hükümet düşüncesi yerini müdahaleci hükümet düşüncesine bırakmıştır. Bu teoride borcun niteliği ön planda değildir. Şayet borçlar eksik istihdamı tamamlamak için alınıyorsa, çoğaltılabilir ya da azaltılabilir. Ayrıca kamu giderlerinin borç akışıyla tamamlanacağını savunmaktadırlar (Akar, 2013, s.62). Bu görüş, gelişme sürecindeki bir bölgenin iktisadi yapı ve büyüme aşamasında aksayan yönlerini tamamlamak için dış borca gereksinim duyduğunu açıklamaktadır. Dış borçlanma ve iktisadi büyüme arasında önemli bir bağ olduğunu savunmaktadırlar. Bu teorinin politikalarını uygulamak için devletin borçlanmasına ve bütçe açıklarındaki etkisi üzerinde durulmamıştır. Bu bakımdan borçlanmaların nesiller arasındaki etkileşimine de önem verilmemiştir. Yapılan borç, ilerleyen zamanlardaki vergi mükellefleri üzerinde negatif bir sonuç yaratmaz. Mali yükümlülüğün yerine getirilmesi için ahlaki sınırlar aşınmaya başlamış ve bu aşınmanın yerine koyabilecek bir şey bulamamışlardır (Çöğürçü,2011, s.54). Devlet de buna çözüm olarak harcamalarını borçlanmayla gidermeyi vergi koymaya tercih etmişlerdir.

Keynesyen görüş, hükümetin ekonomiye müdahalesini ve bu müdahalenin maksimum düzeyde olması gerektiğini savunmaktadır. Borçlanma faktörünü de finans kaynakları arasında saymaktadır. Ayrıca ekonominin daralma gösterdiği aşamada talebi artırmak için kamu borçlanmalarına dair politikaların izlenmesi gerektiğini de söylemektedir. Fakat devamlı alınan borçlarla kapatılan bütçe açıklarının, borçların faizleriyle birlikte sürekli artacağını düşünen görüşler de mevcuttur. Bu durum devlet üzerinde daha da fazla yük oluşturmakta ve devlet bu yükü hafifletmek için vergilendirme gibi bir çözüme yönelmektedir (Çöğürçü,2011, s.54). Ancak bu borçlanmalar verimli bir şekilde kullanılırsa milli gelire olumlu olarak yansır. Yani faiz maliyeti ortadan kalkar ve böylelikle meydana gelebilecek olumsuzluklar engellenmiş olur.

1.2.7.3.Neo-Klasik Model

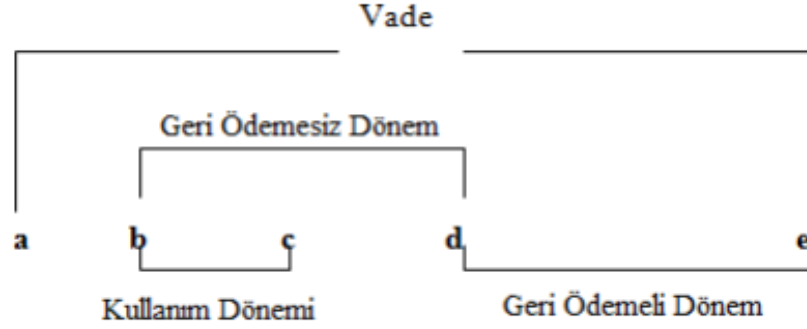
Neo-klasik görüşün amacı, düşük seviye ve uzun dönem faiz oranlarıyla sermaye stokunu artırmaktır. Büyümenin gerçekleşmesinde yatırım giderlerinin tüketim giderleri kadar artırılması gerektiğini vurgular. Bunun olabilmesi de düşük faiz politikaları ile mümkündür. Bütçedeki fazlalıklar, genişletici para politikalarıyla oluşturulan fazla likiditeyi elde etmek için kullanılabilir. Bütçe fazlası kamudaki borç yükünü azaltacak ve bundan dolayı faiz ödemeleri de düşecektir. Azalan faiz ödemeleriyle birlikte vergilerde oluşacak indirimler, tasarrufları beraberinde getirir (Çöğürçü, 2011, s.55). Bu modelde insanlar, tüketim düzeyini uzun vadede ve yaşam boyu planlarlar. Vergiler, bütçe açıkları sonraki kuşaklara aktarıldığı zaman gelecek kuşak üzerinde tüketim ve yatırımlarda olumlu bir artış yaşanması söz konusudur (Akar, 2013, s.57). Bununla birlikte, kamu tasarruflarındaki azalışların özel tasarruflar aracılığıyla karşılanamaması ulusal boyuttaki tasarruflarda da bir azalma meydana getirebilir. Bu durum kapalı ekonomide, reel faizlerde artışa ve yatırımlarda azalışa yol açmaktadır. Açık bir ekonomide ise, sermaye akışları ile döviz kuru uyarılmakta ve cari işlemlerde dengesizlikler oluşturmaktadır. Yurtiçindeki sermaye stoklarındaki azalış veya dış borçlanma kuşakların yaşamlarını olumsuz etkileyecektir.

1.2.7.4.Post-Keynesyen Model

Post-Keynesyen modele göre, gelecekteki belirsizlikten dolayı ekonomi eksik istihdamda kalır. Tam istihdam düzeyine ulaşma da devlet müdahalelerini zorunlu kılmaktadır. 1970-1980'li yıllarda devlet borçlanmaları ilk defa kamu ihtiyaçlarını gidermede kullanılmıştır. Buchanan'a göre, bireyler veya kamu kesimi gelirlerini harcamayıp tasarrufa giderlerse, sermaye stoku sağlanabilir. Şayet bireyler veya kamu kesimi gelirlerden daha fazla harcama yaparlarsa sermaye stokunda azalmalar meydana gelecektir. Cari harcamaları fazlaştırmak için borçlanmaya gidilmesi, gerek kişilerde gerekse devletlerde gelecek gelirlerini kullanmaya teşvik edecektir (Çöğürçü, 2011, s.57). O yüzden tasarruf yapmak kişi ve hükümetleri cari gelirlerine yönlendirir ve gelecekteki tüketimlerin artmasını sağlar. Şayet, borçlanma yalnızca net sermaye yatırımları üzerinde finanse özelliği gösteriyorsa, meydana gelecek özel veya kamu etkileri dönemsel açıdan tarafsızlık gösterir. Böyle bir durumda, beklenen gelirlerin şimdiki değerinde bir farklılaşma söz konusu olmaz.

1.2.8.Dış Borçların İşleyişi

Borç mekanizması bilhassa Sendikasyon gibi bazı kredilerde farklılık göstermektedir. Fakat genellikle dış kredinin temin edildiği süreden geri ödemenin tamamlanacağı süreye kadar geçen aşamalar aşağıda yer verilen şekilde anlatılmaktadır:

Şekildeki a noktası sözleşmenin yapıldığı tarihtir. Çoğunlukla sözleşmenin yapıldığı tarih ile fiili kullanım tarihi aynı olmamaktadır. Bu durum kimi zaman kredi sözleşmelerinde yazılırken kimi zamansa sözleşme taraflarının ulusal kanunu buna zemin hazırlamaktadır. Bu açıdan kredi sözleşmelerinde zamansal bakımdan bir hüküm olmasa da sözleşme tarihiyle ilk kullanım tarihinde farklılıklar olabilmektedir. Krediler çoğunlukla parça parça kullanılır, tek seferde kullanılmaz. En son kullanım tarihini takip eden dönem b ve d noktalarıyla sembolleştirilmiştir.

Kredi sözleşmelerinin geri ödemesi de çoğunlukla tek seferde yapılmamaktadır. Bu zaman ise, d ve e noktalarıyla gösterilmeye çalışılmıştır. Kredi vadesi a noktasından e noktasına kadar sürmektedir. Kredinin ilk kullanıldığı tarih bilhassa proje kredilerinde önemli bir yere sahiptir. Kredinin ilk faiz ödemesi veya faiz sorumluluğu ilk kullanımdan itibaren ve niceliği dikkate alınarak hesaplanmaktadır (Çöğürçü,2011, s.57).

1.3.ENFLASYON

Ekonomideki mevcut mal ve hizmetlere konulan fiyatlar, o malın arz ve talebi hakkında bilgi sunmaktadır. Fiyatlar, gerek firma gerekse bireylerin yapacakları tasarruf, yatırım ya da tüketim kararlarında etkin bir rol oynamaktadır. Bu mevcut malların fiyatları ise zamana bağlı olarak ya da birçok unsurun etkisiyle değişiklik

göstermektedir. Hayat pahalılığı olarak da nitelendirilen enflasyon, bireylerin devamlı olarak satın aldığı mal ve hizmet fiyatlarında artışın yaşanmasıdır. Enflasyondan dolayı fiyatlarda artışın olması beraberinde bir belirsizliğe de neden olmaktadır (Tonus, 2013, s.152). Bundan dolayı firma ya da bireylerin orta ve uzun süreli kararlar almaları kolay olmayacaktır. Piyasa mekanizmasının sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi için fiyat istikrarının oluşması büyük önem arz etmektedir.

1.3.1.Enflasyon Tanımı

Enflasyon, Latince bir kökene sahip olup “flare” kelimesine “in” eklenerek oluşturulmuştur. Oluşan “inflare” sözcüğü şişirmek-şişmek anlamı taşımaktadır. Ve günümüzde bu kavram enflasyon olarak adlandırılmaktadır. Başka bir ifadeyle, fiyatlar genel düzeyinin git gide artış göstermesi ve bundan dolayı paranın sürekli olarak değer kaybetmesidir. Bu tanımda vurgulanmak istenen iki husus vardır (Kombak, 2019, s.3).

1. Enflasyon, tekil hizmet ve mal fiyatındaki artışı değil, mal ve hizmet yararlarından, çoğunluklu olarak hesaplanmış fiyat genel düzeyinde ki artışı ifade etmektedir.
2. Oluşan enflasyon, fiyat genel düzeyinde oluşan kısa süreli veya ani artışlar değildir.

Fiyatlar genel düzeyinde oluşan artışların sebepleri, bölgeden bölgeye veya ülkeden ülkeye farklılık arz etmektedir. Enflasyon çoğunlukla (Kombak, 2019, s.3);

- Para arzının füzuli yere yükseltilmesinden,
- Kamusal kuruluşların zarar görmesinden,
- Devletin bilinçli olarak yapmadığı devalüasyondan,
- Faizlerin düşük seyretmesinden,
- Toplam talep ve toplam arz arasında ki farkın yüksek olmasından (Talebin fazla olması)
- Yüksek tabanlı fiyat uygulamalarından kaynaklanmaktadır.

Bir ekonomi de bazı malların fiyatlarında artış görülürken, bazılarında düşüş görülmektedir. Burada asıl önemli faktör, ortalama fiyatların nasıl seyrettiğidir. Bu fiyatların seyri ise, fiyat endeksleriyle hesaplanmaktadır. Bir endeksin var olabilmesi için üretici ya da tüketici (İlgi gösterilen piyasa) ve bu piyasa temsilcilerinden mal ve

hizmet sepeti oluşturulup, seçilmiş modellerin fiyatları dönem dönem izlenmektedir. Fiyat endeksleri (Karluk, 2007, s.389);

- Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Zımni Deflatörü
- Üretici ve Tüketici Fiyat Endeksleridir

Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Zımni Deflatörünün hesaplanmasında Paasche Endeksi kullanırken, Tüketici (TÜFE) ve Üretici (ÜFE) Fiyat Endekslerinde Laspeyres Endeksi kullanılmaktadır. Laspeyres Fiyat Endeksinde temel olarak, bir yıl seçilerek, o belirlenen yılın mal sepeti, ölçümde temel alınacaktır. Paasche Endeksinde ise, cari yılın(içinde bulunulan yıl) “mal sepeti” ölçümünde kullanılmaktadır. Deflâtörde tüm hizmet ve mallar ölçüme dâhil edilirken, Tüketici Fiyat Endeksi’nde tüketim malları dâhil edilmektedir (Kombak, 2019, s.4). Tüketici Fiyat Endeksi ithal mallarda ki fiyat farklılaşmasını dâhil ederken, deflâtörde dâhil edilmemektedir.

1.3.2.Enflasyona Dair Teoriler

Yapısalcı, Parasalcı (Moneter), Keynesçi ve Klasikçi olmak üzere dört teori bulunmaktadır.

1.3.2.1.Klasik Kuram

Klasikçilere göre fiyat genel düzeylerinde oluşan artışların oluşma sebebi, para arzının yükselmesidir. Eksik istihdam düzeyinde olmayan ekonomi talep ve arz dengesini kurmuştur. Bu yüzden eksik istihdamda olmayan (tam istihdam) ekonomide, arz veya talep fazlası oluşmayacaktır. Bir dengesizliğin oluşma durumunda bile fiyat ve ücretlerin esnekliğinden dolayı, talep ve arz kendini dengeye getirecektir. Bu düşünceler doğrultusunda Fisher, enflasyonun oluşumunu para arzında meydana gelen artışlarla olduğunu savunmuş ve bunu matematiksel bir denklemlerle açıklamıştır.

$$“ M \times V = P \times T ”$$

Bu denklemde V; paranın dolaşım hızını, M; para arzını, T; para işlem hacmini, P ise; fiyatlar genel düzeyinin sembolleşmiş halini yansıtmaktadır (Kombak, 2019, s.5). Klasikçilere göre T (İşlem Hacmi) ve V (Dolaşım Hızı) değişmektedir. Çünkü V (paranın dolaşım hızı), nüfus yoğunluğuna, ticari faaliyetlere ve ekonomik kurum veya kuruluşların işlemlerini canlı tutan unsurlara göre oluşmaktadır. Kurumsal unsurlar ve teknolojik farklılaşmalar kısa bir sürede değişim göstermeyeceğinden dolayı para

dolaşım hızında da farklılaşma olmamaktadır. Para arzında meydana gelen kısa dönemde ki yüzdelerik artış, fiyatlar genel düzeyinde aynı doğrultuda ve oranda artışın oluşmasına neden olmaktadır. Bundan dolayı, parasal farklılaşmalar reel büyüklüklerde bir etki doğurmaktadır. Bu etki ‘‘ Klasik Dikatomı’’ olarak adlandırılmaktadır (Erdoğan ve Sekmen, 2017 s.18). Fisher teorisinde, bireyler sadece harcama faaliyetleri esnasında para talebinde bulunup, elindeki mevcut parayı harcamaktadırlar. Ancak bireylerin sadece işlem için para talebinde bulunmadığını ve mevcut paranın birazının da nakit şeklinde tutulmasını vurgulayan Marshall ve Piou, Cambridge adlı nakit balanslar kuramını geliştirmişlerdir. Böylelikle Fisher’ın Teorisini tekrar oluşturmuşlardır.

$$M=k \times P \times T$$

k ile paranın elde tutulma oranını sembolleştirmişlerdir ve bu oran sabittir (Konur, 2016 s.298). Bu oranı etkileyen unsurlar, finans kurumlarının gelişme düzeyleri, ekonomide var olan düşey uyum seviyesi, çoğunluklu olarak alışverişlerin kredi ile yapılması, gelirlerin tahsil etme sıklığı ve ödeme mekanizması oluşturmaktadır.

1.3.2.2.Keynesyen Kuram

Keynes’e göre, ekonomi eksik istihdam noktasında olduğu zaman, klasikçilerle aynı sonuçları elde etmektedir. Keynes, enflasyonla ilgili görüşlerini enflasyonist açık kavramıyla bütünleştirmeye çalışmıştır. Bu kavram, tam istihdam seviyesinin üstünde, efektif talep seviyesinin toplam arz seviyesini aşan bölümüdür. Ancak Keynes bu açıktan dolayı fiyat genel seviyesinde bir yükselme meydana geleceğini açıklamaktadır (Erdoğan ve Sekmen, 2017, s.19). Bundan dolayı Keynesçi enflasyon, talep enflasyonu olarak da algılanmaktadır

1.3.2.3. Moneter (Parasalıcı) Kuram

Bu teori miktar kuramıyla bağlantılıdır. Parasalıcı teoride, paranın niceliği ve fiyat düzeyi arasında çok sıkı ve doğrudan bir etkileşim söz konusudur. Sistemin işleyiş mekanizmasında, paranın değeri ve miktarı arasında ters orantı mevcuttur (Kombak, 2019, s.6). Şöyle ki, bir ekonominin tedavülündeki para miktarı yükseldiği takdirde paranın değerinde, yani satın alma gücünde düşüşler yaşanacaktır.

Moneter teorisine göre, enflasyonun oluşma nedeni para arzının, üretilmiş mal miktarından bilinçsiz ve fuzuli olarak artmasıdır. Bundan dolayı enflasyon, parasal bir olgudur. Parasalcı ve Keynesyen varsayım arasında enflasyon arasında ki fark, eşitlik oluşturan faktörlerin çeşitli yönleriye sahip olmasıdır. Parasalcı Kuramda, $M \times V$ den $P \times T$ ye doğru nedensellik söz konusu iken, Keynesçi Kuram'da fiyat yükselişleriyle birlikte para arzında da artışlar yaşanmaktadır. Yani, $P \times T$ den $M \times V$ ye doğru bir nedensellik olduğu savunulmaktadır (Erdoğan ve Orhan, 2008, s.277). Başka bir ifadeyle fiyatlar ve para arzında doğru bir orantı olduğunu savunmaktadırlar.

1.3.2.4.Yapısalcı Kuram

Yapısalcı Kuram, Parasalcı Kurama tepki olarak doğmuştur. Bu teoriye göre, enflasyonun meydana geliş sebepleri ve çözümleri hakkında gelişmiş ekonomilerin yaşadıkları durumlara bakılarak öne sürülen modeller, gelişme sürecindeki ekonomiler için geçerli olmamaktadır. Çünkü gelişmiş olan bir ekonominin nicelik ve sorunları, gelişmiş ekonomilere kıyasla farklılık göstermektedir. Gelişme sürecindeki ekonomilerde enflasyonun oluşma nedenleri, dar boğazlar ile yapısal problemlerdir. Bu problemler çözülmediği sürece enflasyonda bir çözüme kavuşmayacaktır. Bu yaklaşıma göre, büyüme ve kamu faaliyetleri fonksiyonlarına öncülük edilmeli ve bu konu hakkında farklı işlevler üstlenilmelidir (Akkılıç, 2010, s.6). Çünkü bu durum, milletlerarası iş bölümü kapsamında gelişmiş ekonomi ile gelişme sürecinde ki ekonomiler arasında oluşan mevcut farkın sürdürülmesinden kaynaklıdır. Bu durumun gerçekleşmesi, gelişme sürecinde ki ekonomilerin büyümesini kısıtlar nitelikte olacaktır.

1.3.3.Enflasyon Çeşitleri

1.3.3.1.Nedenlerine Göre Enflasyon Çeşitleri

Nedenlerine göre enflasyon 3'e ayrılmaktadır. Bunlar, yapısal, talep ve arz (maliyet) enflasyonlarıdır.

1.3.3.1.1.Talep Enflasyonu

Ekonomi de kullanılabilir emek faktörünün tamamı kullanılırsa ve o ekonomi içerisinde devam eden karşılanmayan talep mevcut ise, bu ekonomi de aşırı istihdam söz konusu demektir. Diğer bir ifadeyle, üretim sektöründe de bir talep baskısı söz konusudur. Bu baskı ise fiyat genel düzeyinde görülen artış ile kendini belli etmektedir. Bu kapsamda bu enflasyon türü, eksik olmayan istihdam koşullarında

toplam arza kıyasla toplam talebin yüksek düzeyde seyretmesidir. Yani ekonomide, talep baskısıyla oluşan arz boşluğu, fiyat artışlarıyla kapatılmaktadır. Dış borç ve iç borçlarda artışın olması, dış ticarete ki açıklık ile paraya olan ihtiyacı daha da artırmakta ve bundan dolayı para basımı, miktarı dolayısıyla da arzı artırılmaktadır (Yerli, 2008, s.7). Piyasa da ki mevcut paranın miktarındaki artışlar ise paranın değer kaybına neden olacaktır. Böylelikle aynı parayla daha az mal satın alınacaktır. Mal değerinde bir artış olmasa bile, paranın alım gücünde düşüşler yaşanacağı için mal daha da değerlendirilecek ve aynı mal daha fazla parayla alınır duruma gelecektir. Bu durumda talep enflasyonun doğmasına neden olacaktır.

İktisadi okulların varsayımına göre talep enflasyonunun temel sebebi, talepteki artışlardır. Fakat bu artışlara neyin sebep olduğu konusunda fikir ayrılıkları bulunmaktadır (Kombak, 2019, s.8). Klasik ve Monetaristlere göre bunun sebebi para arzındaki yükselişler iken, Keynesyen görüş bunun sebebini, kamu harcamaları, yatırım ve tüketimde ki artışlar olduğunu savunmaktadır.

1.3.3.1.2.Arz(Maliyet) Enflasyonu

Arz enflasyonu, üretim unsurlarının fiyatlarındaki bir artışın, fiyatlar genel seviyesinde de artışa yol açmasıyla oluşmaktadır. Bu türün diğer adı maliyet enflasyonudur. Arz enflasyonunun sebepleri, ücretlerdeki artışlar, işletmelerin yüksek oranda kar isteğinden dolayı fiyat artışlarına gitmek, ithal hammadde fiyatlarında meydana gelen yükseliş, vergilerdeki artış ve işletme maliyetlerinde artışa gitmek gösterilebilir (Aykırı, 2008, s.48). Arz enflasyonu, yabancı ve yerli girdi fiyatlarının yükselmesiyle kendini belli etmektedir. Mal ve hizmet fiyatlandırılmasında, emek, sermaye, doğal kaynak ve girişimciden oluşan bir yapıda, sözü geçen unsurların üretime dahil olmasıyla emek sahibi faiz, girişimci kar, doğal kaynak sahibi ise, rant sağlamaktadır. Bu değişkenler aynı zamanda hizmet ya da ürünlerinde fiyatını belirlemektedir. Bu maliyet unsurlarından rant, ücret ve faizler, anlaşmaya bağlı olarak uzun vadede değişmektedir. Kısa vadede değişen tek unsur, kardır (Turan, 2010: 15). Ancak dışsal bir şokla, örnek olarak ham petrolde yaşanan fiyat artışlarıyla rant bedelleri de yükselecektir. Böylelikle girişimci karı düşecektir. Karın düştüğünü gören girişimci, üretimde azalmaya gidecek ve böyle bir durum iktisattaki arz eğrisini sola doğru kaydıracaktır. Sonuç olarak milli gelir seviyesinde gerileme ve fiyatlar genel düzeyinde artış görülecektir.

1.3.3.1.3.Yapısal Enflasyon

Bu enflasyon türünde iktisadi yapılaşmadan kaynaklanan özellikli eleman, birkaç hammadde veya enerji eksikliği, talep ve üretim yapısının birbirine uyum sağlayamaması sebebiyle oluşan fiyat artışları neden olmaktadır. Bu enflasyonun nedenleri, az gelişen ekonomilerin temelini tarıma dayanması, tarımsal ürün arzlarında yeterli düzeyde esnekliğin olmaması, talep ve üretim yapısının uyum içerisinde olmaması, üretim unsurlarında ki dengesizlik, sanayi, tarım ve hizmet sektörlerinin verimlilik açısından çeşitlilik göstermesi, hızla artan nüfus, köyden-kente göçlerin artması, kurum yapısındaki bozukluklar, sermaye piyasalarının eksikliği, yatırım ve tasarrufun yeterli düzeyde olmaması, piyasanın başarılı olmaması ve tekelci eğilimlerin artması, ithal sürecinin esnek olmaması ve dış ticaret dengesinde sürekli açık verilmesi sayılabilir (Çiftçi, 2015, s.67). Gelişmekte olan ekonomide ise, hayat şartlarında görülen iyileşme, kentleşme ve artan nüfusa dayalı olarak tarım sektöründe, ürün taleplerinde çeşitlenme ve artışların olması, bu sektör ürünlerinde fiyat artışlarına neden olacaktır

1.3.3.2.Gelişme Süreçlerine Bağlı Enflasyon Çeşitleri

Gelişme sürecine bağlı enflasyon çeşitleri, ithal, gizli ve açık enflasyon olmak üzere üçe ayrılmaktadır.

1.3.3.2.1.Açık Enflasyon

Bu enflasyon türü, fiyat artışları sonucunda meydana gelen kaynak yetersizliğinin çok olması, otoritenin fiyat artışlarında baskı oluşturmaması ya da kontrol mekanizması sağlayamamasından dolayı oluşmaktadır. Açık enflasyonun sebebi, talep fazlasının çok olması veya maliyet artışlarının olması gösterilebilir. Bu türün gerçekleşmesiyle birlikte fiyatlar toplu olarak artmakta, bundan dolayı enflasyon yayılma göstermektedir (Künç, 2011, s.13). Ve bu durumda halk fiyatların devamlı olarak artacağı endişesine düşmektedir.

Açık enflasyonda, ülkenin para değeri kontrolsüz olarak düşmektedir. Bununla birlikte oluşan açık baskı da, fiyatların artmasına neden olacaktır. Fiyatlardaki artış beklentisinin devamlılık kazanmasıyla, tüketici konumunda ki bireylerin mal ve hizmetlere olan talebi yükselmektedir. Bu durumun farkında olan işletmeler ise, mallarını ellerinden çıkarmak yerine stok yapmayı tercih etmektedirler (Kombak, 2019, s.10). Arz stokunda yaşanan düşüşler ile mal dolaşımındaki artışlar beraberinde

paranın değer kaybının hızını artırmaktadır. Bundan dolayı enflasyonda hız kazanmaktadır.

1.3.3.2.2. Gizli Enflasyon

Gizli enflasyon türüne baskılanmış ya da baskı altında tutulan enflasyonda denilmektedir. Bu enflasyon türü 2.Dünya savaşıdan sonra kendini belli etmiştir. Gizli enflasyonda fiyatlarda ciddi bir dengesizlik veya artışlar söz konusu değildir. Ancak talep fazlası oluşmaktadır. Bu talep fazlası, alacak ve likit varlıklar şeklinde birikim sınıfı oluşturacaktır. Devlet bu oluşan talep fazlasını (Ceylan ve Dikmen, 2012, s.446);

- Kambiyo Kontrolleri
- Karneleme
- Fiyatların Doldurulması
- Bütçe Fazlası

gibi yöntemlerle baskılamaya çalışmaktadır. Burada sorunun oluşması geciktirilmekte fakat tam anlamıyla çözülmemektedir. Kontrol bitip normal sürece gelindiğinde enflasyon süreci derhal başlamaktadır.

1.3.3.2.3. İthal Enflasyon

Oluşan enflasyon türleri, iç ekonomik durumlardan oluşabileceği gibi dış faktörlerden de kaynaklı olabilmektedir. Bu ithal enflasyon, yurt dışında gerçekleşen doğrudan ya da dolaylı fiyat artışlarının ithalat ve ihracat ile yurtiçine aktarılmasıyla oluşmaktadır (Baoua, 2016, s.9). İthal enflasyonun boyutunu ülke içerisinde yaşanan devalüasyonun düzeyi oluşturmaktadır.

1.3.3.3.Hızına Göre Enflasyon Çeşitleri

Bu enflasyon çeşitleri, hiperenflasyon, kronik yüksek enflasyon ve ılımlı enflasyon olarak 3'e ayrılmaktadır.

1.3.3.3.1. İlimli Enflasyon

İlimli enflasyon, emekleyen, düşük, sürünen ve rahvan enflasyon olarak da adlandırılmaktadır. İlimli enflasyonda, fiyat artışları azdır Gelişmiş ekonomilerde ilimli enflasyonun yıllık artış oranları %1-3 arasında iken, gelişmekte olan

ekonomilerde bu oran %3 ile 6 arasındadır (Kombak, 2019, s.11). Girişimci bireylerin üretim isteklerini artıran ılımlı enflasyon, düşük düzeyde de olsa üreticilerin karlarını artırmakta, tasarruf ve yatırımlara olumlu yansımaktadır. Ve gelecek hakkındaki tahminler daha anlaşılır olmaktadır.

1.3.3.3.2. Kronik Yüksek Enflasyon

Kronik yüksek enflasyon veya dörtlü enflasyonun, yıllık enflasyon oranı %10 ile 1000 arasında olduğu sürece oluşmaktadır. Fiyat artışının yıllar içerisinde 2 veya 3 haneli olduğu enflasyon türü, toplumun refah artışında ki sürekliliği ve iktisadi büyümeyi önemli ölçüde kısıtlamaktadır. Belirsizliğin hakim olduğu dörtlü enflasyonda birçok denge bozulmaktadır (piyasa mekanizması, ödemeler dengesi, gelir dağılımı. vb). Zorunlu tedbirlere gerek kalmayacak kadar enflasyon yüksek olmadığından, hiperenflasyona göre daha fazla yıkıcı özellik göstermektedir. Hiperenflasyonda, enflasyon çok uzun sürmediği için hemen tedbirlere başvurulmakta ve düşüş sağlanmaktadır (Ulaş, 2010, s.4). Bu düşüşler halkın moralini yerine getirerek, enflasyona dair beklentileri düşürecektir. Dörtlü enflasyonda ise halk, sürekli olarak enflasyonu düşünmekte ve bundan dolayı enflasyon beklentileri yüksek olmaktadır. Bu yüzden halk enflasyonun düşeceğine inancı olmadığından dolayı planlarını buna göre ayarlamaktadırlar.

1.3.3.3.3. Hiperenflasyon

Hiperenflasyon türünde, günlük fiyat artışları %1000'in üzerine çıkmaktadır ve aylık oran %50'yi aşmaktadır. Birçok ayın ortalaması alındığı zaman bu oran, fiyat bazında çok büyük artışları beraberinde getirmektedir. Aylık %50 oranındaki bir enflasyon, bir yılda fiyatlar genel düzeyinde iki yüz kat, üç yılda iki milyon katı geçen bir artışı beraberinde getirmektedir (Mankiw, 2010, s.113). Bu oluşan maliyetler, paranın değer saklama, değişim aracı, hesap birimi aracı olma gibi birçok özelliğinin kaybetmesine neden olmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. Afrika Ülkeleri Genel Değerlendirme

Geçmiş zamanlarda, dünya ticaret merkezi konumundaki bölge Afrika kıtasıydı. Fakat emperyalizmin yol açtığı yağmalama operasyonları sonucunda Afrika kıtası zor şartlara maruz kalmıştır. Günümüz koşullarında Afrika denildiği zaman akla

ilk olarak “savaş, yoksulluk ve hastalık” gibi olumsuz faktörler gelmektedir (Baoua, 2016, s.153). Bu faktörler araştırmacılar, hükümetle bağı olmayan kuruluşlar ve batıdaki medyalar aracılığıyla insanların algılarında farklılıklar yaratmıştır.

Afrika'nın toprak, elmas, petrol, kobalt, bakır, demir, gümüş gibi birçok önemli kaynağı mevcuttur. Buna ek olarak Afrika, ağaç ve tropikal meyveleriyle coğrafyasını çeşitlendirmektedir. Fakat alt yapıdaki eksiklikten dolayı birçok kaynak henüz keşfedilememiştir. Bütün bu kaynaklara rağmen Afrika ülkeleri, dünyanın en gelişmemiş ülkeleri arasında sayılmaktadır (Baoua, 2016, s.153). Gelişmemiş ülke olarak görülmemelerinin sebebi ise problemlerin sadece o zamana bağlı olarak çözülmesi yani geleceğe yönelik çözümlerin bulunmamasıdır.

Mevcut kapitalist sistemden dolayı problemlerin yaşanması gerektiğini savunan kapitalist düşünceye sahip birçok insan vardır. 2008 yılından bu yana kapitalist düşünceye sahip insanlar ve medyalar farkına varmasalar da Afrika ülkelerinin problemlerinde azalmalar görüldüğü istatiki olarak açıklanmaktadır. Bilhassa sanayi ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte Afrika ülkeleri, ekonomik bütünleşme sürecini oluşturmaya adapte olmuşlardır. Bu açıdan ECOWAS (Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu) gibi birçok politik, bölgesel ve iktisadi birlikler oluşturulmuştur. Fakat batı medyası, Afrika'nın mevcut problemleriyle yaşamalarını istiyorlarmış gibi bu kıtaya yönelik olumsuz tanıtımlarda bulunurlar. Genellikle bu tanıtımlar, Afrika'ya yardım etmek için giden fakat yıllardır problemler karşısında çözüm bulamayan sivil toplum kuruluşları üzerine yapılır (Baoua, 2016, s.154). Yapılan bu yanlış tanıtımlar, Afrika'ya yapılacak yatırımları engellemektedir.

1.3. Afrika Kıtası Jeopolitiği ve Doğal Kaynakları

Günümüzde Afrika bölgesinin 1.3 milyonu aşkın nüfusu ve hidrokarbon rezervleri ile önemli bir emtia piyasası ve kaynağı olarak kabul edilmektedir. Afrika'ya yönelik stratejiler, devletler için fırsat veya riskler oluşturmaktadır. Böylece Afrika'nın dünya siyasetindeki geleceği merak uyandırmaktadır. Bu anlamda kıtanın jeopolitik analizi, umutla ya da kaygıyla beklenen Afrika'nın geleceğine dair bir bakış açısı üretecek ve kıtanın jeopolitik geçmişi geleceğe ışık tutabilecektir. Afrika kıtasına jeopolitik açıdan bakıldığında, kıtanın Avrupa'nın coğrafi keşif hareketleriyle uluslararası siyasette değer kazanmaya başladığı görülmektedir. Bu keşif hareketleriyle

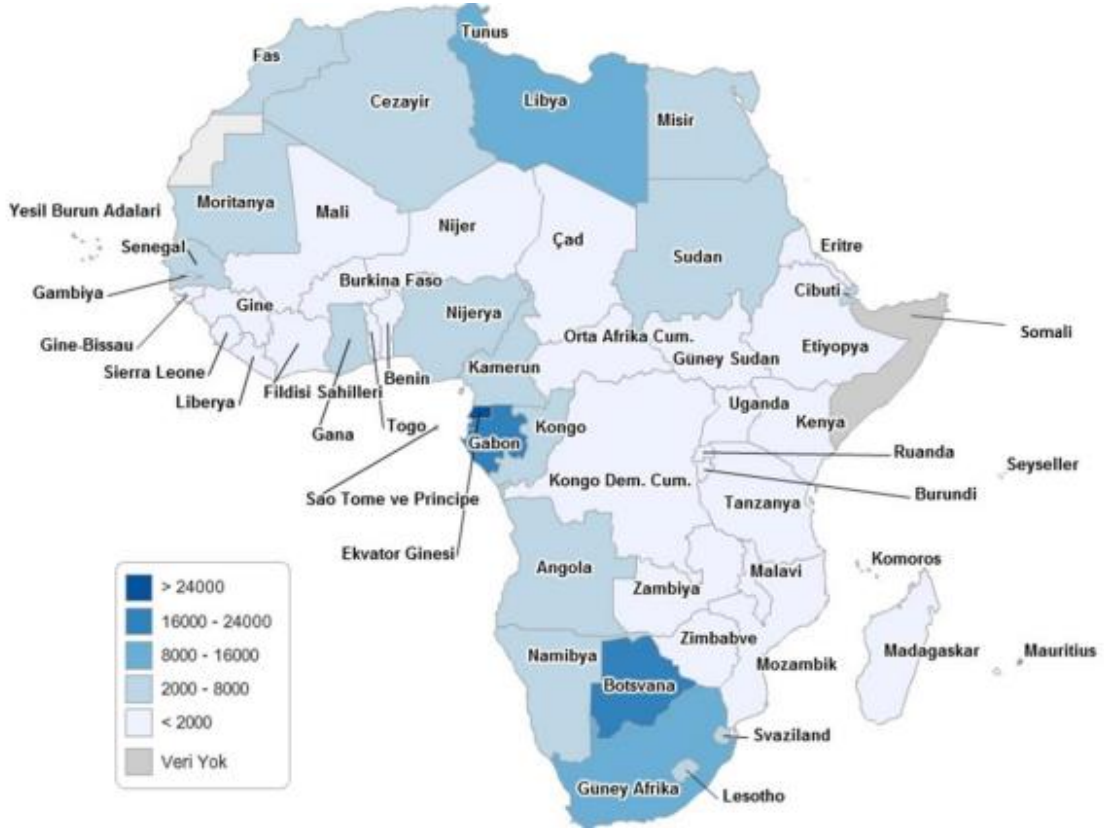
Afrika'nın jeopolitik öneminin farklı değişim süreçlerinden geçtiğini görmekteyiz. Bunlar (Yüksel,2016, s.1393):

- Kıyı kolonilerinin ve limanların önem taşıdığı birinci süreç
- Kontrol edilen toprakların ve madenlerin önem taşıdığı, sömürgeciliğin kıtaya yayıldığı ikinci süreç
- Soğuk Savaş zamanında ideolojik çatışma ve uzlaşma alanı olarak görüldüğü dönem üçüncü evre
- Enerji kaynaklarının öneminin fark edildiği, ABD ve Çin arasındaki rekabette önemli bir konumda olduğu dördüncü evre

Afrika jeopolitiğindeki bu süreç farklılıkları, doğal olarak küresel siyasette söz sahibi olan faktörlerin kıtaya yönelik algısında farklılık göstermesine neden olmuştur. İkinci Dünya Savaşından sonra, Amerika Birleşik Devletleri'nin kendisini dünyanın süper gücü olarak kabul ettiren kıtaya yönelik politikası, kıta jeopolitiğinin gelişmesiyle birlikte farklılık göstermiştir. Afrika'da jeopolitik konumdaki farklılıklar ilk iki süreçte ABD dış politikası üzerinde etki yaratmamıştır. Üçüncü süreçte sınırlı bir etki oluştururken, son süreçte ise dış politikanın belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Yüksel,2016, s.1393). Bu süreçlerin oluşumu Afrika kıtasına olumlu yansımalarının yanında kaynakların verimli kullanılmasını zaman zaman engellemiştir.

2.3. Afrika Ülke Ekonomileri Genel Değerlendirme

Şekil 1: Afrika Ülkelerinde Kişi Başı Milli Gelir

Kaynak: Veriler World Bank'dan alınarak tarafımda oluşturulmuştur.

54 ülkeyi içinde barındıran Afrika kıtası yaklaşık 1,3 milyarlık nüfusuyla dünyanın en kalabalık ikinci kıtası durumundadır. Afrika dünyadaki hammadde kaynaklarının önemli bir kısmını içinde bulundurur. Fakat kişi başı milli gelirdeki seviyenin düşük olması dünya sıralamasında bu kıtayı geriye sürüklemektedir. Bu açıdan Afrika kıtasının geri kalmasının sebebi olarak Afrika'da yıllarca süren sömürgecilik faaliyetlerinin 70'li yıllardan itibaren sona ermesi ve bununla birlikte iç savaşların oluşması gösterilebilir. Bu dönemlerde ülke ekonomileri gelişmemiş ve ekonomik büyüme olumsuz etkilenmiştir. 90'lı yılların sonrasında savaşların sonlanmasıyla birlikte Afrika ülkelerinin ekonomisinde bir canlanma görülmüş ve ekonomik aktiviteler istikrarlı bir hale bürünmeye başlamıştır (Demir, 2013). Afrika

ülkelerinde ekonomik faaliyetlerin dengeli bir hal almasının ardından özellikle son 10 yıla bakıldığı zaman kıtaya yatırımcı ilgisinin fazla olduğu ve böylelikle Afrika kıtasının küresel boyutta daha fazla gündeme gelmesini sağlamıştır. Ayrıca devam eden mevcut yapısal problemlerin Afrika kıtasının gelişimini engelleyen bir unsur olduğunu ve bu bağlamda söz konusu problemlerin çözümüne dair yapılan faaliyetlerin kıta ekonomisine yansımalarının uzun vadede olacağı görülmektedir (Demir, 2013). Afrika ekonomilerinde ki gelişime açık yapı, gelecekte kıtaya yatırımcı ilgisini daha da fazla olacağına işaret etmektedir.

Afrika'nın olumsuz ekonomik büyümesine çok sayıda faktör etkili olmaktadır. Uluslararası ticaretin yetersizliği ve finansal gelişme eksikliği bu olumsuz büyüme modelinin nedenlerine örnek verilebilir. Fakat sömürgeci yapının azalması ve savaş gibi engellerin ortadan kalkması Afrika ülkelerinin ekonomisinde iyileşme sağlamıştır. Ancak bu iyileşmeler ülkelerin gelişimi için yeterli olmamıştır. Küreselleşen teknolojinin Afrika ülkelerine ulaşmaması ve bundan dolayı finansal sistemde eksikliklerin meydana gelmesi yoksul ülkelerin gelişimini engelleyebilir. Buna bağlı olarak gelişimi engellenen ülkelerin üretim sınırında daralma ve büyüme hızında gerilemeler görülebilir (Menyah vd. 2014, s.386). Ayrıca finansal sistemde ki eksiklikler zayıf ekonomik performansı beraberinde getirebilir. Buna karşılık daha iyi gelişmiş bir finansal sistem yapısına sahip ülkeler daha hızlı büyüme eğilimi gösterirler. Bu nedenle finansal yapı hem büyüme hem de finansal kaynakların genişlemesini sağlayabilir.

Afrika'nın yoksulluğunu inceleyen birçok ekonomist büyüme üzerinde finansal gelişmenin önemli bir faktör olduğunu vurgularlar. Finansal büyümenin uzun vadeli ekonomik büyümeyi oluşturacağı görüşüne sahip ekonomistler aynı zamanda kaynak ve sermaye birikiminin verimli zamanlar arasında tahsisini sağlamanın da büyüme üzerinde birçok etkisi olduğunu savunmuşlardır. Üstelik Afrika ülkelerinde hem finansal hem de uluslararası ticaretin serbestleştirilmesinin ekonomik büyümeyi artıracakını düşünürler (Menyah vd. 2014, s.387) Ancak burada bir belirsizlik söz konusudur. Bu belirsizlik finansal gelişme ve ticaretin serbestleştirilmesi potansiyelinden Afrika ülkelerinin nasıl yararlanacağı düşüncesidir. Bununla birlikte Afrika ülkelerinin mevcut potansiyelden yararlanması sonucunda ekonomik büyümenin negatif etkilerle karşılaşacağı görüşünde bulunan birçok düşünür vardır.

Afrika kıtasında mevcut koşullar göz önünde bulundurulduğu zaman, tarım alanlarında ulaşımı kolaylaştıran yollardan sadece %21'inin kullanıyor olması ürünlerin pazara, mevcut teknolojilerinde çiftçilere ulaşması bakımından büyük bir engel oluşturur. 1980'li yıllarda kırsal kesimlerde gelişmenin sağlanabilmesi için alınan tasarruf tedbirleri ve bu tedbirlerin arazi mülkiyet sisteminde ekonomik olmayan parçalar oluşturması tarımda büyük bir problem yaratmıştır. Fakat tüm bu problemlere rağmen Afrika kıtasının ekonomik faaliyet kolları arasında tarım çok büyük bir yere sahiptir. Tarım alanlarında yapılan yenilikler yavaş ilerlemektedir fakat küreselleşen teknoloji ve uluslararası ticaretle bu yavaşlığın giderek hızlanacağı varsayılmaktadır. Ayrıca kıtanın GSYH'nın % 40'ı tarımdan elde edilir. Fakat daha da önemlisi Afrika'daki işgücü oranlarının yaklaşık % 70'inin tarımla uğraştığı görülmektedir. Aslında, Afrika'daki birçok ülkede, işgücünün % 85'i tarım sektöründe faaliyet gösterir. Ayrıca Afrika'daki genç nüfusun % 38'i tarım sektöründe aktiftir. Bu rakamlara rağmen, Afrika tarımsal bakımdan da çok iyi bir konumda değildir. Afrika kıtası hala gıda ihtiyaçlarının büyük bir kısmını ithal etmektedir. Avrupa'dan Afrika'ya yerleşen insanlar tarım tekniklerinde yenilikler sağlamış ve olumsuz ekonomi koşullarını iyileştirmeye çalışmışlardır (DEİK, 2021). Afrika kıtasındaki ekonomi koşulları, petrol ve diğer ürün fiyatlarındaki düşüş, terörizm gibi iç karışıklıkların turizm gibi gelir sağlayan sektörler üzerindeki olumsuz etkisi, kuraklık gibi felaketler, Amerika Birleşik Devletleri'nin para politikasını sıkılaştırması gibi sebeplerle yavaşlamış ve Afrika kıtasının yaşam koşulları daha da zorlaşmıştır. Geçmişten bugüne kadar gayri safi yurtiçi hasıla bakımından Afrika kıtasındaki ülkeler, dünyanın en geri kalmış ekonomisine sahiptirler. 19.yüzyılda Fransızların Napoleon Bonaparte önderliğinde Mısır'a yönelmesi bölge açısından günümüze kadar sürecek gelişmelerin ilk adımlarını teşkil etse de bu gelişmeler ekonominin canlanması için çok fazla yeterli olmamıştır (DEİK, 2021). Ayrıca savaşların meydana gelmesi ve kaynakların verimli kullanılmaması da Afrika ülkelerini geri plana atmıştır.

Afrika kıtasında bulunan aşağıdaki ülkelerin ekonomileri 1990'lardan sonra savaşların sona ermesiyle bir gelişme göstermiştir. Bunun yanı sıra, söz konusu ülkelerin çoğunda küresel krizin etkisinin fazla hissedilmesi sonucu yıllık büyüme % 3 oranında gerilemiş, izleyen dönemlerde ise Afrika ülke ekonomileri tekrar toparlanma eğilimi göstererek 2010'da %5, 2011 yılında % 3,2, 2012 yılında %6,1 büyümüştür. Fakat bu büyümeye rağmen dünyanın ikinci kalabalık kıtası konumundaki Afrika gayri

safi yurtiçi hâsıla 2012 itibariyle dünya GSYH içerisindeki payı yalnızca 2,8'dir. Bunun nedeni olarak ise, kıta genelinde alt yapının ve yatırımların yetersiz oluşu gösterilebilir. Örneğin, hane halkının temel ihtiyaçlarından biri olan elektrige, Sahra altı Afrika olarak adlandırılan ve Komarlar ve Moritanya ülkesini içine alan bölgede yaşayan kesimin %10'u, Afrika kıtasının tamamında ise nüfusun sadece %25'inin ulaşımı söz konusudur. Dünya Bankası'nın tahminleri doğrultusunda Afrika'daki mevcut altyapı sorunlarının giderilmesi için yıllık 93 Milyar USD tutarında yeni yatırımların olması gerekmektedir. Bu tutar kıtadaki toplam GSYH'nın yaklaşık %5'ini oluşturmaktadır. Diğer bir taraftan toplam dünya nüfusteki oranı yaklaşık %15 olan Afrika'nın nüfus artış hızı %2,5'a yakındır ve bu oranla %1'lik dünya ortalamasının çok üzerinde seyrettiği görülür (World Bank, 2020). Bu durum ise altyapıdaki mevcut açıklar ile birlikte değerlendirildiği zaman artan nüfusa iş imkânları yaratılmaması sorununu da oluşturur.

Afrika, 2020'de COVID-19 salgını nedeniyle 50 yıldan fazla bir sürenin en kötü durgunluğunu yaşamış ve GSYİH'sında %2,1 oranında bir küçülme meydana gelmiştir. Fakat COVID-19'un Afrika ülkeleri üzerinde beklenen etkiden daha düşük bir etki göstermesi nedeniyle 2020 yılındaki durgunluk, dünyanın diğer ülkelerine göre şiddetli olmamıştır. Bu küresel salgının ülkeler arasındaki ekonomik etkisi farklılık göstermiştir. Turizme bağımlı ülkelerin reel bazda milli gelirleri 2020 yılında ki %11,5'lik düşüşten 2021'de %6,2'ye; petrol ihraç eden ekonomilerin GSYH oranları ise %1,5'lik bir düşüşten %3,1'lik büyümeye, diğer kaynaklara bağımlı ülkelerin milli gelirleri ise %4,7'lik düşüşten sonra %3,1'lik bir büyümeye geçmiştir (DEİK,2021). Sahra altı Afrika bölgesinde bulunan ülkeler çoğunlukla elmas, kömür, petrol gibi doğal kaynaklarla öne çıkmaktadır. Ayrıca Nijerya ve Angola petrol ihracatı bakımından Afrika kıtasının en önemli iki ülkesidir. Bostwana, elmas üretiminde önemli bir konuma sahipken Güney Afrika ülkeleri ise demir, altın, platin ve taşkömüründe öne çıkmaktadır. Sanayileşmenin yeterli olmadığı Sahra altı ülkelerinde madencilikle birlikte kakao, kahve, pamuk, şeker gibi tarımsal ürünlerinde üretime katkısı oldukça fazladır. Kuzey Afrika bölgesindeki ülkelerde ise doğalgaz gibi yer altı kaynakları ekonominin önemli bir parçası olmuştur. Libya ülkesinin ham petrol kaynakları ihracatı canlandırırken Cezayir ekonomisini petrol ve doğalgaz gibi kaynaklar canlandırmaktadır. Mısır'da ise ekonomiye katkısının çok olması nedeniyle petrol ve altın üretimi oldukça yoğundur ve bu ekonominin sanayileşme düzeyi diğer

ekonomilere göre oldukça yüksektir. Diğer yandan, Fas ve Tunus gibi ülkeler hammaddeleri yönünden fakir ülkelerdir ve ekonomilerinde imalat sanayisi yoğunluktadır (DEİK,2020).

2020 yılında Afrika'nın toplam GSYH içerisindeki büyüklüğü 2,3 trilyon ABD dolarına ulaşmıştır. Afrika kıtasının en çok nüfusuna sahip olmasıyla birlikte dünyanın ilk 10 petrol ihracatçısı arasında bulunması nedeniyle 429 milyar USD GSYH büyüklüğü ile Nijerya ilk sıradadır (DEİK, 2021). GSYH büyüklüğü açısından bu ülkeyi Mısır, Güney Afrika, Cezayir ve Fas takip eder. Bu bahsedilen ülkeler ekonomik büyüme sıralamasına dâhil edilmediği takdirde Afrika'nın doğu ülkeleri büyüklük bakımından öne çıkar.

2.4.Seçilmiş Afrika Ülkelerinde Dış Borç, Ekonomik Büyüme ve Enflasyon

Ülke ekonomileri için birçok önemli makro ekonomik gösterge olmakla birlikte bunlar içerisinde dış borç, ekonomik büyüme ve enflasyonun ülke ekonomisini doğrudan etkileyen birçok yönü vardır.

Az gelişmiş ülke ekonomilerinde iç tasarrufların yeterli olmamasının yanında, tasarrufları yatırıma dönüştürecek sistemin olmayışı veya etkinsizliği, sermaye eksikliğinin dış borçlarla sağlanmasını beraberinde getirmektedir. Oluşan dış borçlar gerek ekonomik büyüme gerekse enflasyon üzerinde olumlu veya olumsuz birçok etkisi söz konusudur. Günümüz ekonomileri arasında yoğun bir etkileşim ve bütünleşme eğilimi söz konusudur. Etkileşim içerisinde olan ekonomide, bunalımın sebebini sadece o ülkenin ekonomisine bakarak açıklamak doğru olmayacaktır. Ayrıca bu bunalımdan çıkmak isteyen ülke finansman kaynaklarına ihtiyaç duyacak ve dış borca gidecektir. Petrol krizi, hem gelişmiş ekonomileri kriz içine sürüklemiş hem de az gelişmiş ekonomilerin ciddi problemlerle karşılaşmasına yol açmıştır. Bu oluşan problemlere milletlerarasında çözümler aranmıştır. Ve milletlerarası çözümlerin arasında olan dış borçlanma, finans elde edilerek ülkelerin kriz sürecini aşmada önem arz etmiştir. Fakat krizi aşmada dış borca ihtiyaç duyan ülkeler dış borç kaynaklarını sağlamakla ülke ekonomisinin büyümesine ve enflasyonuna birçok etki oluşturmaktadır.

Tablo 1: Benin, Bostwana , Burkina Faso, Burundi ,Cabo Verde Ülkelerinin Makroekonomik Göstergeleri

Yıllar	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Dış Borç Milyar (Dolar)-Benin	1.3	1.4	1.4	1.4	1.4	1.4	1.6	1.4	1.6	1.5	660	902	998	1.3	1.5	1.8	1.6	1.9	2.0	2.1	2.2	2.7	3.5	3.8	5.2
GSYH Büyüme (%) Benin	4.3	5.7	3.9	5.9	5.8	5.3	4.6	3.4	4.4	1.7	3.9	5.9	4.8	2.3	2.1	2.9	4.8	7.1	6.3	1.7	3.3	5.6	6.6	6.8	3.8
Enflasyon (%) -Benin	4.9	3.4	5.7	0.3	4.1	3.9	2.4	1.4	0.8	5.3	3.7	1.2	7.9	0.8	2.2	2.7	6.7	0.4	-0.5	0.2	-0.7	1.7	0.6	-0.7	3.0
Dış Borç Milyar(Dolar) -Bostwana	626	574	532	510	452	400	491	514	515	460	364	425	448	1.6	1.8	2.3	2.5	2.3	2.5	2.2	2.1	1.7	1.7	1.5	1.5
GSYH Büyüme (%) Bostwana	5.8	8.3	0.4	9.6	1.9	0.2	6.0	4.6	2.7	4.5	8.3	8.2	6.2	-7.6	8.5	6.0	4.4	11.3	4.1	-5.7	7.0	4.0	3.9	2.9	-8,49
Enflasyon (%) -Bostwana	10.0	8.7	6.6	7.7	8.6	6.5	8.0	9.1	6.9	8.6	11.5	7.0	12.7	8.0	6.9	8.4	7.5	5.8	4.4	3.6	2.8	3.3	3.2	2.7	1.8
Dış Borç Milyar(Dolar) -Burkina Faso	1.3	1.3	1.4	1.6	1.4	1.5	1.5	1.7	1.9	2.0	1.1	1.4	1.5	1.9	2.1	2.3	2.5	2.6	2.6	2.6	2.8	3.1	3.3	3.6	4.4
GSYH Büyüme (%) Burkina Faso	11.0	6.3	7.3	7.3	1.8	6.6	4.3	7.8	4.4	8.6	6.2	4.1	5.8	2.9	8.4	6.6	6.4	5.7	4.3	3.9	5.9	6.2	6.6	5.6	1.9
Enflasyon (%) -Burkina Faso	6.0	2.3	5.0	-1.0	-0.3	5.0	2.1	2.0	-0.4	6.4	2.3	-0.2	10.6	2.6	-0.7	2.7	3.8	0.5	-0.2	0.7	0.4	1.4	1.9	-3.2	1.8

Dış Borç Milyar(Dolar) -Burundi	1.1	1.0	1.1	1.1	1.1	1.0	1.2	1.3	1.3	1.2	1.2	1.4	1.3	607	620	604	667	683	690	625	602	606	584	593	625
GSYH Büyüme (%) Burundi	-8	-1.5	4.7	-1.0	-0.8	2.0	4.4	-1.2	4.8	0.9	5.4	3.4	4.8	3.8	5.1	4.0	4.4	4.9	4.2	-3.9	-0.6	0.5	1.6	1.8	0,2
Enflasyon (%) -Burundi	26.6	31.1	12.5	3.3	24.4	9.2	-1.3	10.6	8.1	13.2	2.7	8.4	24.4	10.5	6.4	9.5	18.1	7.9	4.4	5.5	5.5	16.0	-2.8	-0.6	7.3
Dış Borç Milyar(Dolar) -Cabo Verde	202	206	246	328	319	345	387	441	464	477	524	580	629	724	884	1.0	1.2	1.4	1.5	1.5	1.5	1.7	1.7	1.8	2.0
GSYH Büyüme (%) Cabo Verde	11.3	11.1	12.5	11.2	14.2	2.2	5.2	4.1	10.1	6.9	7.9	15.1	6.6	-1.2	1.4	3.9	1.0	0.8	0.6	1.0	4.7	3.7	4.5	5.6	-14.78
Enflasyon (%) - Cabo Verde	5.9	8.5	4.3	4.3	-2.4	3.3	1.8	1.1	-1.8	0.4	5.3	4.4	6.7	0.9	2.0	4.4	2.5	1.5	-0.2	20.1	-1.4	0.7	1.2	1.1	0.6

Kaynak: Veriler Word Bank'dan alınarak tarafımca oluşturulmuştur.

Benin, az gelişmiş bir ekonomiye sahip olup ekonominin kaynağı tarım ve bölgesel ticarete dayanmaktadır. Tarımsal ürünlerde pamuk ön plana çıkmakta ve ihracatın % 80'ini pamuk oluşturmaktadır (Dışişleri Bakanlığı, 2020). Ülkenin ekonomik büyümesi 1997 yılında 5.7 oranında bir büyüme sergilemiş olup ihracat oranlarındaki daralma büyümeyi olumsuz etkilemiş ve GSYİH oranı 1998 yılında 1.7 oranında küçülme göstererek yüzde 3.9'a gerilemiştir. Ülkenin geneline yayılmış ve ekonomiyi olumsuz etkileyen yolsuzlukta 2004'ten sonra büyüme oranları üzerinde etkisini iyice belli etmiştir. 2008 Krizi sonrasında Benin'de 2011-2015 yılları arasında GSYİH büyüme oranı ortalama % 3.6 oranında seyretmiştir. Benin'in dış borç stoklarına baktığımız zaman, 1996-2005 yılları arasında en yüksek dış borçlanma stoku 1.6 milyar dolarken, en düşük dış borç stoku 1996 yılında 1.3 milyar dolardır. 2006-2008 yılları arasında 1 milyara ulaşmayan dış borç stoku krizin etkisiyle 2009'dan sonra sürekli artmıştır. 1996-2020 yılları arasında ise en yüksek dış borç stoku 2020 yılında 5.2 milyar dolar tutarında olup Covid salgınının ekonomisinde meydana gelen durgunlukları azaltmak için alınmıştır. Benin ülkesi tarımsal ürünlerden pamuk üretimi ve ihracatı yaparak ekonomik kalkınmasını sağlamaktadır. İhracatının % 80'ini pamuktan sağlamaktadır. Benin ülkesinin enflasyon oranlarının 1998 yılında %5.7 düzeyine yükselmesinin nedeni olarak pamuk fiyatlarındaki dalgalanmalar gösterilir. 1999 yılında % 0.3 oranına ani bir düşüş yaşayan enflasyon 2000 yılında tekrar % 4.1 düzeyine yükselmiştir. 2000-2004 yılları arasında bir düşüş göstermiş, 2005 yılından sonra tarıma dayalı ekonomide, geciken yağışlar ve pamuk üretimindeki azalış enflasyon oranlarını önemli ölçüde etkilemiştir. 2005 yılında % 5.3 oranına yükselen enflasyon oranları 2008 krizin etkisiyle 1996-2000 yılları arasında en yüksek orana ulaşmıştır. 2009-2011 yılları arasında enflasyon oranları tekrar düşüşe geçmiş, 2012 yılında 6.7 oranına yükselmiştir. Sonraki yıllarda enflasyon oranlarında çok fazla dalgalanma görülmemiştir.

Bostwana, bağımsızlığını kazandığı yıllarda dünyanın en fakir ülkeleri arasındayken keşfedilen elmas yataklarıyla hızlı bir şekilde fiziksel ve kuramsal alt yapısını iyileştirmiş ve kısa zaman zarfında ekonomisini geliştirerek Afrika kıtasının üst-orta gelir düzeyindeki ülkeleri arasına yükselmiştir. Bostwana, Sahra'nın güneyindeki Afrika ülkeleri arasında ekonomisi oldukça hızlı büyüyen bir ülkedir (Dışişleri Bakanlığı,2020). Fakat 2008 yılı bitimine yakın oluşan ekonomik krizden dolayı elmas ve elmas ürünlerine talebin azalması bu ülke ekonomisinin büyümesini 2009-2012 yılları arasında duraklatmıştır. 2008 yılında 6.2 oranında bir artış gösteren Bostwana ekonomisinin 2009 yılında %-7.6'ya gerilemesinin sebebi olarak 2008 krizi gösterilir. Bostwana'da sosyo-politik ve ekonomik kurumlarda yapısal değişimin söz konusu olmaması bu ülke ekonomisini zaman zaman geri plana atmıştır. Bostwana ülkesinin dış borç stokları 1996 ve 2008 yıllarında ortalama 5 milyon dolardır. Fakat 2008 yılından sonra krizin patlak vermesi beraberinde elmas ve elmas ürünlerine talebi azaltmıştır. Talebin azalmasıyla ekonomi durgun döneme girmiştir ve durgunlaşan dönemi canlandırmak isteyen Bostwana dış borç stoklarında artışa gitmiştir. 2009 yılından sonra 1996-2020 yıllarının en yüksek dış borç stokuna ulaşmıştır. Elmas ürünlerinde talebi fazlaştırmak ve ekonomisine katkı sağlamak için 2014 yılında 2.5 milyar dolarlık dış borç stoku yapmıştır. Bostwana enflasyon oranları ise 1996 yılında %10 oranında olup 1998 yılında % 6.6'ya düşmüş 2002 yılında tekrar % 8'e yükselmiştir. Bu dalgalanmanın nedeni olarak elmas ihracatındaki farklılaşmalar gösterilir. 2008 yılında krizin etkisiyle elmas talebindeki farklılaşma da enflasyonda yüksek dalgalanmalara sebebiyet vermiştir. 1996-2020 yılları arasında en yüksek seviyeye 2008 yılında ulaşmıştır. Bu yıldan sonra elmasa olan talebin azalması 2014 yılında enflasyon oranlarını % 4.4' e düşürmüş 2019 yılında ise 2.7 oranına iyice gerilemesine neden olmuştur.

Burkina Faso istihdamın çoğunu tarım sektöründen sağlamakta olup tarımın Burkina Faso ekonomisinde önemli bir rolü vardır. Ülkeye gelir sağlayan iki önemli üründen ilki pamuk, diğeri ise altındır. Bundan dolayı söz konusu ürünlerin uluslararası piyasadaki fiyatlarında oluşan dalgalanmalar ülke ekonomisini derinden etkilemektedir. Burkina Faso'da meydana gelen siyasi çalkantılar ve istikrarsızlık ülke ekonomisini olumsuz etkilemektedir. 2014 yılında ülkede halk ayaklanmış ve bu ayaklanmanın ardından ülke bir yıla yakın geçici bir yönetim tarafından yönetilmiştir. Ve 2015 yılında bir askeri darbe girişimi olmuştur. Bu süreçte gittikçe durgunlaşan

ekonomiyi tamamen felce uğratan bu darbe girişimi önemli ölçüde maddi kayıp yaratmıştır. Darbe süresi boyunca hava ve kara ulaşımı durmuş, gıda, akaryakıt gibi önemli ürünlere ulaşım neredeyse imkânsız hale gelmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2020). Bu durum büyümeyi olumsuz etkilemiş ve ülkeyi geri plana atmıştır. GSYİH büyüme oranı 2019 yılında % 5.6 oranında seyrederken 2020 yılında yaşanan Covid-19 salgını sonucunda bu oran 1.9 düzeyine gerilemiştir. Burkina Faso, dış borç stokları 1996 yılında toplam 1.3 milyar dolar iken 1999 yılında 1.6 milyar dolar, 2003 yılında 1.7 milyar dolara kadar yükselmiştir. 2014 yılında halk ayaklanmalarıyla birlikte geçici bir hükümetin ülkeyi yönetmesi dış borç stoklarını artırmıştır. 2014 yılında dış borç stoku toplam 2.6 milyar dolara yükselmiştir. 2015 yılında büyük durgunlaşmaya yol açan askeri darbenin yarattığı problemlerini çözmek için dış borç stoklarında tekrar bir artışa gidilmiştir. 2015 yılında 2.67 milyar dolar olan dış borç stoku 2016 yılında darbenin gıda ve akaryakıt erişimini imkansız hale getirmesi sonucu stok 2.8 milyar dolara ulaşmıştır. Sonraki yıllarda ise oluşan bu dış borç stokları daha fazla borçlanmayı beraberinde getirmiştir. Burkina Faso enflasyon oranlarının 1996 yılında % 6'ya yükselip 1999 yılında % -1'e düşmesi ve 2001 yılında %5'e yükselip 2004 yılında tekrar -0.4'e düşmesi altın ve pamuk ürünlerindeki talep farklılaşmalarına bağlı olarak sürekli bir değişim göstermiştir. 2008 krizinden sonra talebin azalması enflasyon oranlarının da azalmasına neden olmuştur. 2018 sonrası % 1.9 oranında olan enflasyon 2019 yılında % -3.2'e düşmüş 2020 yılında ise tekrar % 1.8'e yükselmiştir.

Burundi ekonomisinde ekilebilir arazi kıt olmasına rağmen işgücünün %90'ının istihdam edildiği tarım sektörüne dayalıdır. İmalat sanayinin gelişmemiş olduğu Burundi'de neredeyse hiç endüstriyel faaliyet yoktur ve yetersiz ulaşım ağı ekonomik büyümeyi sınırlandırmaktadır (Dışişleri Bakanlığı, 2020). Bu bağlamda ekonomik büyümesi genel anlamda yavaştır. Endüstriyel faaliyetlerin eksikliği 1999-2000 yılında ekonomik büyümeyi ortalama % -0.9 noktasına geriletmiştir ve aynı şekilde 2015-2016 yılları arasındaki ulaşımdaki yetersizlik ekonomik büyümede bir daralma meydana getirmiştir. İmalat sanayisinin gelişmemiş olması ve yetersiz ulaşım ağı Burundi ekonomisini geri plana atmaktadır. Ulaşım ağındaki yetersizlikleri gidermek ve ekonomisini canlandırmak isteyen Burundi, 1996-2008 yılları arasında 1 milyar dolar düzeyinde dış borç stoku oluşturmuştur. 2008 yılında yaşanan krizden sonra bir nevi önlem olarak dışa bağımlılığı biraz olsun hafifleten Burundi, 2009 yılında dış borç stokunu 607 milyona düşürmüştür. 2010, 2012, 2014, 2016 yıllarında sırasıyla 620,

667, 690 ve 602 olan dış borçlanma 2019 yılında 593 milyona düşmüş, Covid salgınının verdiği ekonomik sorunları çözmek için bu stok tekrar 625 milyona yükselmiştir. Burundi ekonomisinin enflasyon oranları ise, 1996 yılında %26'ya yükselip 1998 yılında % 12'ye düşmüş ve 2000 yılında tekrar % 24.4 oranına yükselmiştir. 2002 yılında % -1.3'e gerileyen enflasyon oranı 2005 yılında %13.2 oranına yükselmiştir. 2008 krizi enflasyon oranını % 24.4 yükselterek 2008 yılından sonra ciddi dalgalanmalara yol açmıştır.

Cabo Verde nüfusunun %70'i kırsal bölgelerde yaşamaktadır. Fakat ekilebilir alanların kıt olmasından dolayı tarımsal gıda üretimi yüksek değildir. Ülkedeki bu durum dışa bağımlılığı artırmaktadır (Dışişleri Bakanlığı, 2020). Cabo Verde ekonomisinde 2001-2004 yılları arasında büyümenin yavaş olması tarımdaki yetersizlikten kaynaklanmaktadır. 2008'den sonra küresel krizin etkisiyle GSYİH büyüme oranı % -1 oranına gerilemiştir. 2020 yılı Covid Salgını da bu ülkenin 1996-2020 yılları arasında ekonomik büyümede en durgun olduğu dönemi % -14 oranıyla yansıtmaktadır. Cabo Verde ülkesinde ekilebilir alanların ve tarımsal gıda üretiminin kıt olması ülkenin dış borç konusunda dışa bağımlılığını tetikler niteliktedir. 1996 yılında 202 milyon olan dış borcun, 2000 yılında 319 milyona veya 2003 yılında 441 milyona yükselmesi dışa bağımlılığı göstermektedir. 2008 küresel krizinden sonra ekonomide yaşanan daralma dış borç stoklarını artırmıştır. 2008 yılında 629 milyon dolar olan dış borç 2011 yılında 1 milyar dolara ulaşmıştır. Dış borç 2011-2020 yılları arasında 1 milyar düzeyinde dalgalanmalar yaşasa da 2020 yılında 2 milyar dolara ulaşmıştır. Cabo Verde'nin % 50'sinden fazlası istihdamını tarımdan sağlaması sebebiyle tarım gıda üretimindeki eksiklikler, talebi ve enflasyon oranlarını etkileyen unsurlardır. 1997 yılında % 8.5'e yükselen enflasyon oranlarının 2000 yılında % -2.4'e gerilemesi tarımsal ürün oranlarındaki farklılaşmaya bağlıdır. 2002-2003 yılları arasında enflasyon oranlarında çok fazla dalgalanma görülmemiş olup ortalama 1.8 oranında ölçülmüştür. 2004 yılında % -1 oranına düşen enflasyon oranları 2006 yılında % 5.3 oranına yükselmiştir. 2008 yılı krizinden sonra enflasyon oranları düşmeye başlamıştır. 2016 yılında -1.4 olan enflasyon oranı 2020 yılında Covid-19'un etkisiyle 0.6 oranına gerilemiştir.

Tablo 2:Cezayir, Çad, Etiyopya, Fas, Fildişi Ülkelerinin Makroekonomik Göstergeleri

Yıllar	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Dış Borç Milyar (Dolar)-Cezayir	33	30	30	28	25	22	23	23	22	17	5	6	6	7	7	6	5	5	5	4	5	5	5	5	5
GSYH Büyüme (%) Cezayir	4.1	1.1	5.1	3.2	3.8	3	5.6	7.2	4.3	5.9	1.7	3.4	2.4	1.6	3.6	2.9	3.4	2.8	3.8	3.7	3.2	1.3	1.1	1	-5.1
Enflasyon (%) -Cezayir	18.6	5.7	4.9	2.6	0.3	4.2	1.4	4.2	3.9	1.3	2.3	3.6	4.8	5.7	3.9	4.5	8.8	3.2	2.9	4.7	6.3	5.5	4.2	1.9	2.4
Dış Borç Milyar(Dolar)-Çad	946	956	1.0	1.1	1.0	1.0	1.2	1.5	1.6	1.6	1.7	1.8	1.8	1.8	2.1	2.3	2.3	2.9	3.7	2.8	2.8	3.1	3.2	3.3	3.6
GSYH Büyüme (%) Çad	2.2	5.6	6.9	-0.6	-0.8	11.6	8.4	14.7	33.6	17.3	0.6	3.2	3.0	4.2	13.5	0.08	8.8	5.7	6.9	2.7	-6.2	-2.9	2.3	3.2	-0.9
Enflasyon (%) -Çad	11.3	5.5	4.2	-8.0	3.8	12.4	5.1	-1.7	-5.3	7.8	8.0	-8.9	10.2	9.9	-2.0	2.0	7.5	0.2	1.6	4.3	-0.7	-1.5	4.2	-0.9	4.4
Dış Borç Milyar(Dolar)-Etiyopya	10	10	10	5	5	5	6	7	6	6	2	2	2	5	7	8	10	12	16	20	23	26	27	28	30
GSYH Büyüme (%) Etiyopya	12.4	3.3	-3.4	5.1	6.0	8.3	1.5	-2.1	13.5	11.8	10.8	11.4	10.7	8.8	12.5	11.1	8.6	10.5	10.2	10.3	9.4	9.5	6.8	8.3	6.0

Enflasyon (%) - Etiyopya	-8.4	2.3	0.8	7.9	0.6	-8.2	1.6	17.	3.2	12.	12.	17.	44.	8.4	8.1	32.	23.	7.4	6.8	9.5	6.6	10.	13.	15.	-
Dış Borç Milyar(Dolar)-Fas	24.	23.	23.	23	20	18	18.	18.	17	16.	17.	20.	21	24.	27.	29.	33.	39.	43.	44.	44.	51	50	55	65.
GSYH Büyüme (%) Fas	12.	-1.5	7.2	1.0	1.9	7.3	3.1	5.9	4.9	3.2	7.5	3.5	5.9	4.2	3.8	5.2	3.0	4.5	2.6	4.5	1.0	4.2	3.1	2,6	-6,2
Enflasyon (%) -Fas	2.9	1.0	2.7	0.6	1.8	0.6	2.7	1.1	1.4	0.9	3.2	2.0	3.7	0.9	0.9	0.9	1.2	1.8	0.4	1.5	1.6	0.7	1.8	0.3	0.7
Dış Borç Milyar(Dolar)-Fildişi	19.	15.	14.	13.	12	11.	11.	11.	13.	12	13.	14.	12.	14.	11.	12.	9.5	9.8	9.8	11.	11.	13.	16.	19.	25
GSYH Büyüme (%) Fildişi	7.7	9.6	4.2	1.1	-	-2.1	-2.7	-4.7	3.1	0.9	2.8	1.1	4.7	3.6	6.8	-5.3	7.6	10.	9.3	7.1	7.1	7.3	6.8	6,2	1,9
Enflasyon (%) - Fildişi	2.4	4.0	4.6	0.7	2.5	4.3	3.0	2.2	1.4	3.8	2.4	1.8	6.3	1.0	1.2	4.9	1.3	2.5	0.4	1.2	0.7	0.6	0.3	-1.1	2.4

Kaynak: Veriler Word Bank'dan alınarak tarafimca oluşturulmuştur.

Cezayir, Afrika kıtasının en geniş topraklarına, önemli doğalgaz ve petrol kaynaklarına sahiptir ve bu bölgenin dördüncü büyük ekonomisidir. Cezayir ekonomisi enerji sektörüne bağımlıdır ve bu bağımlılık, petrol fiyatlarının dalgalanmalarından önemli ölçüde etkilenen bir ekonomik yapılanmaya sebebiyet vermektedir (Dışişleri Bakanlığı, 2020). Petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar sonucu 1997 yılında büyüme oranı % 1 ve 2006 yılında ise % 1.7 oranına gerilemiştir. Ve küresel kriz de aynı etkiyi yaratarak 2009 yılında büyüme oranını % 1.6 oranına geriletmiştir. 2020 yılında salgının etkisi bu ülkenin ekonomisini de olumsuz etkilenmiştir. Ekonomik istikrarını sağlamak isteyen Cezayir 1996 yılında 33 milyar dolar dış borç yapmıştır. Petrol ve doğalgaz rezervlerini verimli bir şekilde kullanılması sonucu 2000 yılında 2.5 milyar dolar olan dış borç stokları 2007 yılında 6.13 milyar dolara gerilemiştir. Fakat 2008 kriziyle birlikte petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar ekonomide daralmalara yol açmış bununla birlikte Cezayir 2009 ve 2010 yıllarında dış borçlanmaya daha fazla ihtiyaç duyarak dış borç stokunu ortalama 7.3 milyar dolara çıkarmıştır. 2011-2020 yılları arasında dış borçlanma stoklarında çok fazla dalgalanma görülmemiştir. Cezayir'in önemli doğalgaz ve petrol rezervlerine sahip olması nedeniyle doğalgaz ve petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar talebi ve ihracat oranlarını olumsuz etkileyerek enflasyon oranlarında dalgalanmalara yol açmıştır. 1996 yılında % 18.6 oranında olan enflasyon oranının 2000 yılında % 0.3 oranına gerilemesi ve 2003 yılında % 4.2 oranına yükselmesi fiyat dalgalanmaları kaynaklı oluşmuştur. Petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar 2009 yılında enflasyon oranlarını % 5.7 yükseltmiştir. 2009, 2010, 2011 yılları arasında sırasıyla 5.7, 3.9 ve 4.5 oranında hesaplanan enflasyon oranları 2018, 2019 ve 2020 yıllarında 4.2, 1.9 ve 2.4'e gerilemiştir.

Çad ülkesinin verilerine göre salgından dolayı dünyanın ekonomik büyümesindeki gerileme ülke ekonomisini olumsuz etkilediğini göstermektedir. Ülkede 2003'ten bu yana önemli miktarda petrol üretimi olmuş ve petrol fiyatlarındaki dalgalanmadan ciddi ölçüde etkilenmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2020). 2014 yılı ikinci yarısında petrol fiyatlarında yaşanan ciddi bir düşüşle ekonomik büyüme oranlarında dalgalanmalar söz konusu olmuştur. 1999-2000 yılları arasında petrol üretiminin az oluşu ve yoksulluğun fazla olması sebebiyle büyüme % 0.6 ve % -0.8 oranında gerçekleşmiştir. Petrol fiyatlarındaki dalgalanmaların ekonomide oluşturacağı zararı en azami düzeye indirebilmek içinse dış borçlanmadaki finanslara ihtiyaç duymaktadır. 1996 yılında 946 milyon dış borca sahip olan Çad, 2008 yılına kadar dış borç stokunu

1.8 milyar dolara yükseltmiştir. 2008 küresel kriz ve 2014 yılında petrol fiyatlarında ki dalgalanmalar dış borç stoklarında sürekli dalgalanmalara neden olmuştur. 2008-2014 yılları arasında 3.7 milyar dolara ulaşan dış borç finansları 2014'ten sonra 2015, 2016 yıllarında bir düşüş sergilemiş ardından tekrar 3 milyar düzeyine yükselmiştir. Ülke ekonomisini petrol ile kalkındıran Çad ülkesinde petrol fiyatlarındaki dalgalanma enflasyon oranlarında ciddi dalgalanmaları beraberinde getirmiştir. 1996 yılında 11.3 olan enflasyon oranlarının 1999 yılında %-8 oranına düşmesi ve 2001 yılında %12.4'e tekrar yükselip 2004 yılında %-5.3'e gerilemesi petrol fiyatlarındaki dalgalanmaların enflasyon oranlarında meydana getirdiği dalgalanmaları örnekler niteliktedir. 2007 yılında %-8 oranında görülen enflasyon oranı 2008 kriziyle birlikte talepte farklılaşmalar yaratmış ve enflasyon oranlarının yükselmesine sebebiyet vermiştir. 2009 yılında %9.9 oranında seyreden enflasyon oranları 2014 yılında %1.6 oranına düşüp 2019 yılında sürekli gerilme göstererek %-0.9 oranına gerilemiştir.

Etiyopya ülkesi bulunduğu konum, barındırdığı işgücü ve büyük bir pazar konumunda olması nedeniyle Afrika bölgesinin en dinamik ve doğrudan yabancı yatırım çeken ülkeleri içerisinde sayılır. Son 14 yılda ortalama olarak % 11 oranında büyüme sergileyen Etiyopya, dünyada en fazla büyüyen ekonomileri arasındadır. 2010-2015 yılları arasında “*Birinci Kalkınma ve Dönüşüm Planını*” uyguladıklarından büyüme hızı artmıştır (Dışişleri Bakanlığı, 2020). 2010 yılı öncesinde gerek işgücünü gerekse kaynakların verimli kullanılmamasından ekonomik büyümede dalgalanmalar meydana gelmiştir. Etiyopya barındırdığı işgücünün istihdamı ve pazar konumundaki özelliğini verimli kullanabilmesi için finans kaynaklarına gereksinim duymaktadır. 1996-1998 yıllarında ortalama 10 milyar dolara olan dış borç stoku pazar konumunu iyi değerlendirmesi ve kaynakların verimli kullanılması sonucunda bu borçlanma finansmanlarının düzeyi 1999-2001 yılları arasında 5 milyar dolar düzeyine yükselmiştir. 2002-2005 yılları arasında dış borç toplam stoklarında tekrar bir artış görülürken 2006 yılında 2.2 milyar dolara düşüş sergilemiştir. 2008 yılı krizin etkisiyle yükselmeye başlayan bu borç stoku 2008'den 2015 yılına kadar 20 milyar dolara ulaşmıştır. 2015'ten sonra ise pazar konumundaki kötüleşme dış borç stoklarının daha da fazlalaşmasına yol açmıştır. Büyük bir pazar konumunda olan ve doğrudan yabancı yatırım çeken Etiyopya ülkesini Pazar koşulları ve doğrudan yabancı yatırımlar ülke ekonomisini doğrudan etkilemesi nedeniyle enflasyon oranlarını da önemli ölçüde etkilemektedir. 1996 yılında %-8.4 olan Etiyopya enflasyon oranlarının 1999 yılında %

7.9'a yükselmesi, 2003 yılında 17.7 oranının ise 2008 yılında % 44.3 oranına yükselmesi pazar konumundaki şartların değişmesine bağlı olarak farklılık göstermektedir. Bu pazar konumundaki olumsuzluklar 2008 yılından sonra sürekli devam etmiş ve enflasyon oranlarında sürekli dalgalanmalar görülmüştür. 2011 yılında % 32 olan enflasyon oranının 2016 yılında % 6'ya gerilemesi pazar konumuna bağlı olarak değişiklik göstermektedir.

Fas dünyanın en fazla fosfat yataklarına sahiptir ve istikrarlı büyümesini yıllar içerisinde sürdürmeye çalışmıştır. Ayrıca Fas'ın ekonomisi dışarıda çalışan Faslıların dövizleriyle canlanmaktadır (Dışişleri Bakanlığı, 2020). Bu dövizdeki azalış ülke ekonomisinin büyümesini olumsuz etkilemiştir. 1997 yılında % -1'lik büyüme dövizlerdeki azalışı örnekler niteliktedir. Fakat fosfat kaynaklarının verimli kullanılmaması ekonomide durgunluk oluşturmuş ve Fas ülkesinin dış borçlanma yaşamasına sebebiyet vermiştir. Bu bağlamda 1996 yılında 24 milyar dış borç stokuna ulaşmıştır. 1997-2005 yılları arasında dışarıda çalışan Faslıların dövizleriyle ekonomi olumlu etkilenmiş ve dış borç finanslarında düşüşler görülmüştür. Krizin patlak vermesiyle iyice artan dış borç stokları 2013 yılı sonunda 40 milyara ulaşmıştır. 2013'ten sonra ekonomi kendini toplayamamış ve borç stokları daha fazla olmuştur. Gerek fosfat üretimindeki küçük ölçekli değişimler gerekse de ülkeye gelen dövizlerin yıllar itibariyle çok büyük miktarda değişmemesi enflasyonda da büyük dalgalanmalar olmasını engellemiştir. 1996, 1997 ve 1998 yılında sırası ile 2.9, 1 ve 2.7 oranlarında seyreden enflasyon oranları, fosfat ürünlerine talebin azalması sonucu 2009, 2010 ve 2011 yılları arasında ortalama % 0.9 oranına düşmüştür. 2015 ve 2016 yıllarında ise tekrar % 1.5 ve 1.6 oranlarına yükselmiştir.

Fildişi Sahili, Sahra-altı Afrika'da "En Az Gelişmiş Ülke" statüsüne sahip olmayan nadir ülkelerden biridir. Doğal kaynakları ve yabancı yatırımları göz önünde bulundurulduğunda, Batı Afrika Ekonomik ve Parasal Birliği (UEMOA)'nın % 40'ını oluşturmaktadır (Dışişleri Bakanlığı, 2020). 1999'da askeri darbe ile başlayan ve 2011'de sona eren siyasi kriz ekonominin büyümesine ciddi zararlar vermiştir. 12 yıla yakın süren şiddet olayları ve fiili bölünmeler ekonomide hasarlara yol açsa da 2012-2016 yılları arasında Fildişi Sahili her geçen yıl ortalama % 9 oranında büyümüştür.

Kakao fiyatlarında meydana gelen gerileme sebebiyle 2013 yılında % 10.7 olan büyüme oranı 2017 yılında % 7.1 oranına düşmüştür. Doğal kaynakları ve yabancı yatırımları ile dikkat çeken Fildişi Sahilinde, askeri darbe ve siyasi kriz doğal kaynakların kullanımını ve yabancı yatırımları engelleyerek ekonomide büyük sorunlara yol açmıştır. Bu sorunların giderilmesi için Fildişi Sahili dış borçlanma yoluyla finans elde etmek istemiştir. 1996 yılından itibaren düşmeye başlayan dış borç stoku askeri darbe ve krizin etkisiyle 2012 yılına kadar sürekli yüksek düzeyde seyretmiştir. 2011, 2012 ve 2013 yılında 9 milyar düzeyinde seyreden dış borç stoklarının günümüze doğru gittikçe arttığını görmekteyiz. Fildişi Sahili enflasyon oranlarının ise, 1997 yılında % 4 oranında olup 1999 yılında % 0.7 düzeyine gerilemesi askeri darbenin bir sonucudur. 2005 yılında % 3.8 oranındaki enflasyonun 2007 yılında % 1.8'e gerilemesi ve 2008 yılında % 6.3'e tekrar yükselmesi kakao üretimindeki farklılaşmaya bağlıdır. 2008'den sonra 2009 ve 2010 yılları arasında ortalama %1 olan enflasyon oranları 2011 yılında % 4'e yükselmiş 2019 yılında ise % -1'e gerilemiştir.

Tablo 3: Gabon, Gambiya, Gana, Gine, Gine Bissau Ülkelerinin Makroekonomik Göstergeleri

Yıllar	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Dış Borç Milyar (Dolar)- Gabon	4.3	4.2	4.4	4.0	3.9	3.4	3.5	3.8	4.1	3.9	4.3	5.1	2.5	2.7	2.9	3.1	3.2	4.8	4.6	5.1	5.3	6.4	6.8	7.1	7.6
GSYH Büyüme (%) Gabon	3.6	5.7	3.4	-8.9	-1.8	2.1	-0.2	2.2	0.6	2.6	-2.8	6.0	-3.3	0.1	7.0	7.0	5.2	5.6	4.3	3.8	2.0	0.4	0.8	3.9	-1.8
Enflasyon (%) Gabon	0.6	3.9	1.4	-1.9	0.5	2.1	0.0	2.2	0.4	3.7	-1.4	5.0	5.2	1.8	1.4	1.2	2.6	0.5	4.6	-0.3	2.1	2.6	4.7	2.4	1.1
Dış Borç Milyar(Dolar)-Gambiya	451	424	459	47	490	494	583	643	681	667	717	700	401	528	548	506	541	551	524	534	527	660	687	712	775

GSYH Büyüme (%) Gambiya	2.2	4.9	3.5	6.4	5.5	5.8	-3.2	6.8	7.0	-2.3	-0.5	3.0	6.2	6.6	5.9	-8.1	5.2	2.8	-1.4	4.0	1.9	4.8	7.2	6.1	-0.2
Enflasyon (%) - Gambiya	1.0	2.7	1.1	3.8	0.8	4.4	8.6	17.0	14.2	4.8	2.0	5.3	4.4	4.5	5.0	4.7	4.2	5.6	5.9	6.8	7.2	8.0	6.5	7.1	5.9
Dış Borç Milyar(Dolar)-Gana	6.4	6.3	6.9	7.1	6.7	6.8	7.6	8.3	7.2	7.3	3.7	4.2	4.7	6.6	8.3	10.4	11.9	16.1	17.8	20.0	21.0	22.2	23.1	26.7	31.2
GSYH Büyüme (%) Gana	4.6	4.1	4.7	4.4	3.7	4	4.5	5.2	5.6	5.9	6.4	4.3	9.1	4.8	7.9	14.0	9.2	7.3	2.8	2.1	3.3	8.1	6.2	6.5	0.4
Enflasyon (%) -Gana	46.5	27.8	14.6	4.8	40.2	41.5	9.3	29.7	18.0	15.4	11.6	10.7	16.4	19.2	10.7	8.7	11.1	11.6	15.4	17.1	17.4	12.3	7.8	7.1	9.8
Dış Borç Milyar(Dolar)-Gine	3.2	3.4	3.5	3.2	3.0	2.9	3.1	3.1	3.2	3.0	3.1	3.3	3.1	3.2	3.2	3.2	1.3	1.6	1.8	2.0	2.2	2.3	2.5	3	4.1
GSYH Büyüme (%) Gine	4.4	5.1	3.6	3.8	2.5	3.6	5.1	1.2	2.3	2.9	1.1	6.8	4.1	-1.1	4.8	5.6	5.9	3.9	3.6	3.8	10.8	10.3	6.3	5.6	6.9
Enflasyon (%) -Gine	-	-	-	-	-	-	-	-	-	31.3	34.6	18.1	23.0	4.6	15.4	21.3	15.2	11.8	7.0	10.8	8.1	8.9	9.8	9.4	10.6
Dış Borç Milyar(Dolar)-Gine Bissau	938	924	973	943	951	906	980	1.0	1.1	1.0	1.0	1.0	1.1	1.1	1.0	279	278	279	291	340	323	425	520	611	805
GSYH Büyüme (%) Gine Bissau	11.6	6.5	-28.1	1.0	5.4	2.1	-0.9	0.5	2.7	4.2	2.3	3.2	3.2	3.3	4.6	8.0	-1.7	0.2	0.9	6.1	6.2	5.9	1.2	4.5	-2.4
Enflasyon (%) - Gine Bissau	50.7	49.1	8.0	-2.0	8.6	3.3	3.3	-3.5	0.8	3.3	1.9	4.6	10.4	-1.6	2.5	5.0	2.1	1.2	-1.5	1.4	1.5	1.6	0.3	2.2	-

Kaynak: Veriler Word Bank'dan alınarak tarafimca oluşturulmuştur.

Gabon ülkesinin kişi başı gelir düzeyi birçok Afrika ülkesinden fazla olmasına rağmen gelir dağılımında meydana gelen eşitsizlik sebebiyle ülkenin bir bölümünde yaşam koşulları yoksulluk sınırının altındadır. 1970'lerden sonra petrolün keşfiyle birlikte büyüme oranları artmıştır (Dışişleri Bakanlığı, 2020). Petrol ihracatıyla ekonomisini canlı tutan Gabon 1998 ve 2006 gibi bazı yıllarda petrol fiyatlarındaki düşüş sonucunda büyüme oranları % -8.9 ve % -2.8 düzeylerine gerilemiştir. Gabon ülkesinde 2002 yılında petrol ihracatının fazla olması 1998 yılında 4.4 milyar dolar olan dış borç finansmanları 3.5 milyar dolara gerilemiştir. Petrol fiyatlarındaki dalgalanmalardan önemli ölçüde etkilenen Gabon, 2008, 2009 ve 2010 yıllarında şaşırtıcı bir şekilde dış borç stoklarında azalma görülmüş ve sırasıyla 2.5, 2.7 ve 2.9 milyar dış borç stokları oluşturmuştur. Petrol fiyatlarında meydana gelen dalgalanmalar 1997 yılında % 3.9 olan enflasyon oranının 1999 yılında % -1.9'a gerilemesine ve 2005 yılında % 3.7'e yükselmesine neden olmuştur. 2008 yılından sonra krizin etkisiyle daha fazla dalgalanma görülmüştür. 2012 yılında % 2.6 olan enflasyon oranının 2015 yılında % -0.3'e gerilemesi ve 2018 yılında % 4.7'ye yükselmesi petrol fiyatlarındaki dalgalanmaların sonucudur.

Gambiya'da devlet piyasaya müdahale etmemektedir ve bu ülkenin ekonomisi tarım, turizm ve dış yardımlarla canlılık kazanmaktadır (Dışişleri Bakanlığı, 2020). Turizm sektöründeki olumsuzluklar 2002 yılındaki büyüme oranını % -3.2'e, tarım sektöründe yeterli verimin sağlanamaması 2005 yılındaki büyüme oranını % -2.3'e, 2006 yılında ise % -0.5 oranına düşmesine sebebiyet vermiştir. 2014 ve 2016 yıllarında da Gambiya ekonomisinin büyüme oranlarının olumsuz etkilendiği görülmektedir. Bunun nedenleri olarak, Batı Afrika'da görülen Ebola Salgınının Gambiya'da görülmemesine rağmen turizm sektörünün bu durumdan kötü etkilenmesi, ikinci neden ise yağışların gecikmesi veya beklenen düzeyde olmamasından dolayı üretim miktarında meydana gelen azalmalar gösterilir. Tarımdan istenilen verimin alınmaması 1996-2007 yılları arasında dış borç stoklarının sürekli olarak artmasına yol açmıştır. Gambiya ülkesinde krizin etkisiyle dış borca çok fazla yanaşmamış 2008 sonrası 700 milyon dolar olan dış borç stokunu 2011 yılında 506 milyon dolara düşürmüştür. 2014 ve 2016 yılları arasında Ebola salgınının patlak vermesi ile Gambiya dış borçlanmaya daha fazla ihtiyaç duymuştur. 2014 yılında 524 milyon dolar olan dış borçlanma 2017 yılında 660 milyon dolara ulaşmıştır. 2020 yılında Covid salgını tıpkı Ebolo salgını gibi etki yaratmış ve dış borçlanmayı zorunlu kılmıştır. Gambiya ülkesinde turizm

sektöründe gelirin yüksek olmamasından dolayı enflasyon oranlarında 2002, 2003 ve 2004 yıllarında bir artış görülmüştür ve bu oranlar sırasıyla 8.6, 17,0 ve 14.2 oranına yükselmiştir. Tarımda yağışların gecikmesi ve üretimde azalmaların görülmesi enflasyon oranlarını 2005 yılından sonra düşüştürere neden olsa da 2005-2020 yılları arasında çok büyük dalgalanmalar görülmemiştir.

Gana ekonomisi son dönemlerde önemli ölçüde büyüme yakalamış ve bilhassa 2000'li yıllardan sonra milletlerarası ilişkilerine ağırlık vermiştir. Batı Afrika bölgesinin en büyük altın rezervine sahip olup dünyanın Fildişi Sahili'nden sonra 2.büyük kakao üreticisi konumundadır. Bu durum ekonomiye olumlu yansımakta ve büyümenin istikrarlı olmasını sağlamaktadır (Dışişleri Bakanlığı, 2020). 2020 yılında yaşanan Covid-19 ile birlikte büyüme olumsuz etkilenmiştir. Gana'nın 1996 ve 2005 yılları arasında elde ettikleri dış borç stokları ortalama 6 milyar dolardır. Altın ve kakao üretiminin fazla olması 2006-2008 yılları arasında dış borç stokunda bir azalmaya neden olmuştur. Sonrasında 2008 Kriziyle birlikte 2009 yılında 6.61 milyar dolar olan dış borç stoku 2013 yılında 16.1 milyar dolara ulaşmıştır. Günümüze doğru gerek altın rezervlerindeki farklılaşma gerekse Covid salgını nedeniyle dış borç 2020 yılında 31.2 milyar dolara ilerlemiştir. Gana ülkesindeki altın rezervlerinde artış veya azalışlar enflasyon oranlarında ciddi bir şekilde dalgalanmalara sebep olmuştur. 1996 yılında % 46'a yükselen enflasyon oranlarının altın üretimine bağlı olarak yükseldiği görülmektedir. 1998 yılında % 14'e düşen enflasyon oranlarının 2000 ve 2001 yıllarında artması ise kakao ürününe talebin artmasına bağlı olarak enflasyonu artırmıştır. 2002 yılından sonra enflasyon oranlarında sürekli dalgalanma görülen Gana ekonomisinin 2009 yılında % 10.2 oranına yükselip 2018 yılında %7.8 oranına düşmesi bu dalgalanmaları örnekler niteliktedir.

Gine, Batı Afrika ülkeleri arasında olup ekonomisini tarım, maden ve su kaynaklarıyla canlandırmaktadır. Fakat bütün bu zenginliklere rağmen dünyanın en az gelişmiş ülkeler arasında yer almaktadır. Bunun nedeni ise enerji altyapısındaki eksikliklerdir (Dışişleri Bakanlığı, 2020). Sanayi üretiminde gerekli olan elektriğin maliyetinin yüksek olması 2006 yılında ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemiş ve büyüme oranı yıllık % 1.1 oranında kalmıştır. 2009 yılında yaşanan krizle büyüme oranı % -1.1'e gerilemiştir. Sonraki yıllarda ise altyapı eksikliklerin giderilmesiyle birlikte Gine ekonomisi istikrarlı bir şekilde büyümeye başlamıştır. Sanayi üretiminde

gerekli olan elektriğin maliyetinin yüksek olması Gine ülkesini dış borca itmektedir. 1996-2011 yıllarında çok fazla dalgalanma göstermeyen dış borç stoklarında sanayi üretiminin bir miktar yükselmesi dış borç stoklarının 1 milyar dolara düşmesine neden olmuştur. 2014 yılına kadar 1 milyar dolar düzeyinde olan dış borç stokları altyapı eksikliklerinden dolayı ilerleyen zamanlarda tekrar artmaya başlamıştır. Ayrıca sanayi üretiminde gerekli olan elektriğin maliyetinin yüksek olması enflasyon oranlarını da olumsuz etkilemiştir. 2005 yılında % 31.3 ve 2006 yılında % 34.6 oranında seyreden enflasyon oranlarının 2014 yılında % 7'ye 2018 yılında ise % 9.8 'e yükselmesi elektrik maliyetindeki dalgalanmalara bağlı olarak değişiklik göstermektedir.

Gine-Bissau ithalat ve ihracat oranlarıyla ekonomik canlılığını korumakta ve deniz ürünleriye ülkesini kalkındırmaktadır (Dışişleri Bakanlığı, 2020). 1998 yılında Gine Bissau'da çıkan iç savaş büyüme oranını % -28'e düşürmüştür. Sonraki yıllarda kendini toparlamaya çalışsa da ülkenin dış ticaret açığının fazlalığı sebebiyle 2002 yılında büyüme oranı % -0.9 oranında tekrar gerileme yaşamıştır. 2010 ve 2011 yıllarının büyüme oranlarına bakıldığı zaman 2009 krizinden çok fazla etkilenmediği görülse de bu etki 2012 yılında kendini göstermiştir. Gine-Bissau 1996 yılında 938 milyon dolar dış borç stokuna sahiptir. 1998 yılında bu ülkede meydana gelen iç savaş dış borç stoklarının düşmesine yol açmıştır. Daha sonra iç savaşın verdiği olumsuz etkiden kurtulmak isteyen Gine-Bissau'nun dış borç finansmanı toplam 1 milyar dolara ulaşmıştır. 2003-2010 yılları arasında 1 milyar dolar düzeyinde devam eden dış borç finansları 2010 sonrasında dış ticaret açığının fazla olması ve krizin etkisiyle ani bir düşüş yaşayarak 279 milyon dolara gerilemiştir. 2012 sonrası ekonomik daralmayı canlandırmak istemiş ve dış borç stoklarında yine bir artışa gitmiştir. Gine-Bissau ekonomisinde dış ticaretinde meydana gelen değişimler enflasyon oranlarında dalgalanmaları beraberinde getirmektedir. Ayrıca 1996 yılının sonunda patlak veren iç savaş ürünlerin miktarında değişimlere yol açarak enflasyonun % 49 düzeyinde seyretmesine neden olmuştur. Sonrasında iç savaşın etkisinden kurtulmak için girişilen ekonomik çabalar enflasyon oranlarında ani bir düşüş meydana getirmiş ve 1999 yılında %-2'ye gerilemesine neden olmuştur. 2003 yılında % -3.5'e iyice gerileme gösteren enflasyon oranları 2008 yılında % 10.4'e yükselmiştir. 2015-2020 yılları arasında enflasyon oranlarında çok fazla dalgalanma görülmemiş ve ortalama % 1.5 oranında seyretmiştir.

Tablo 4: Kenya, Kamerun, Komarlar, Kongo Cumhuriyeti, Lesotho Ülkelerinin Makroekonomik Göstergeleri

Yıllar	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Dış Borç Milyar(Dolar) Kenya	6.8	6.4	6.8	6.5	6.1	5.4	6.0	6.7	6.9	6.4	6.6	7.5	7.6	8.5	8.8	10	11.8	13.7	16.8	19.7	21	26.9	31.4	34.9	38.1
GSYH Büyüme (%) Kenya	4.1	0.4	3.2	2.3	0.6	3.7	0.5	2.9	5.1	5.9	6.4	6.8	0.2	3.3	8.0	5.1	4.5	3.7	5.0	4.9	4.2	3.8	5.6	4.9	-0.3
Enflasyon (%) Kenya	8.8	11.3	6.7	5.7	9.9	5.7	1.9	9.8	11.6	10.3	14.4	9.7	26.2	9.2	3.9	14.0	9.3	5.7	6.8	6.5	6.2	8.0	4.6	5.2	5.4
Dış Borç Milyar(Dolar)-Kamerun	11.0	10.7	11.3	10.7	10.5	9.7	10.2	11.4	10.8	7.7	3.4	3.0	2.8	3.2	3.1	3.0	3.8	5.1	5.7	7.3	7.8	10.0	10.9	12.8	13.8
GSYH Büyüme (%) Kamerun	4.2	4.5	4.7	4.5	3.8	4.3	4.4	5.4	7.0	2.2	3.8	4.3	2.8	2.5	2.8	3.3	4.6	4.9	5.7	5.6	4.5	3.5	3.9	3.4	0.4
Enflasyon (%) - Kamerun	3.9	4.7	3.1	1.8	1.2	4.4	2.8	0.6	0.2	2.0	5.1	0.9	5.3	3.0	1.2	2.9	2.7	2.0	1.8	2.6	0.8	0.6	1.0	2.4	2.4
Dış Borç Milyar(Dolar) Komarlar	220	222	229	231	232	242	270	289	304	288	293	287	276	286	278	275	252	147	141	130	179	186	244	265	301
GSYH Büyüme (%) Komarlar	-1.2	4.0	1.2	1.9	10.8	2.3	2.3	2.1	1.9	2.8	2.6	0.8	4	3.2	3.8	4.1	3.2	4.5	2.1	1.1	3.3	3.8	3.6	1.7	-0.1

Enflasyon (%) Komarlar	-	-	-	-	-	5.5	3.5	3.7	4.4	3.0	3.3	4.4	1.7	4.3	3.3	1.8	6.3	-4.2	-	-	-	-	-	-	-
Dış Borç Milyar(Dolar) Kongo Cum.	5.2	5.0	5.1	5.0	4.6	4.8	5.0	5.5	6.8	6.2	6.6	5.2	5.3	5.0	2.8	3.2	3.6	4.2	4.8	4.9	4.8	5.5	5.2	5.3	5.2
GSYH Büyüme (%) Kongo Cum.	4.2	-0.6	3.7	-2.5	7.5	3.8	4.5	0.8	3.4	7.7	7.9	-6.6	6.3	11.6	9.9	2.2	9.9	-0.7	6.7	-3.5	-	-4.3	-4.8	-	-7.9
Enflasyon (%) Kongo Cum.	-	-	-	4.1	-0.8	0.0	4.3	-0.6	2.4	3.0	6.5	2.6	4.9	4.4	0.3	1.7	5.0	4.6	0.9	3.1	3.1	0.4	1.1	2.2	1.1
Dış Borç Milyar(Dolar) Lesotho	701	672	688	687	769	684	712	705	773	666	657	685	700	766	788	813	877	902	890	921	921	935	903	935	1.0
GSYH Büyüme (%) Lesotho	5.5	3.7	1.5	0.4	3.8	3.5	0.7	4.5	1.6	3.4	4.2	4.1	5.5	-1.2	5.2	4.6	6.3	1.7	1.7	3.1	3.5	-3.1	-1.2	-0.3	-9.6
Enflasyon (%) Lesotho	-	-	-	-	6.1	-9.6	33.8	6.6	5.0	3.4	6.0	8.0	10.7	7.3	3.4	5.0	6.0	4.8	5.3	3.2	6.5	4.4	4.7	5.1	4.9

Kaynak: Veriler World Bank'dan derlenerek tarafımda oluşturulmuştur.

Kenya ülkesi Sahra-altı Afrika'sının çeşitlilik bakımından en zengin ülkeleri arasındadır. Kenya'da ekonomik yapıyı dört bileşen oluşturmaktadır. Bunlar tarım, gayrimenkul, hizmet ve imalat sektörleridir. Kenya'nın ihraç mallarını ise kakao ve çay oluşturmaktadır (Dışişleri Bakanlığı, 2020). 1997 yılında olduğu gibi ihraç mallarına eğilimin az olması büyümeyi olumsuz etkilemiştir. Büyüme oranlarının 2000 yılında % 0.6 ve 2008 yılında % 0.2 oranına düşmesinin nedenleri olarak ithal mallarına talebin az olması, yer altı zenginliklerinin sömürülmesi ve kuraklık gösterilir. Yine diğer Afrika ülkeleri gibi Kenya'da 2020 yılında Covid-19'dan olumsuz etkilenmiş ve GSYİH büyüme oranı % -0.4 oranında seyretmiştir. Kenya, Sahra-altı bölgesinin çeşitlilik yönünden en zengin ekonomisidir. Kenya ülkesi 1996 ve 2006 yıllarında bu çeşitliliği artırmak istemiş 6 milyar düzeyinde dış borç yapmıştır. 2006 sonrası ihraç mallarına eğilimin ekonomik düzeyde yeterli olmaması dış borçlanmayı beraberinde getirmiştir. 2008 krizinden de oldukça fazla etkilenen bu ülke 2010 yılında 8 milyar dolar dış borç stoku, 2015 yılında ise 19 milyar dolar dış borç stoku oluşturmuştur. Değişen ekonomik koşullar 2018, 2019 ve 2020 yılında dış borç stoklarını sırasıyla 31.4, 34.9 ve 38.1 milyar dolara yükselmesine sebebiyet vermiştir. Ayrıca Kenya ülkesi kakao ve çay ürünlerinin ihracatıyla ülkesinin ekonomisine katkı sağlamaktadır. Bu ürünlerin fiyatlarındaki farklılaşma enflasyon oranlarında ciddi dalgalanmalara neden olmaktadır. 1997 yılında % 11.3 oranına yükselen enflasyon oranının 2002 yılında % 1'e düşmesi veya 2008 yılında % 26.4'e yükselen enflasyon oranının 2018 yılında % 4.6'ya gerilemesi çay ve kakao ürünlerinin üretim miktarına bağlı olarak değişiklik göstermiştir.

Kamerun yaklaşık 30 milyar dolarlık GSYİH ile Orta Afrika'nın en büyük ekonomilerinden biridir. Kamerun petrol, doğalgaz, madencilik, orman ürünleri ve tarım ürünleri gibi kaynaklar bakımından önemli bir potansiyele sahiptir. Fakat Kamerun, Afrika ülkelerinin karşılaştığı idari ve sosyal sorunların birçoğunu yaşamaktadır. Bu sorunlar kötü yönetim, yolsuzluk, az gelişmiş finans sektörü, yüksek vergiler ve ticaret kısıtlamaları oluşturmaktadır. Öte yandan Kamerun'un kuzey sınır bölgelerindeki terör hareketleri ülkenin GSYİH büyüme oranlarını olumsuz etkilemektedir (Dışişleri Bakanlığı, 2020). Bütün Bu sorunlara rağmen Kamerun'un en düşük GSYİH büyüme oranı 2020 yılında Covid salgını ile % -0.1 oranında gerçekleşmiştir. 1996-2004 yılları arasında kötü yönetim ve finans sektörünün eksiklikleri ve kuzeyinde meydana gelen terör olayları Kamerun ekonomisini dış borca

sürüklemiş ve bu dış borç stoku ortalama 10 milyar dolar düzeyinde seyretmiştir. Sonrasında terör olaylarının biraz olsun hafiflemesi ve finans sektörüne dış borç kaynaklarıyla destek olunması dış borç stoklarının düşmesine neden olmuştur. 2017 yılında ülkenin ekonomik durumunun kötüleşmesi tekrar dış borç stoklarında artışa neden olarak 10 milyar dolar düzeyine çıkmasına neden olmuştur. Aynı şekilde 2020 yılında Covid-19 salgınının etkisiyle bu düzey 13.8 milyar dolara yükselmiştir. Enflasyon oranları ise 1997, 1998 ve 1999 yılları arasında sırası ile 4.7, 3.1 ve 1.8 oranında seyretmiştir. 2005 yılında % 2 olan enflasyon oranının 2008 yılında %5.3 oranına yükselmesi ve 2010 yılında tekrar % 1.2'ye gerilemesi ülkede meydana gelen sosyal sorunlar ve kaynak fiyatlarındaki farklılaşmalara bağlı olarak sürekli değişiklik göstermiştir. Ve ülkede görülen terör hareketleri de enflasyonda dalgalanmalar meydana getirmektedir.

Komorlar, Birleşmiş Milletler tarafından oluşturulan sınıflandırmaya göre “En Az Gelişmiş Ülkeler” arasındadır. Komar adasının yaşam standartları son derece düşüktür ve nüfusun neredeyse yarısı yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Kişi başına düşen yıllık gelirden oldukça düşüktür. Ülkenin mevcut adaları ulaşım imkânlarının yeterli olmayışı mevcut doğal kaynakların bir kısmının dönüştürülmesinde ve tahsisinde sorun yaratmaktadır (Dışişleri Bakanlığı, 2020). Fakat 2010-2019 yılları arasında bu sorunların biraz olsun çözülmesi ekonomik büyüme oranını % 2.7' lik bir artış yaşamasına neden olmuştur ve bu durum ülke için olumlu bir göstergedir. Komarlar'da yaşam koşulları kötü olmakla birlikte nüfusun yaklaşık % 50'si yoksulluk sınırının altındadır. Ayrıca ülkenin mevcut adaları arasında ulaşım son derece güçtür ve bu durumda ürünlerin tahsisinde büyük sorun teşkil etmektedir (Dışişleri Bakanlığı, 2020). 1996 ve 2012 yılları arasında yolsuzluk oranları ve kötü yaşam koşulları seçilmiş diğer Afrika ülkelerine göre yüksek olmayan fakat ekonomisi için gerekli olan dış borçlanma düzeyinin yüksek olmasına neden olmuştur. 1996-2012 yılları arasında en yüksek dış borç stokları 304 milyon dolarken, en düşük dış borç stoku 220 milyon dolardır. 2013-2017 yılları arasında 100 milyon dolar düzeyinde seyreden dış borç stokları 2017'den sonra ivmeli bir artış yaşamıştır. Komarlar ülkesinin mevcut adalara ulaşımın zor olması sonucunda kaynakları dönüştürmede büyük sıkıntılar oluşmuş ve 2001 yılında %5.5 olan enflasyon oranının 2008 yılında %1.7'ye düşmesi ve 2013 yılında % -4.2'ye iyice gerilemesi yeterli

ölçüde kaynak dönüştürememesinden kaynaklı olup enflasyonda yüksek dalgalanmalar görülmektedir.

Kongo Cumhuriyeti'nin ana gelir kaynağı petroldür. Ülkenin 1.6 milyar varil petrol rezervine sahiptir. Kongo Cumhuriyeti petrol gelirlerinin önemli bir bölümünü altyapıya yatırım yapmak ve bilhassa otoyollar ve havaalanları olmak üzere ulaşım altyapısını geliştirmek için kullanmışlardır (Dışişleri Bakanlığı, 2020). Fakat 2014 yılında petrol fiyatlarındaki keskin düşüş devlet gelirlerinde bir azalışa neden olmuştur. Bu petrol fiyatlarındaki düşüşler ve ödenmesi gereken borçların artması ekonomiyi daraltarak büyüme oranlarının küçülmesine sebep olmuştur. 1997 yılında % -0.6, 1999 yılında % -2.5, 2007 yılında % -6.6 ve 2015-2020 yılları arasında ki büyüme oranları petrolün Kongo Cumhuriyeti'nin ekonomisi için ne kadar fazla önem arz ettiğini göstermektedir. Ayrıca petrol fiyatlarındaki dalgalanmalarda Kongo Cumhuriyeti'nin dış borçlarının artmasında önemli bir unsurdur. Petrol fiyatlarındaki azalma devlet gelirlerini sınırlandırarak dış borçlanmayı zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda, 1996-1999 yılları arasında dış borç stoklarında yüksek farklılıklar olmayıp ortalama 5 milyar dolar düzeyindedir. Petrol fiyatlarındaki artış 2000 ve 2001 yılları arasında devlet gelirlerini artırmış ve bu durumda dış borçlanma 4.6 milyar ile 4.8 milyar dolar düzeyine gerilemiştir. 2008 kriziyle birlikte dış borçlanma stoklarında 2010 yılında tekrar düşüş görülmüş sonrasında ekonominin dış borçlanma stokları istikrarlı bir şekilde büyümeye devam etmiştir. Petrol fiyatlarındaki değişimler enflasyon oranlarında büyük dalgalanmalara yol açmaktadır. 1999 yılında % 4.1 oranındaki enflasyonun, 2003 yılında % -0.6'ya düşmesi ve 2006 yılında % 6.5'e yükselmesi petrol kaynaklarıyla doğrudan alakalıdır. 2017 ve 2020 yılları arasında enflasyon oranlarının çok fazla dalgalanma yaşadığı görülmemektedir. Bu yıllar arasında en yüksek enflasyon oranı % 2.2 iken en düşük enflasyon oranı % 0.45 oranında seyretmiştir.

Lesotho dünyanın en fakir ülkelerinden biridir ve ekonomi büyük ölçüde tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Lesotho, elmas madeni bakımından zengin bir konumda olmasına rağmen elmas madenciliğinin ülke ekonomisine ve Lesotho halkına önemli katkıları görülmemiştir. En yüksek ihracat gelirlerinin pırlantadan olması ve buna rağmen gelişme gösterememesi mevcut potansiyel koşulların akıllıca kullanılmadığını göstermektedir. Ekonomik öneme sahip ulaşım altyapısı ve hizmetleri

açısından Lesotho'nun çok kötü koşullara sahip olduğu söylenebilir. Şu anda Lesoto'nun ulusal bir havayolu şirketi yoktur ve uluslar arası hava taşımacılığı Güney Afrika Cumhuriyeti'nin ulusal hava yolları tarafından sağlanmaktadır. Bunun yanı sıra demir yolu yoktur ve karayolu hizmetleri de yetersizdir (Dışişleri Bakanlığı, 2020). Bütün bu nedenler ülkenin GSYİH oranlarını önemli ölçüde etkilemektedir. 2008 yılındaki kriz 2009 yılının büyüme oranlarını % -1.2 oranında küçülmüş ve günümüze doğru altyapıdaki mevcut eksikliklerden dolayı ekonomik büyümede dalgalanmalar görülmüştür. 2017 yılında % -3.1 olan GSYİH büyüme oranlarının 2019 yılında % -0.3 oranına yükselmesi dalgalanmaya örnek gösterilir. Lesotho'nun dünyanın en fakir ülkeleri arasında olması ve mevcut kaynaklarını iyi kullanmaması sebebiyle ekonomisi olumsuz etkilenmiştir. Ayrıca ulusal hava yolu şirketinin olmaması Lesotho'nun Güney Afrika Cumhuriyeti'ne bağılılığı artırmaktadır. Bu yetersizlikleri gidermeye çalışan Lesotho dış borç kaynaklarını ekonomik açıdan elde etmek istemektedir. 1996 ve 2012 yılları arasında en yüksek dış borç stoku 877 milyon dolar olup en düşük dış borç stoku 684 milyon dolardır. Kaynaklarındaki yetersizlik 2015-2017 yılları arasında ortalama 925 milyon dolar olmasını sağlamış, 2020 yılında yaşanan Covid-19 salgını nedeniyle fakir ülkenin ekonomisi daha fazla fakirleşmiş ve yetersiz kaynak sağlayamadıkları için dış borç stokları 1 milyar dolara ulaşmıştır. Elmas üretiminde maliyetin artması 2002 yılında Lesotho ülkesinin enflasyonunu %33' yükseltirken 2005 yılında bu maliyetin düşmesi %34'e geriletmiştir. Güney Afrika Cumhuriyeti'nin ekonomisinde büyük ölçüde etkilenen Lesotho'nun 2008 yılından sonra enflasyon oranlarında dalgalanmalar görülmüştür.

Tablo 5: Madagaskar, Malawi, Mali, Moritanya, Mısır Ülkelerinin Makroekonomik Göstergeleri

Yıllar	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Dış Borç Milyar(Dolar) Madagaskar	4.1	4.1	4.3	4.7	4.7	4.1	4.5	4.9	3.8	3.5	1.5	2.3	2.5	2.8	2.7	2.8	2.9	2.9	2.9	3.0	2.9	3.3	3.7	4.6	4.8
GSYH Büyüme (%) Madagaskar	2.1	3.6	3.9	4.6	4.4	5.9	-12.4	9.7	5.2	4.7	5.3	5.7	6.7	-3.9	0.6	1.5	3.0	2.3	3.3	3.1	3.9	3.9	3.1	4.4	-7.1
Enflasyon (%) Madagaskar	19.7	4.4	6.2	9.9	11.8	7.9	16.4	-1.7	13.9	18.3	10.7	10.2	9.2	8.9	9.2	9.4	5.7	5.8	6	7.4	6	8.6	8.5	5.6	4.2
Dış Borç Milyar(Dolar)Malawi	2.3	2.2	2.4	2.7	2.7	2.5	2.9	3.1	3.4	3.1	870	868	994	4.1	1.0	1.2	1.3	1.5	1.6	1.7	1.8	2.1	2.2	2.4	2.9
GSYH Büyüme (%) Malawi	7.3	3.7	3.8	3.0	1.5	-4.9	1.7	5.7	5.4	3.2	4.7	9.6	7.6	8.3	6.8	4.8	1.8	5.2	5.7	2.8	2.4	4	4.3	5.4	0.8
Enflasyon (%) Malawi	37.6	9.1	29.7	44.8	29.5	22.7	14.7	9.5	11.4	15.4	13.9	7.9	8.7	8.4	7.4	7.6	21.2	27.2	23.7	21.8	21.7	11.5	12.4	9.3	6.6
Dış Borç Milyar(Dolar) Mali	3.0	3.1	3.2	3.2	2.9	2.8	2.7	3.0	3.2	3.1	1.5	1.8	2.0	2.1	2.4	2.9	3.0	3.4	3.4	3.6	3.7	4.2	4.6	5.1	6.0
GSYH Büyüme (%) Mali	7.0	4.8	7.5	5.7	-0.06	15.3	3.1	9.1	1.5	6.5	4.6	3.1	4.7	4.8	5.3	3.2	-0.8	2.2	7.0	6.1	5.8	5.3	4.7	4.7	-1.2
Enflasyon (%) Mali	6.8	-0.3	4.0	-1.2	-0.6	5.1	5.0	-1.3	-3.1	6.3	1.5	1.4	9.1	2.4	1.1	2.9	5.3	-0.6	0.8	1.4	-1.8	1.7	0.3	-1.6	0.4

Dış Borç Milyar(Dolar) Moritanya	2.4	2.4	2.3	2.5	2.3	2.2	2.2	2.3	2.3	2.2	1.5	2.5	2.8	3.1	3.5	3.7	4.2	4.5	4.5	4.9	5	5.2	5.2	5.3	5.7
GSYH Büyüme (%) Moritanya	5.8	-4.0	2.7	3.6	-3.9	-0.7	1.3	6.9	4.7	8.5	18.3	-1.9	-0.3	0.09	2.6	4.1	4.4	4.1	4.2	5.3	1.2	6.2	4.5	5.7	-1.7
Enflasyon (%)Moritanya	4.6	4.6	8.0	4.0	3.2	4.7	3.8	5.1	10.3	12.1	6.2	7.2	7.3	2.2	6.2	5.6	4.9	4.1	3.5	3.2	1.4	2.2	3.0	2.3	2.3
Dış Borç Milyar(Dolar) Mısır	31.5	29.9	32.3	31.1	29.2	28.3	29.6	30.4	31.4	30.5	31.0	34.5	33.9	35.3	36.7	35.1	40.0	46.5	41.7	49.8	69.1	84.7	100	115	131
GSYH Büyüme (%) Mısır	4.9	5.4	5.5	6.0	6.3	3.5	2.3	3.1	4.0	4.4	6.8	7.0	7.1	4.6	5.1	1.7	2.2	2.1	2.9	4.3	4.3	4.1	5.3	5.5	3.5
Enflasyon (%) Mısır	7.1	4.6	3.8	3.0	2.6	2.2	2.7	4.5	11.2	4.8	7.6	9.3	18.3	11.7	11.2	10.0	7.1	9.47	10.0	10.3	13.8	29.5	14.4	9.15	5.0

Kaynak: Veriler World Bank'dan derlenerek tarafımca oluşturulmuştur.

Madagaskar tarım, ormancılık ve balıkçılıktan elde edilen gelirler ülke için önemli bir istihdam kaynağıdır. Öte yandan Madagaskar elmas, değerli taş ve petrol dâhil olmak üzere birçok yer altı zenginliğine sahiptir. 2001 yılında ABD'nin Madagaskar'ı "Afrika Büyüme ve Fırsat Anlaşması (AGOA)"nın dışında bırakmasıyla birlikte ihracat ürünlerini üreten tesisler kapatılmak zorunda kalmış ve bu durum GSYİH oranlarının küçülmesine neden olmuştur (Dışişleri Bakanlığı, 2020) . 2002 yılında GSYİH büyüme oranı yüzde -12.4, petrol krizi sonucunda ise GSYİH büyüme oranı yüzde -3.9 oranına küçülmüştür. 2020 salgını sonucunda ise bu oran % -7.1 ile bir düşüş sergilemiştir. Bu bağlamda dış borç stoklarında da dalgalanmalar görülmüştür. 2010 yılında 4.7 milyar dolar stokunda olan dış borç, 2001 yılında 4.1 milyar dolara gerilemiştir. 2003 yılında ise 1996-2020 yılları arasındaki en yüksek borçlanmayı yapmış ve bu stok 4.9 milyar dolara yükselmiştir. 2003 yılından sonra tarım, ormancılık ve balıkçılık gibi sektörlerin devlet gelirlerini artırması sonucunda dış borçlarda bir azalma görülmüştür. 2006 yılında dış borçlanmanın 1.5 milyar dolara gerilemesi bu durumu açıklar niteliktedir. 2007-2018 yılları arasında dış borç ortalama 2,5-3 milyar dolarda kalmıştır. 2019 ve 2020 yıllarında ise gerek dış finans kaynaklarına ihtiyaç duyması gerekse Covid-19 salgınının patlak vermesiyle dış finanslarında tekrar artış görülmüştür. Gerek tarımda meydana gelen olumsuzluklar gerekse de elmas fiyatlarında ve maliyetindeki iniş çıkışlar enflasyon oranlarında da dalgalanmalara sebebiyet vermiştir. 1996 yılında %19.7 olan enflasyon oranlarının 1997 yılında ani bir düşüşle % 4.4'e gerilemesi 1999 yılında % 9.9 a yükselen oranın 2001 yılında tekrar %7.9'a gerilemesi yıllar arasındaki dalgalanmayı göstermektedir. Ayrıca Amerika Birleşik Devleti'nin 2001 yılında Madagaskar'ı "Afrika Büyüme ve Fırsat Antlaşması"nın dışında bırakması sonucunda ihracat ürünlerini üreten tesislerin kapatılmasıyla birlikte enflasyon oranları bundan önemli ölçüde etkilenmiştir. Yeterli olmayan ihraç ürünlerine talebin az olması 2003 yılında enflasyon oranlarını %-1'e düşürmüş sonrasında ani bir artışla 2004 yılında % 13.9'a yükselmiştir. 2011 yılına kadar yüksek seyreden enflasyon oranı 2011 'den sonra ortalama %7 oranında devam etmiştir.

Malawi karayla çevrili olup dünyanın en kalabalık ve en az gelişmiş ülkelerden biridir. Ekonomi temelde tarıma dayanmaktadır. Tarım, kırsal alanlarda yaşayan ülke nüfusunun %80'ne istihdam sağlamaktadır. 2006'dan bu yana gübre desteği sağlanan tarım sektörü, GSYİH'nin üçte birini ve ihracat gelirlerinin % 90'ını oluşturur

(Dışişleri Bakanlığı, 2020). Çok kalabalık bir ülke olması ve gelişmesini tamamlayamamasından GSYİH büyüme oranları yıllar arasında sürekli dalgalanma yaşamıştır. Karayla çevrili olmasının yanı sıra en kalabalık ve az gelişmiş ülke statüsünde olan Malawi 1996-2001 yılları arasında ortalama 2 milyar dolar dış borçlanma oluşturmuştur. Tarım sektörünü geliştirme çabaları Malawi hükümetini dış borca sürükleyerek 2002 yılında 3.1 milyar dolara 2004 yılında ise 3.4 milyar dolara ulaşmasına neden olmuştur. Tarım sektöründeki verimlilik dış borç stoklarını ivmeli bir şekilde düşüşe geçirmiştir. 2006, 2007 ve 2008 yılları arasında sırasıyla 870, 868 ve 994 milyona gerilemiştir. 2008 krizinden sonra 4.1 milyara tekrar yükselmiştir. 2010 ve 2020 yılları arasında ise ivmeli dalgalanmalar kısıtlanmış ve dış borç stoklarının 1 ve 2 milyar dolar düzeyinde olmasına neden olmuştur. Tarım sektörüyle ekonomisini canlandıran Malawi'nin enflasyon oranları, tarım sektöründeki üretime ve yağışlara bağlı olarak değişiklik göstermiştir. 1996 yılında % 37.6 düzeyinde görülen enflasyon 1997 yılında %9.1'e gerilemiş, 1998 yılında 29,7'ye yükselmiş 1999 yılında ise %44'8 bulmuştur. 2000-2020 yılları arasında ise hem krizin etkisi hem de tarım sektöründeki üretime bağlı olarak enflasyon oranları sürekli dalgalanma görülmüştür.

Mali'nin okyanusa kıyısı bulunmamasıyla birlikte Afrika'nın en uzun üçüncü nehri olan Nijer'de tatlı su balıkçılığı oldukça yaygındır. Bu ülkede boksit, altın, fosfat, lityum, tuz gibi birçok yer altı kaynağı mevcuttur. Fakat günümüze kadar sadece tuz, demir, altın ve kireçtaşı gibi kaynaklar üretilmiştir. Bu yüzden farklı birçok kaynağı üretememek ülkenin ekonomik büyümesini olumsuz etkilemektedir. Mali'nin kuzeyinde Timbuktu gibi UNESCO Dünya Mirası sayılan bölgede turizm sektörü geçmiş dönemlerde önemli ölçüde getiri ve yatırımlar sağlamıştır. Fakat bu ülkenin kuzeyinde patlak veren Tuareng Kriziyle birlikte ortaya çıkan güvenlik sorunları bu sektörü yeteri kadar gelişmesini önlemiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2020). 2011 yılında yaşanan kuraklık ve Mali'nin kuzey bölgelerinin radikal silahlı gruplar tarafından ele geçirilmesi 2012 yılında Mali ekonomisini yaklaşık yüzde 3 daralmasına sebep olmuştur. Fakat 2011-2012 yılları arasındaki ekonomik daralma ve güvenlik sorunları sonrası 2014 yılında Mali'nin ekonomik büyümesi yıllık % 7'lik bir artış performansı sergilemiştir. 2019 yılına kadar istikrarlı bir şekilde büyüyen Mali ekonomik büyümesi 2020 yılında Covid-19 nedeniyle % -1.2' lik bir büyüme göstermiştir. Mali ülkesinde kısıtlı kaynakların mevcut olması ülke ekonomisini ve dış borç düzeyini etkilemektedir. 1996-2005 yılına kadar bu kaynakların eksikliğini gidermeye çalışan

Mali ülkesinin dış borç stoku ortalama 3 milyar dolar düzeyinde kalmıştır. 2006-2007 yılları arasında bazı turizm bölgelerinin yüksek gelir sağlaması dış borç stoklarını 1.5 ve 1.8 milyar dolara gerilemesine neden olmuştur. 2011 yılında kuraklığın iyice kendini hissettirmesi ve Tuareng kriziyle ekonomi bir bunalıma girmiştir. Ve bu bunalımdan çıkmak isteyen Mali ülkesi dış finans sağlamak istemiştir ve 2011-2020 arasında dış borç stoku sürekli artmıştır. Ekonomideki tüm bu olumsuzluklar ise enflasyonu doğrudan etkilenmektedir. 1997 yılında % -0.3 oranındaki enflasyonun 1998 yılında % 4.0'e yükselip, 1999 yılında %-1.2'ye gerilemesi ülke ekonomisinin eksik kaynaklardan dolayı sürekli ivmeli dalgalanmalara sebep olmaktadır. 2001-2002 yıllarında ortalama %5 oranında seyreden enflasyon oranları, 2004 yılında %-3'e gerilemiş 2008 yılında %9.1 yükselmiştir. Krizin etkisiyle kaynak yetersizliği daha da artmış ve üretim azalmıştır. Bunun sonucunda enflasyon oranlarında düşüşler meydana gelmiştir. 2013 yılında %-0.6'ya gerileyen enflasyon oranları 2016 yılında %-1.8'e, 2019 yılında ise %-1.6'ya iyice gerileme görülmüştür.

Moritanya ekonomisinin en büyük sıkıntısı çeşitli sektörlerin yetersizliğidir. Bu yetersizliğin yanı sıra kayıt dışılığın fazla olması ve yasal altyapı eksikliklerinde ülke rekabetini engellediği görülmektedir (Dışişleri Bakanlığı, 2020). Bütün bu engeller Moritanya ekonomisinin 1997 yılında büyüme oranını % -4'e küçülmesine sebep olmuştur. Siyasal istikrarsızlıklardan dolayı 2000 yılında büyüme oranı yıllık % -3.9 iken, 2001 yılında siyasi krizden de etkilenerek büyüme oranı %-0.9 oranında seyretmiştir. Moritanya ekonomisi siyasi istikrar ve uygulanan reformlar sayesinde 2009-2014 yılları arasında ortalama %5-6 bir büyüme yakalamasına rağmen ekonominin kırılğan yapısında değişiklik söz konusu olmamıştır. Milletlerarası emtia fiyatlarındaki düşüşe bağlı olarak büyüme oranı % 5.3 olan Moritanya ekonomisinin büyüme oranı 2016 yılında %1.2 düzeyinde kalmıştır. 2017 yılında GSYİH büyüme oranı %5.7 iken 2020 yılında salgın sebebiyle bu oran tekrar düşüş sergilemiştir. Moritanya ekonomisinde çeşitli sektörlerin mevcut olmayışı ülkeyi dış borca sürüklemektedir. Bu yetersiz sektörlerin yanı sıra kayıt dışılığın fazla olması, altyapı eksiklikleri ve siyasal istikrarsızlıkta dış borçlanma üzerinde etkilidir. 1996-2005 yılları arasında bütün bu nedenler ülke rekabetini kısıtlamış ve dış borçlanmanın ortalama 2 ile 2.5 milyar dolar arasında olmasına neden olmuştur. 2006 yılında Moritanya ülkesi dış borçlanmadan biraz uzaklaşmış sonrasında 2008 krizinin de patlak vermesi dış borçlanma stoklarını ivmeli bir şekilde artmıştır. 2020 yılında

Covid-19 salgınıyla birlikte en yüksek düzeye ulaşmıştır. Sektörlerdeki mevcut yetersizlik kıt olan kaynaklara talebi artırarak 2004 yılında enflasyon oranının %10.3'e, 2005 yılında ise % 12.1 yükselmesine neden olmuştur. 1996-2020 yılları en yüksek oran 2004-2005 yılları arasında olmuş ve takip eden yıllarda dalgalanmalar yaşamıştır.

Mısır Kuzey Afrika'nın en büyük Afrika'nın ise üçüncü büyük ülkesidir ve sanayileşme sürecine girmiş olmasına rağmen tarım sektörü hala GSYİH içerisinde önemli bir paya sahiptir. Doğalgaz ve petrol üretimiyle birlikte sanayi sektörü üretimleri ülkenin önemli ihracat girdilerini oluşturmaktadır (Dışişleri Bakanlığı, 2020). Petrol fiyatlarında dalgalanmaların olması Mısır ekonomisinin GSYİH büyüme oranının %2.3 düzeyinde kalmasına yol açmıştır. 2011 yılı başında yaşanan siyasi kargaşa nedeniyle Mısır ekonomisi olumsuz etkilenmiş turizm sektörü ciddi boyutta gelir kaybına neden olmuştur. Bundan dolayı da büyüme oranı % 1.7 oranında kalmıştır. Sonraki yıllarda ise büyüme oranları istikrarlı bir şekilde genişlemiştir. Kuzey Afrika'nın en büyük ülkesi Mısır, sanayileşme sürecine hızlı geçişiyle birlikte dış borç stokları artmıştır. Petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar dış borç stoklarında da dalgalanmalara yol açmıştır. 1996-2000 yılları arasında en yüksek dış borçlanma stoku 2010 yılında 36.7 milyar dolar düzeyinde seyretmiştir. 2011 yılında yaşanan siyasi kargaşadan sonra ülkede dış borç finanslarına ihtiyaç daha da artmıştır. 2012 yılında dış borç stokları 40 milyar dolardan 2016'da 69 milyar dolara yükselmiş 2020 yılında ise bu stok 131 milyar dolara yükselmiştir. Kuzey Afrika'nın en büyük ülkesi olan Mısır'ın enflasyon oranları 1998-2020 yılları arasında çok fazla dalgalanma sergilememiştir. 2004 yılında petrol fiyatlarındaki dalgalanmaya bağlı olarak enflasyon oranı %11.2'ye yükselmiş sonrasında 2005 yılında %4.8'e düşmüştür. 2007 yılında %9.3'e tekrar yükselen enflasyon oranı krizin etkisiyle talepte farklılaşma olmuş ve enflasyon oranları %18.3 yükselmiştir. 2009-2020 yılları arasında ise petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar 2017 yılında enflasyon oranını %29.5'e yükseltmiştir.

Tablo 6: Mauritius, Mozambik, Nijer, Nijerya, Orta Afrika Cumhuriyeti Ülkelerinin Makroekonomik Göstergeleri

Yıllar	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Dış Borç Milyar(Dolar) Mauritius	1.3	1.3	1.2	1.2	966	867	2.0	3.2	3.3	3.6	3.5	5.6	6.5	7.3	7.9	9.9	10.7	12.4	12.7	10.3	10.4	15.8	16.1	18.1	18.5
GSYH Büyüme (%) Mauritius	5.5	5.6	6.0	2.6	8.2	3.3	1.6	5.9	4.3	1.7	4.8	5.7	5.3	3.3	4.3	4.0	3.4	3.3	3.7	3.3	3.8	3.8	3.7	3.0	-14.8
Enflasyon (%) Mauritius	6.5	6.8	6.8	6.9	4.1	5.3	6.4	3.9	4.7	4.9	8.9	8.8	9.7	2.5	2.9	6.5	3.8	3.5	3.2	1.2	0.9	3.6	3.2	0.4	2.5
Dış Borç Milyar(Dolar)Moza mbik	7.6	7.6	8.3	7.3	6.6	4.5	5.1	5.5	6.0	5.9	4.8	5.2	5.5	6.0	5.9	6.2	7.1	12.7	13.2	14.1	14.2	15.8	18.6	20.1	20.9
GSYH Büyüme (%) Mozambik	11.2	11.3	9.9	11.6	11.8	12.0	9.2	6.8	7.9	6.6	9.6	7.7	7.3	6.3	6.5	7.4	7.2	6.9	7.3	6.7	3.8	3.7	3.4	2.3	-1.2
Enflasyon (%) Mozambik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6.4	13.2	8.4	14.5	3.7	12.4	11.1	2.6	4.2	2.5	3.5	17.6	15.1	3.9	2.7	3.1
Dış Borç Milyar(Dolar) Nijer	1.5	1.5	1.6	1.7	1.7	1.6	1.8	2.1	1.9	1.9	760	1.0	948	1.2	1.5	2.2	1.7	1.9	2.0	2.2	2.5	3.0	3.1	3.6	4.5
GSYH Büyüme (%) Nijer	0.1	1.5	9.9	-0.2	-1.2	7.2	4.9	2.1	0.3	7.3	5.9	3.1	7.7	1.9	8.5	2.3	10.5	5.3	6.6	4.3	5.7	5.0	7.2	5.9	3.5
Enflasyon (%) Nijer	5.2	2.9	4.5	-2.3	2.9	4.0	2.6	-1.6	0.2	7.7	0.0	0.0	11.5	0.5	0.8	2.9	0.4	2.2	-0.9	-0.5	1.6	2.7	2.9	-2.4	-

Dış Borç Milyar(Dolar) Nijerya	31. 4	28. 4	30. 3	29. 0	33. 5	33. 7	35. 9	41. 1	44. 5	29. 0	12. 9	15. 4	16. 4	19. 2	18. 8	21. 0	21. 4	24. 4	28. 6	32. 4	35. 7	45. 7	54. 2	60. 0	70. 5
GSYH Büyüme (%) Nijerya	4.1	2.9	2.5	0.5	5.0	5.9	15. 3	7.3	9.2	6.4	6.0	6.5	6.7	8.0	8.0	5.3	4.2	6.6	6.3	2.6	- 1.6	0.8	1.9	2.2	- 1.7
Enflasyon (%)Nijerya	29	8.5	9.9	6.6	6.9	18	12	14	14	17	8.2	5.3	11	12	13	10	12	8	8	9	15	16	12	11	-
Dış Borç Milyar(Dolar) Orta Afrika Cum.	932	882	918	924	869	834	1.0 8	1.0 6	1.1 1	1.0 4	1.0 4	1.0 3	998	550	634	571	577	597	661	730	735	762	824	887	935
GSYH Büyüme (%) Orta Afrika Cum.	-4	5.3	4.7	3.6	- 2.4	4.4	3.6	- 5.3	5.9	0.9	4.7	4.6	2.0	8.5	4.6	4.1	5.0	- 36. 3	0.0 8	4.3	4.7 5	4.5	3.7	3	0.8
Enflasyon (%) Orta Afrika Cum.	3.7	1.6	- 1.8	- 1.4	3.2	3.8	2.3	4.1	- 2.0	2.8	6.6	0.9	9.2	3.5	1.4	1.1	5.4	6.9	14. 8	1.4	4.9	4.1	1.6	2.6	2.3

Kaynak: Veriler World Bank'dan derlenerek tarafımca oluşturulmuştur.

Mauritius ekonomisi Afrika’da örnek gösterilecek nadir ekonomilerden biridir. Ticaretin gelişmesi için hukukun üstünlüğüne bağlı demokratik düzen, etnik hoşgörü, makroekonomik alanda istikrar, önemli sektörlerde özel teşviklerde bulunma gibi yapılan çalışmalar Mauritius ekonomisinin başarısını etkileyen faktörlerdir. Mauritius ekonomisi dış ticarete ayrıca önem vermektedir. Bu nedenle diğer ülkelerdeki ekonomik, siyasi nedenler ve kriz gibi olumsuzluklardan etkilenmektedir (Dışişleri Bakanlığı, 2020). 1999 yılında % 2.6, 2002 yılında %1.6 ve 2005 yılında %1.7’lik büyüme bu durumu açıklar niteliktedir. Ayrıca 2020 yılında yaşanan salgından en fazla etkilenen ülkeler arasındadır ve büyüme oranı % 14.89 oranına düşmüştür. Afrika ülkeleri arasındaki Mauritius dış ticarete kendini gösteren bir ekonomidir. İhracat ve ithalat oranlarıyla ekonomisini canlandıran Mauritius bu dış ticaret oranlarının düşmesi sonucunda ekonomide meydana gelen olumsuzlukları en aza indirmek için dış borç kaynaklarına ihtiyaç duyar. İhracat-ithalat oranlarındaki dalgalanma bu ülkenin dış borçlanmalarında da dalgalanma olmasına yol açmıştır. 2001 yılında 867 milyon olan dış borç miktarlarının 2007 yılında 5.6 milyara yükselmesinin sebebi dış ticaretteki istikrarsızlıktır. 2008 Krizinden sonra ivmeli bir şekilde artan dış borç stokları 2020 yılı itibariyle 18.5 milyar dolara ulaşmıştır. Dış ticaret oranlarıyla dikkat çeken Mauritius’un enflasyon oranları ise 1996-1999 yıllarında ortalama %6 oranında seyrederken ihracat oranlarının azalması gelirleri azaltmış ve 2000 yılında %4.1’e düşmesine neden olmuştur. 2001 ve 2002 yıllarında %5.3 ve 6.4 oranına yükselen enflasyon oranları 2003 ve 2004 yıllarında düşüşe geçse de 2005 yılından sonra yükselmeye başlamıştır. Krizin etkisi 2009’dan sonra Mauritius’un ürettiği ürünlere talep azalmış ve enflasyon oranları düşmeye başlamıştır.

Mozambik dünyanın düşük gelirli ülkelerinden biridir ve doğal kaynak açısından çok zengindir. 1990 yılında yapılan anayasa değişikliği ile Mozambik, piyasa ekonomisini benimsemiş, yatırım ortamını ve ekonomik altyapısını yeniden inşa etmeye çalışmıştır (Dışişleri Bakanlığı, 2020). Günümüze yaklaştıkça doğal kaynakların verimli kullanılmamasından büyüme oranlarında her geçen yıl bir önceki yıla göre gerileme görülmüştür. 2016 yılında % 3.8 olan yıllık GSYİH büyüme oranı 2019 yılında %2.3’e gerilemiştir. Mozambik, 1990 yılında anayasa değişikliğine giderek yatırım ortamını ve ekonomik altyapısında yeniliklere gitme kararı almıştır. Altyapısındaki eksiklikler dış borç finanslarına gereksinimi artırmıştır. 1996-2000 yılları arasında yatırım ortamını iyileştirmek için dış borçlanmaya gidilmiş ve ortalama

7 milyar dolar düzeyinde kaynak elde etmişlerdir. 2001-2011 yılları arasında dış kaynaklara ihtiyaç azalmıştır. Bu 10 yıllık süreçte en yüksek dış borçlanma 6.2 milyar dolar düzeyine çıkarken en düşük dış borçlanma 4.5 milyar dolarda seyretmiştir. 2011 yılından sonra altyapıdaki eksiklikleri gidermek isteyen Mozambik dış borçlanma kaynaklarına daha fazla başvurmuş ve dış borç stoklarını sürekli artırmıştır. 2020 yılında ise küresel salgının etkisiyle ekonomik daralmaya giden ve bu daralmadan dış borç kaynaklarıyla kurtulmak isteyen Mozambik rekor dış borç stokuna sahip olmuş ve 20.9 düzeyine yükselmiştir. Dış yardımların fazlaşması devlet gelirlerini artırmıştır. Devlet gelirlerinin artmasıyla birlikte talep ve enflasyon oranlarında da artışlar görülmüştür. 2005 yılında %6.4 oranında olan enflasyonun 2008 yılında %14.5'e yükselmesi, 2012 yılında %2.6'ya düşmesi ve tekrar 2016 yılında %17.6'ya yükselmesi talepte oluşan dalgalanmalara bağlıdır.

Nijer'in ise denize kıyısı yoktur ve ekonomisi çoğunlukla tarım, hayvancılık ve madencilğe dayalıdır. Finansman kaynaklarındaki eksiklik ülkedeki yatırımları ve ticari ilişkileri önemli ölçüde etkilemiştir. Devlet bütçesinin %50'ye yakını donör ülkeler sağlamaktadır (Dışişleri Bakanlığı, 2020). Kaynakların yetersiz oluşu ve siyasi krizin etkisiyle 200-2001 yılları arasında GSYİH büyüme oranı ortalama % -1 düzeyindedir. 2009'da petrol krizinden de önemli ölçüde etkilenen Nijer'in büyüme oranı bu yılda %1.9 oranında seyretmiştir. Finansman kaynaklarındaki eksikliği dış borçlarla tamamlamaya çalışan Nijer'in, 1996 ve 2002 yılları arasında ortalama dış borç stoku 1.5 milyar dolardır. Tarım ve hayvancılık sektörlerinin devlet gelirlerini fazlaştırdığı 2006 yılında, dış borç stoku 760 milyona gerilemiştir. Sonraki yıllarda ticari ilişkilerini geliştirmek ve yatırımları artırmak isteyen Nijer'in günümüze doğru dış borç stoklarında sürekli artış yaşadığı görülmektedir. Dış yardımlar taleplerde artışa yol açacağından enflasyonu kaçınılmaz kılar. 1999 yılında %-2.3 seviyesinde görülen enflasyon oranının 2001 yılında %4'e yükselmesi ya da 2003 yılında %-1.6 oranında seyreden enflasyonun 2005 yılında %7.7'ye yükselmesi talepteki farklılıkların sonucudur. 2006, 2007 yıllarında ortalama %0.6 oranında seyreden enflasyon oranları 2008 yılında %11.3'e yükselmiştir. 2008'den sonra krizin etkisiyle enflasyon oranları %2 ve %-0 düzeyinde sürekli dalgalanma yaşamıştır.

Nijerya petrol zengini bir ülkedir ancak uzun yıllar süren askeri rejimler esnasında ülkenin kaynakları kötüye kullanılmış ve ekonomi kargaşaya girmiştir

(Dışişleri Bakanlığı, 2020). Bu kargaşadan 1999 yılında GSYİH büyüme oranı yüzde 0.5'e gerilemiştir. 2001 krizi ekonomisini çok fazla etkilememiş ve 2002 yılında % 15.3' lük büyüme göstermiştir. GSYİH büyüme oranıyla 1996-2020 yılları arasında en yüksek büyüme oranını sergilemiştir. Daha sonra gerek petrol fiyatlarındaki istikrarsızlık gerekse salgın ekonominin büyüme oranını 2015-2020 yılları arasında %2 ile %-1 oranlarında kalmasına sebep olmuştur. Nijerya'da dış borç stoku ise toplamda 1997 yılında 28.4 düzeyine düşmüş, 1998 yılında 30.3'e yükselerek, 1999 yılında tekrar 2.9 milyar dolara gerilemiştir. Sonraki yıllarda petrol fiyatlarındaki dalgalanma 2005 yılındaki dış borç stokunu 29 milyara düşürmüştür. 2011 yılından sonra gerek ülke içerisindeki kargaşalar gerekse dünya genelindeki kriz sebebiyle dış borç stokları sürekli artmış 2019 yılında 60 milyar dolara ulaşmıştır. 2020 yılında ise en üst düzeye ulaşarak 70 milyar dolar borçlanma oluşturmuştur. Ülkesindeki mevcut petrol rezervleriyle dikkat çeken Nijerya'da oluşan petrol fiyatlarındaki farklılıklar ve askeri rejimler enflasyon oranlarını önemli ölçüde etkilemektedir. 1996, 1997 ve 1998 yılında sırasıyla % 29.2, 8.5 ve 9.9'da seyretmiştir. 2003, 2004 yılında ortalama 14 düzeyinde olan enflasyon oranında 2008 yılından sonra çok uç dalgalanmalar görülmemiş olup en yüksek enflasyon oranı 2017 yılında 16.5 oranında seyrederken en düşük oran %8'dir.

Orta Afrika Cumhuriyeti'nde çatışma ortamı ve iç istikrarsızlık gibi sebepler 2013 yılından bu yana ülkede birçok sıkıntıya neden olmuş ve ekonomik kalkınmayı da olumsuz etkilemiştir. Altyapısı iç savaştan önce zaten zayıf olan Orta Afrika Cumhuriyeti'nin iç savaşla birlikte altyapısı büyük ölçüde zarar görmüştür (Dışişleri Bakanlığı, 2020). 1996 ve 2012 yılları arasında mevcut altyapının zayıf olmasından GSYİH büyüme oranları en yüksek %8 en düşük ise % -5 oranında seyretmiştir. 2013 yılında iç savaşın patlak vermesiyle GSYİH büyüme oranı -36.3'a gerilemiştir. Bu düşük büyüme oranından sonra ülke ekonomisi kendini çok fazla toplayamamıştır. Orta Afrika Cumhuriyeti alt yapısındaki yetersizliklerden dolayı gelişmemiş bir ülkedir. Altyapı eksikliklerini gidermek isteyen Orta Afrika Cumhuriyeti'nin 2002-2007 yılları arasında 1 milyar dolar dış borç sağladığı görülmektedir. İç istikrarsızlık, çatışma ortamı ve dünya petrol krizi dış borçlanma düzeylerinde bir düşüş meydana getirmiştir. 2008 yılında 998 milyon dolar olan dış borçlanma stoku 2012 yılında 577 milyon dolara, 2018 yılında ise 824 milyon dolara düşmesinin nedeni olarak kriz ve çatışma ortamı gösterilebilir.

2020 yılında diğer Afrika ülkelerinde olduğu gibi salgın Orta Afrika Cumhuriyeti'nde dış borç stoklarını 935 milyon dolara yükseltmiştir. Alt yapısındaki eksiklikler ekonomi ve enflasyonu olumsuz etkilemektedir. 1998, 1999 yıllarında ortalama %-1 oranında olan enflasyon 2000 ve 2001 yıllarında ortalama %3.5'e yükselmiş ve 2004 yılında %-2'ye gerilemiştir. 2008 krizinin etkisiyle %9.2'ye yükselen enflasyon oranı en yüksek seviyeye 2014 yılında ulaşmıştır.2014 yılından sonra en yüksek seviye %4.9 oranında seyrederken en düşük seviye %1.4 oranında seyretmiştir.

Tablo 7:Ruanda, Senegal, Sierra Leone, Sudan, Swaziland Ülkelerinin Makroekonomik Göstergeleri

Yıllar	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Dış Borç Milyar(Dolar) Ruanda	1.0	1.1	1.2	1.3	1.2	1.2	1.4	1.5	1.6	1.5	433	619	928	1.1	1.2	1.4	1.8	2.3	2.9	3.4	4.3	5.0	5.6	6.5	8.1
GSYH Büyüme (%) Ruanda	12.7	13.8	8.8	4.3	8.3	8.4	13.1	2.2	7.4	9.3	9.2	7.6	11.1	6.2	7.3	7.9	8.6	4.7	6.1	8.8	5.9	3.9	8.5	9.4	-3.3
Enflasyon (%) Ruanda	7.4	12.0	6.2	-2.4	3.9	3.3	1.9	7.4	12.2	9.0	8.8	9.0	15.4	12.9	-0.2	3.0	10.2	5.9	2.3	2.5	7.1	8.2	-0.3	3.3	9.8
Dış Borç Milyar(Dolar) Senegal	3.7	3.8	4.0	4.0	3.6	3.7	4.1	4.3	3.9	3.8	2.1	3.2	3.6	4.7	4.9	5.3	5.9	6.3	6.6	7.5	9.8	12.6	15.1	17.2	-
GSYH Büyüme (%) Senegal	2.0	3.0	5.8	6.2	3.8	4.3	0.06	5.5	4.6	4.3	2.3	2.8	3.7	2.7	3.3	1.3	4.0	2.4	6.2	6.3	6.3	7.4	6.2	4.4	1.5
Enflasyon (%) Senegal	2.7	1.7	1.1	0.8	0.7	2.9	2.3	-0.05	0.5	1.7	2.1	5.8	7.3	-2.2	1.2	3.4	1.4	0.7	-1.0	0.1	0.8	1.3	0.4	1.7	2.5
Dış Borç Milyar(Dolar)	1.2	1.2	1.3	1.3	1.2	1.2	1.4	1.5	1.6	1.8	1.5	551	633	856	931	1.0	1.3	1.4	1.4	1.5	1.6	1.7	1.7	1.8	2.1

r) Sierra Leone																									
GSYH Büyüme (%) Sierra Leone	1.7	-5.8	1.7	-1.9	6.6	-6.3	26.4	9.3	6.5	4.5	4.2	8.0	5.3	3.1	5.3	6.3	15.1	20.7	4.5	-20.5	6.0	4.1	3.4	5.2	-1.9
Enflasyon (%) Sierra Leone	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	11.6	8.2	7.4	7.1	6.7	6.5	5.5	4.6	6.6	10.8	18.2	16.0	14.8	13.4
Dış Borç Milyar(Dolar) Sudan	16.9	16.3	16.8	16.2	16.0	15.0	16.1	17.3	18.3	17.5	18.4	19.7	20.3	21.1	22.3	21.1	21.8	22.5	21.7	21.4	21.0	21.7	21.5	22.2	22.9
GSYH Büyüme (%) Sudan	5.9	10.5	4.3	3.1	6.3	6.5	6.0	6.2	5.1	5.6	6.5	5.7	3.8	-2.7	3.8	-3.2	-17.0	1.9	4.6	1.9	3.4	0.7	-2.6	-2.1	-3.6
Enflasyon (%)Sudan	132.8	47.1	24.6	17.1	7.1	1.9	22.2	6.4	9.6	8.5	7.1	14.7	14.2	11.2	12.9	18.0	35.5	36.5	36.9	16.9	17.7	32.3	63.2	50.9	150.3
Dış Borç Milyar(Dolar) Swaziland	234	409	300	340	333	348	410	453	463	520	468	506	485	533	721	628	485	452	414	382	499	653	511	630	766
GSYH Büyüme (%) Swaziland	3.8	3.1	2.6	2.9	1.7	1.0	4.3	3.8	3.6	5.9	5.9	4.4	0.8	1.5	3.7	2.2	5.3	3.8	0.9	2.2	1.0	2.0	2.3	2.6	-1.8
Enflasyon (%) Swziland	6.4	7.1	8.1	6.0	12.2	5.9	12.0	7.2	3.4	4.7	5.3	8.0	12.6	7.4	4.5	6.1	8.9	5.6	5.6	4.9	7.8	6.2	4.8	2.5	-

Kaynak: Veriler World Bank'dan derlenerek tarafımca oluşturulmuştur.

Ruanda 1994 soykırımından sonra bir kalkınma çabasına girmiş ve son yıllar da ortalama % 6,5-7'lik bir ekonomik büyüme kaydederek yatırım ortamını iyileştirmeye ve yüksek teknolojiye yapılan yatırımları artırmaya çalışmıştır (Dışişleri Bakanlığı, 2020). Yatırım ortamını iyileştiren yıllarda ekonomideki olumsuzluklar büyüme oranlarında bir gerilemeye neden olmuştur. 2003 yılında GSYİH büyüme oranının % 2.2'lik olması yatırım ortamlarının kötü olduğunun bir göstergesidir. 1994 soykırımından sonra kalkınması hızlanan Ruanda ülkesinin, 1996-2005 yılları arasında dış borç stoklarında ortalama 1 milyar dolar düzeyindedir. Alınan kaynakların kalkınmada verimli kullanılması sonucunda 2006, 2007 ve 2008 yıllarında dış borç stokları sırası ile 433, 619 ve 928 milyon dolara düşmüştür. Krizin patlak vermesi ekonomide kargaşa oluşmasına ve dış borçların sürekli artmasına neden olmuştur. Ruanda'da enflasyon oranları ise 1997 yılında %12'ye, 1999 yılında ise %-2'ye gerilemiştir. 2008 yılından sonra krizin etkisiyle %15.4'e yükselen enflasyon 2010 yılında %-0.2'ye gerilemiştir. 2010'dan sonra fiyat dalgalanmaları enflasyon oranlarını da dalgalandırmıştır. 2012 yılında %10.2' ye yükselen enflasyon oranlarının 2015 yılında %2.5'e gerilemesi ve 2018 yılında %-0.3'e iyice gerilemesi dalgalanmalar sonucunda oluşmuştur.

Senegal mütevazı doğal kaynaklara sahip bir ülkedir. Ayrıca ağırlıklı olarak yarı kurak bir iklimde yer alan Senegal'in tarım ekonomisi, iklim koşullarına ve uluslararası piyasalardaki fiyat dalgalanmalarına karşı oldukça hassastır. Senegal'in bölgesel koşullarda iyi işleyen bir demokrasiye ve siyasi istikrara sahip olması ekonomik kalkınmayı olumlu etkilemektedir (Dışişleri Bakanlığı, 2020). 2001 yılındaki siyasi kriz fiyat dalgalanmalarına sebep olmuş ve bu durumda GSYİH büyüme oranını % 0.06 'ya geriletmiştir. Ayrıca petrol krizinin etkisiyle 2009 yılında GSYİH oranı öncelikle 2010 yılında yüzde 3.3'e yükselmiş 2011 yılında ise ani bir düşüşle 1.3'e gerilemiştir. Sonraki yıllarda istikrarlı büyüme sergilemiştir. Fakat 2020 yılı salgınından ülke ekonomisi olumsuz etkilenmiştir. Yarı kurak iklim bölgesinde bulunan Senegal, tarım sektörü ile ekonomisine canlılık katmaktadır. İklim koşullarından ve uluslararası fiyat dalgalanmalarından etkilenen Senegal'in dış borçlanmalarında dalgalanmalar görülmektedir. 1996 yılında 3.7 milyar dolar olan dış borç stoklarının 1998 yılında 4 milyara yükselmesi veya 2002 yılında 4.1 milyar dolar olan dış borç stoklarının 2006 yılında 2.1 milyara düşmesi tarım sektörüne bağlı olarak değişiklik göstermiştir. 2008 krizi sonrası dış borç stoklarında sürekli bir artış

görülmüştür. Bunlara bağlı olarak enflasyon oranların da 1996, 2000 ve 2003 yıllarında sırasıyla %2.7, 0.8 ve -0.05'e gerilemesi tarım sektöründeki ürünlerin miktarına bağlı olarak sürekli dalgalanma oluşturmuştur. 2008 kriziyle 1996-2020 yılları arasında en yüksek düzeye ulaşarak %7.3 oranında seyretmiştir. Sonrasında 2009 yılında ani bir düşüş meydana gelmiş ve bu oran %-2.2'ye gerilemiştir. 2011 yılından sonra enflasyon oranları ortalama %1.7 düzeyinde seyretmiştir.

Sierra Leone dünyanın en fakir ülkelerinden biridir ve ekonomisi önemli ölçüde yer altı kaynaklarına bağlıdır. Bu kaynakların başında elmas, demir cevheri, altın ve rutil gelmektedir. 2010 yılından sonra demir cevheri ihracatındaki artış ile birlikte ekonomi ciddi boyutta genişlemiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2020). Bununla birlikte 2013 yılında %21'lik rekor bir büyüme oranı elde edilmiştir. Fakat 2014 yılında milletlerarası demir cevheri fiyatlarındaki keskin düşüş ve Ebola salgınının baş göstermesi 2015 yılında ekonomiyi % 20.6 oranında daraltmıştır. Ekonomisi son yıllarda toparlanma eğilimi sergilemesine rağmen 2020 Covid salgını ekonomiyi tekrar % -1.9 oranında daraltmıştır. Dünyanın fakir ülkeleri arasında sayılan Sierra Leone'nin 1996-2006 yılları arasında ortalama dış borç stoku 1 milyar dolardır. Demir cevherine talebin artması ve gelir sağlaması bu dış borç stoklarında kısa süreli bir düşüşe neden olsa da krizin etkisiyle ihraç oranlarındaki azalma dış borçlanmayı tekrar artırmıştır. 2011 yılında 1 milyar dolar olan dış borç stokları 2017 yılında 1.7 milyar dolara yükselmesi krizin etkisidir. Demir cevherine olan talebin fazlalaşmasıyla enflasyon oranlarında artış görünen Sierra-Leone'de en düşük enflasyon oranı 2014 yılında %4.6 oranında görülmüştür. En yüksek seviye ise demir cevherine talebin en fazla olduğu 2017 yılında %18.2 oranıyla görülmüştür.

Sudan'ın ekonomisi esas olarak tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır fakat sanayi sektörü de gelişim göstermektedir. Bilhassa 1999 yılında ihraç konuma getirilen petrol ülkenin lokomotif haline gelmiş fakat 2011 yılında Güney Sudan'ın Sudan'dan ayrılması sebebiyle petrolün %75'inden ve ihracat gelirlerinin %90'ından mahrum edilmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2020). Bu mahrumiyet büyüme oranlarını önemli ölçüde etkileyerek 2011 yılında % -3.2 olan büyüme oranını 2012 yılında % -17 'ye geriletmiştir. Amerika Birleşik Devleti, Sudan'a 1997'den beri uyguladığı ekonomik ve ticari yaptırımları 2017 yılında kaldırmaya karar vermiştir. Diğer yandan ülkenin ABD'nin "Teröre Destek Veren Ülkeler" arasında bulunması sebebiyle Sudan,

milletlerarası bankacılık işlemleri gibi birçok işlemde gelişme gösterememiştir. Bu nedenle 2017 ve 2019 yıllarında büyüme oranları ortalama % -1 düzeyinde bir büyüme görülmüştür (Dışişleri Bakanlığı, 2020). 1996-2000 yılları arasında petrol kaynakları yüksek miktarda gelir sağlasada dış borçlanma yine de 16 milyar dolar düzeyinde seyretmiştir. Petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar 2001-2008 yılları arasında farklılık göstermiş ve dış borçta bundan önemli ölçüde etkilenmiştir. 2009-2020 yılları arasında ise çok fazla dalgalanma olmamış ve dış borç toplam stok ortalama 21 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Petrol kaynaklarına talebin artması 1996 yılında enflasyon oranlarını % 132.8'e yükseltse de takip eden yıllarda ciddi düşüşler görülmüş ve 2001 yılında % 1.9'a gerilemesine neden olmuştur. Seçilmiş Afrika Ülkeleri arasında en fazla dalgalanmaların görüldüğü Sudan, 2002 yılında %22.2'ye tekrar yükselmiş 2010 yılında 11.2'ye düşmüş ve 2014 yılında tekrar %36.9'a yükselmiştir. 2018 yılında %63.2'ye ivmeli bir şekilde artan enflasyon oranları 2020 yılında Covid Salgınının etkisiyle %150 oranına artmıştır.

Swaziland ekonomisi topraklarının büyük çoğunluğunu çevreleyen Güney Afrika Cumhuriyeti'ne önemli ölçüde bağlıdır. Düşük-orta gelirli ülkeler grubuna dâhil olan Swaziland'da gelir eşitsizliği oldukça yüksek ve birçok insan yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Güçlü ticari potansiyele sahip bir ülkede ekonomi politikalarının bağımsız duruma gelmesi ve üretimde çeşitliliği artırmak çok önem taşımaktadır (Dışişleri Bakanlığı, 2020). Swazilan'ın 1996-2020 yılları arasında GSYİH büyüme oranlarında ciddi dalgalanmalar gözükmemektedir. Güney Afrika Cumhuriyeti'nin ekonomisine bağlılığından dolayı bazı yıllarda büyüme oranlarında düşüşler yaşansa da 1996-2020 yılları arasında en fazla düşüşü 2020 yılında salgın nedeniyle yaşamıştır ve bu yılın GSYİH büyüme oranı % -1.8 oranına düşmüştür. Swaziland ülkesinin Güney Afrika Cumhuriyetine bağlılığı ekonomisini olumsuz etkilemektedir. Bu bağımlılığını biraz olsun hafifletmek isteyen Swaziland'ın dış borç stokunda çok fazla dalgalanmalar görülmemektedir. 2008 yılında patlak veren petrol krizi ve 2020 yılında yaşanan salgından dolayı 2010 yılında 721 milyon dolara yükselen dış borç 2020 yılında 766 milyon dolara ulaşmıştır. 1996 ve 2020 yılları arasında en yüksek dış borç stokları 2010 ve 2020 yıllarındadır.

Güney Afrika Cumhuriyeti'ne bağımlılığıyla bilinen Swaziland ülkesinin 1996-2020 yılları arasında enflasyon oranlarında çok yüksek dalgalanmalar görülmemiştir. 1996-2020 yılları arasında en yüksek enflasyon oranı %12.2 iken en düşük enflasyon oranı 2018 yılında %2.5 oranında seyretmiştir.

Tablo 8: Tanzanya, Tunus, Togo, Uganda, Zambiya Ülkelerinin Makroekonomik Göstergeleri

Yıllar	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Dış Borç Milyar(Dolar) Tanzanya	7.3	7.1	7.5	7.9	7.2	6.5	7.1	7.3	8.6	8.4	4.1	5.0	6.0	7.7	8.9	10.1	12.0	13.9	16.2	18.1	19.4	21.4	22.3	24.1	25.5
GSYH Büyüme (%) Tanzanya	4.5	3.5	3.7	4.8	4.5	6.0	7.0	6.6	7.5	7.4	6.5	6.7	5.6	5.2	6.3	7.6	4.5	6.7	6.7	6.1	6.8	6.7	5.4	5.8	1.9
Enflasyon (%) Tanzanya	20	16	12	7.8	5.9	5.1	5.3	5.3	4.7	5.0	7.2	7.0	10.2	12	6.2	12.6	16	7.8	6.1	5.5	5.1	5.3	3.4	3.4	3.2
Dış Borç Milyar(Dolar) Tunus	11.3	11.2	10.8	11.9	11.3	12.9	15.4	18.1	19.6	18.0	18.8	20.6	21.5	22.9	22.6	22.8	25.4	25.7	26.9	27.4	28.8	33.5	35.0	39.3	41.0
GSYH Büyüme (%) Tunus	7.1	5.4	4.7	6.0	4.7	3.7	1.3	4.7	6.2	3.4	5.2	6.7	4.2	3.0	3.5	-1.6	3.9	2.1	2.7	1	1.1	2.2	2.5	1.4	-9.1
Enflasyon (%) Tunus	3.7	3.6	3.1	2.6	2.9	1.9	2.7	2.7	3.6	2.0	3.2	2.9	4.3	3.6	3.3	3.2	4.6	5.3	4.6	4.4	3.6	5.3	7.3	6.7	5.6

Dış Borç Milyar(Dolar) Togo	1.4	1.3	1.4	1.5	1.4	1.4	1.6	1.7	1.8	1.6	1.7	1.9	1.6	1.7	1.2	624	749	925	1.0	1.0	1.2	1.6	1.7	2.0	2.5
GSYH Büyüme (%) Togo	-8.8	14.3	-2.3	2.4	-0.7	0.8	3.8	6.7	-0.9	-4.6	2.6	-1.1	4.0	5.5	6.0	6.3	6.5	6.1	5.9	5.7	5.5	4.3	4.9	5.4	1.7
Enflasyon (%) Togo	4.6	8.2	0.9	-0.05	1.8	3.9	3.0	-0.9	0.3	6.7	2.2	0.9	8.6	3.7	1.4	3.5	2.5	1.8	0.1	2.5	1.2	-0.9	0.9	0.6	1.8
Dış Borç Milyar (Dolar) Uganda	3.7	3.9	3.9	3.5	3.5	3.7	4.0	4.5	4.7	4.4	1.3	1.6	2.2	2.7	2.9	3.2	3.7	8.5	8.6	9.5	10.0	11.6	12.3	13.9	17.2
GSYH Büyüme (%) Uganda	9.0	5.1	4.9	8.0	3.1	5.1	8.7	6.4	6.8	6.3	10.7	8.4	8.7	6.8	5.6	9.3	3.8	3.5	5.1	5.1	4.7	3.3	6.3	6.4	2.9
Enflasyon (%) Uganda	7.1	8.1	0.06	5.7	3.3	1.8	-0.2	8.6	3.7	8.4	7.3	6.1	12.0	13.0	3.9	15.1	12.6	4.9	3.0	5.4	5.4	5.6	2.6	2.8	3.7
Dış Borç Milyar(Dolar) Zambiya	7.0	6.6	6.8	5.9	5.8	6.1	6.6	6.8	7.5	5.3	2.2	2.7	2.9	3.6	4.2	4.9	5.7	6.2	9.1	11.7	15.2	22.9	23.5	27.7	30.0
GSYH Büyüme (%) Zambiya	6.2	3.8	-0.3	4.6	3.8	5.3	4.5	6.9	7.0	7.2	7.9	8.3	7.7	9.2	10.2	5.5	7.5	5.0	4.6	2.9	3.7	3.5	4.0	1.4	-2.7
Enflasyon (%) Zambiya	43.0	24.4	24.4	26.7	26.0	21.3	22.3	21.4	17.9	18.3	9.0	10.6	12.4	13.3	8.5	6.4	6.5	6.9	7.8	10.1	17.8	6.5	7.4	9.1	15.7

Kaynak: Veriler World Bank'dan derlenerek tarafımda oluşturulmuştur.

Tanzanya Güney Afrika ve Gana'dan sonra en büyük 3.altın üreticisi olup başta altın, elmas, uranyum olmak üzere önemli maden yataklarına sahiptir. Son zamanlarda yüksek miktarda doğalgaz rezervlerine sahip olduğunu da açıklamıştır (Dışişleri Bakanlığı, 2020). Tanzanya son 10 yılda yıllık ortalama 6.9 büyüme oranıyla Sahra-altı Afrika ülkeleri arasında en hızlı büyüyen ülkedir.1995'ten sonra gerçekleştirilen başarılı ekonomik reformlar sayesinde ülke, 2008 küresel krizine kadar yıllık ortalama %7 büyüme hızına sahip olmuştur. Kaynak taleplerindeki ve fiyatlarındaki dalgalanmalar yıllar arasında dış borçlanma düzeylerinin dalgalanmasına neden olmuştur. 2005 yılındaki dış borç stokunun 8.6 milyar dolar iken 2006 yılında bu stok 4.1 milyar dolara düşmesi bu dalgalanmaların seyrini göstermektedir. Petrol krizinin etkisiyle 2008'den sonra dış borç hacmi sürekli artış yaşamıştır. Tanzanya ülkesinin 1996 yılında %20.9 olan enflasyon oranının 2000 yılında %5.9'a düşmesi ve 2004 yılında %4.7 iyice gerileyen oranın 2009 yılında krizin etkisiyle %12.1'e yükselmesi fiyat dalgalanmalarına bağlı olan enflasyon oranlarına örnek oluşturmaktadır. 2010 yılında %6.2'ye gerileyen ve 2012 yılında %16'ya yükselen enflasyon oranlarında sonraki yıllarda istikrarlı düşüşler görülmüştür.

Tunus ekonomisi dünya genelinde yaşanan çeşitli ekonomik belirsizliklere rağmen nispeten olumlu bir görünüm sergilemiştir. Tunus hükümeti, sosyal istikrar, ücretler ve istihdam üzerindeki olumsuz etkileri en aza indirmek için ekonomiye müdahale etmiş ve büyük çaba göstermiştir. Dünyanın geri kalanına kıyasla küresel krizden en az etkilenen ülke konumundadır (Dışişleri Bakanlığı, 2020). Fakat Covid-19 salgını sonucunda GSYİH büyüme oranları %-9.1 oranıyla ciddi bir düşüş yaşamıştır. Tunus hükümetinin müdahaleleri ekonominin canlılık kazanmasında çok önemlidir ve bu canlılıkta dış borçların etkisi büyük olmuştur. Devlet müdahaleleriyle dış borçlanma çok fazla dalgalanma yaşamamış, devletin gerekli gördüğü durumlarda 1996-2001 yılları arasında olduğu gibi dış borç fazlaşmıştır. Bu dış borç stoklarının ekonomiye olumlu yansımaları sonucunda 2008 sonrası dış borçlanmada sürekli artışa gidilmiştir. Tunus Hükümetinin sağladığı yardımlar talep oranlarında farklılaşmalara yol açmıştır.1996-1998 yılında ortalama 3 oranında seyreden enflasyon oranları 1999-2003 yılları arasında ortalama %2 düzeyinde seyretmiştir. 2003 yılından sonra düşük düzeyde dalgalanmalar görülmüştür. 2003 yılından sonra en yüksek enflasyon oranı %7.3 oranında seyrederken en düşük enflasyon oranı %2 oranında hesaplanmıştır.

Togo siyasi düzeyde sağlanan istikrar sayesinde, son yıllarda sürdürülebilir ekonomik büyüme eğilimini yakalayabilmiş ve ekonomik yapının reformuna odaklanmıştır. Bu çerçevede, Lome limanı ve havalimanları genişletilirken altyapıyı yeniden başlatma stratejileri uygulanmıştır (Dışişleri Bakanlığı, 2020). Büyüme eğilimini yakalayana kadar 1996-2007 yılları arasında büyüme oranları dalgalı bir şekilde ilerlemiştir. 2018 yılında Togo'nun odak noktası devlet borçlarını azaltmak ve bütçe açıklarını sınırlandırmaktır. Bu kapsamda alınan tedbirle büyüme olumsuz etkilense de Togo'nun büyüme oranı halen Batı Afrika ortalamasının üzerinde seyretmektedir. Togo büyüme oranı %4.8 iken Batı Afrika büyüme oranı %3.3'tür. Sağladığı istikrarlı büyüme sayesinde dikkat çeken Togo'nun 1996-2010 yılları arasında dış borç stokları ortalama 1 milyar dolar düzeyinde seyretmiştir. Krizin etkisiyle 2011, 2012 ve 2013 yılında sırasıyla 624, 749 ve 925 milyona düşen dış borç stokları 2014-2018 yıllarında tekrar 1 milyona ulaşmıştır. Togo ekonomisinin enflasyon oranlarında çok yüksek dalgalanmalar görülmüştür. 1997 yılında %8.2 oranında seyreden enflasyon oranları, 1999 yılında %-0.05 oranına gerilemiştir. 2001-2002 yılları arasında ortalama %3 oranında görülen enflasyon oranlarının 2003 yılında %-0.9'a gerileyerek 2008 yılında %8.6'ya yükseldiği görülmektedir. Sonrasında ise düşük miktarda dalgalanmalar görülsede enflasyon oranlarında istikrarlı düşüşler meydana gelmiştir.

Uganda özellikle altyapı ve enerji yatırımlarının eksiklikleri nedeniyle ekonomik büyümede sorunlar yaşamış olup son dönemlerde kalkınması için altyapı ve enerjiye büyük önem vermiştir. 1996-2020 yılları arası büyüme oranlarında çok büyük dalgalanmaların sebebi olarak altyapı yetersizlikleri gösterilir (Dışişleri Bakanlığı, 2020). Altyapı ve enerji kaynaklarının yetersizliğinden dolayı dış borçlanmayı gerekli gören Uganda ülkesinin stokları 2006 yılında ani bir düşüş yaşamış ve 1.3 milyar dolara gerilemiştir. 2008 kriziyle birlikte ekonomide meydana gelen kargaşalar dış borçlanmanın ivmeli bir şekilde artmasına neden olmuştur. Altyapı ve enerji kaynaklarının yetersizlikleriyle dikkat çeken Uganda ekonomisinde 1997 yılında %8.1 olan enflasyon oranları 2002 yılında %-0.2'ye gerilemiştir. 2003 yılında tekrar % 8.6'ya yükselen enflasyon oranı, 2008 krizinin etkisiyle 2008-2009 yıllarında sırası ile % 12 ve 13'e yükselmiştir. 2010 yılında % 3.9'a gerileyen enflasyon oranı 2012 yılında %15'e tekrar yükselmiştir. 2012-2020 yılları arasında ise en yüksek enflasyon oranı %5.4 iken en düşük enflasyon oranı %2.6 oranında seyretmiştir.

Zambiya ise serbest ticarete dayalı liberal bir ekonomik model uygulayan bir ülkedir. Ana ihraç mallarının başında bakır gelmektedir. Bu yüzden dünya piyasasında bakır fiyatlarındaki bir dalgalanma Zambiya ekonomisini önemli ölçüde etkilemektedir (Dışişleri Bakanlığı, 2020). 1998 yılında bu durum ekonomik büyüme oranını %-0.3 oranına düşürürken, 2010 yılında bakır ihracatı ekonomik büyümeye ivme kazandırmış ve bu oran % 10.2'ye yükselmiştir. Bakır ihraçlarıyla ekonomisini canlı tutan Zambiya ise bakır ihraç oranlarının azalması ile ekonominin olumsuz etkilendiğini görmekte ve dış borç stoklarını artırma yoluna giderek ekonomisini canlandırmaya çalışmaktadır. Bakır ihraç stoklarına bağlı olarak değişen dış borç stokları 1996 yılında 7.06 milyar dolar iken 2006 yılında 2.2 milyar dolara gerilemiştir. 2008 Krizinin etkisiyle 3 milyar dolar olan dış borç 2018 yılında 27 milyar dolara bir yükselme görülmüştür. 2020 yılında yaşanan Covid-19 nedeniyle bu stok seviyesi 30 milyar dolara yükselmiştir. Bakır ihraç ederek ekonomisini canlandıran Zambiya ülkesi, ihraca olan talebin azalmasıyla 1996 yılında %43 oranında seyreden enflasyon oranının 1997-2003 yılları arasında ortalama % 23'e düştüğü görülmektedir. 2006 yılında %9'a gerileyen enflasyon oranı 1996-2020 yılları arasında en düşük düzeyi 2011 yılında olmuş ve bu oran %6.4 düzeyinde seyretmiştir. 2020 yılında Covid-19 salgınıyla tekrar yükselmeye başlamış ve %15.7 oranına bir yükselme görülmüştür.

2.5. Literatür

Akademik literatürde dış borçların ekonomik büyüme üzerindeki etkisi oldukça sık araştırılan bir konudur. Bununla birlikte büyüme teorileri hakkındaki literatür esas olarak 1980'lerde Latin Amerika'daki borç krizinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle o dönem koşullarında orta gelirli ülkelerdeki borcun ekonomik büyüme üzerindeki etkisi incelenmiştir (Kamacı, 2016, s.167). Ancak teorik çerçeve hala düşük gelirli ülkeler içinde geçerlidir.

Dış borcun ekonomik büyüme ve enflasyon üzerindeki etkileri, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için sıklıkla araştırılmaktadır. Genel teori, dış borcun ekonomik büyümeyi yavaşlatacağı ve enflasyonu artıracığı yönündedir. Ampirik çalışmaların bazıları dış borcun ekonomik büyüme ve enflasyon üzerinde ki etkisini doğrularken bazıları ise bu ilişkiyi anlamsız bulmuşlardır.

Ulusoy ve Küçükkale(1996) 1950-1992 döneminde Türkiye'de dış borçların iktisadi büyüme ve enflasyon üzerindeki etkisini Granger Nedensellik Testi ile analiz etmişlerdir.Yapılan analiz sonucunda dış borçların enflasyonu artırıcı ve ekonomik büyüme üzerinde kısa dönemde olumlu, uzun dönemde ise olumsuz yönde bir etki yarattığını tespit etmişlerdir.

Chowdhury (2001),1982-1999 yıllarında gelişmekte olan ülkelerde dış borç ve büyümeyi panel veri analiziyle incelemeye çalışmıştır. 25 orta gelirli ve 35 aşırı borçlu ülkeyi ele aldığı çalışmada dış borçlarla ekonomik büyüme arasında negatif bir etki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Lin ve Sosin (2001), 1970-1992 yıllarında dış borç ve ekonomik büyümeyi ele almışlar ve 77 ülke üzerine Regresyon Analizi yapmışlardır. Çalışmalarına göre, Afrika bölgelerinde dış borç ve iktisadi büyüme arasındaki ilişki negatif ve istatistiksel bakımdan anlamlı; sanayileşmiş Latin Amerika'da ise, bu ilişki negatif ve istatistiksel bakımdan anlamsız; Asya ve diğer bölgeler bakımından pozitif fakat istatistiksel olarak anlamsız bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Pattillo ve diğ. (2002), 1969-1998 dönemleri arasında 93 ülkede dış borç ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi panel veri analizi kullanarak incelemişlerdir. Bulgularına göre ,ekonomik büyüme ve dış borç arasında negatif bir ilişki tespit etmişlerdir.

Clements vd. (2003), 1970-1999 döneminde 55 düşük gelirli ülkenin ekonomik büyümesine dış borcun etkisini incelemişlerdir. GMM yöntemini kullandıkları çalışmada dış borcun iktisadi büyüme üzerinde dolaylı olarak olumlu bir etki oluşturduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Alfredo ve Francisco (2004) geliştirmekte olan sanayileşmiş ülkelerde borç ve ekonomik büyüme etkileşimini Latin Amerika ülkelerini ele alarak incelemişlerdir. Panel veri analizinin sonucunda yüksek büyüme oranlarının düşük dış borç seviyeleri ile mümkün olacağına ulaşmışlardır.

Blavy (2006), 1980-2004 döneminde Jamaika ve 35 geliştirmekte olan ekonomide kamu borcu, yatırımı ve verimlilik arasındaki ilişkiyi Panel veri analiziyle incelemiştir. Çalışmanın sonuçları, yüksek kamu borçlanmalarının kamu yatırımlarını baskıladığının ve verimlilik artışını yavaşlattığını göstermektedir. Yani verimlilik ve dış borçlar arasında negatif bir ilişki bulmuşlardır.

İpek ve Yaşar (2008), 1989-2007 döneminde Türkiye'nin dış borcu ile iktisadi büyümesi arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmada, Eşbütünleşme ve nedensellik analizlerini kullanmışlardır. Yapılan analiz sonucunda dış borç ve iktisadi büyüme arasında olumsuz bir etki olduğunu tespit etmişlerdir.

Paudel ve Perera (2009), 1950 -2016 dönemleri arasında SriLanka'nın iktisadi büyüme üzerinde etki oluşturan dış borç, ticaret açıklığı ve emeği çalışmalarına dâhil etmişlerdir. Eşbütünleşme çalışmaları sonucunda, iktisadi büyüme ile dış borç, ticaret açıklığı ve emek arasında ilişki olduğunu ileri sürmüşlerdir. Ayrıca ulaşılan bulgular, uzun vadede işgücü, ticari açıklık ve dış borcun iktisadi büyüme üzerinde olumlu bir etki yarattığını göstermektedir.

Çiçek vd (2010) , Türkiye açısından iç ve dış borçlanmayla büyüme arasındaki etkileşimi regresyon analizi, birim kök testi ve yapısal kırılma testinden faydalanarak 1990-2009 dönemleri için çeyrek dönem verileri kullanılarak incelenmiştir. Bulgular GSYİH oranlarındaki artışın borç stokunda artışa yol açarak olumlu bir etki yarattığı sonucuna ulaşmışlardır.

Çöğürücü ve Çoban (2011), 1980-2009 yıllarında Türkiye'de dış borç ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Johansen Eş Bütünleşme testi uygulanarak analiz

edilmiştir. Yapılan analiz sonucuna göre Türkiye'deki dış borçlar ve ekonomik büyüme arasında olumsuz bir etki olduğunu tespit etmişlerdir.

Baum vd. (2012), 1990 -2010 yılları arasında Panel veri analiziyle yaptıkları çalışmada, 12 Euro bölgesi ülkeleri için dış borç ve iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Çalışmaları sonucunda borç dövizinin kısa vadeli iktisadi büyüme üzerinde pozitif ve istatistiksel bakımdan anlamlı bir etkiye sahip olduğunu bulmuşlardır.

Shah ve Pervin (2012), iktisadi büyüme ve dış borç arasındaki ilişkiyi incelemek için Granger nedensellik analizi ve Bangladeş'in 1974-2010 dönemleri arasındaki verileri kullanılmıştır. Bulgulara göre dış borç ve iktisadi büyüme arasında pozitif bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir.

Çelik ve Direkci (2013), 1991- 2010 döneminde Türkiye'de dış borç ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Granger Nedensellik testinden yararlanarak incelemişlerdir. Yapılan analiz sonucunda dış borçlar ve ekonomik büyüme arasında olumsuz bir etki olduğunu tespit etmişlerdir.

Chudik vd. (2013), 1965-2010 döneminde 40 ülke için dış borç, enflasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Panel veri analiziyle incelemiştir. Çalışmalarında dış borcun ve iktisadi büyüme arasında olumsuz, enflasyon ve dış borç arasında da uzun vadede olumsuz bir etki olduğunu tespit etmişlerdir.

Çevik ve Cural (2013), dış borçlanma ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Türkiye özelinde 1989:01-2012:04 dönemleri için ampirik olarak incelemişlerdir. VAR ve Toda-Yamamoto nedensellik testlerinin uygulandığı çalışmada, dış borçtan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Veiga vd. (2014), 1950-2012 yılları arasında 52 Afrika ülkesinde kamu borcu, iktisadi büyüme ve enflasyon arasındaki ilişkiyi Panel veri analiziyle incelemiştir. Araştırma sonuçlarına göre, ekonomik büyümenin az olduğu durumda yüksek kamu borçlanmalarının yüksek olduğunu ve bu durumda da enflasyonu artıran bir etki sergilediğini göstermişlerdir.

Akan ve Kanca (2015), yaptıkları çalışmada Türkiye'de 1980-2012 döneminde dış borç, iktisadi büyüme ve enflasyonun ilişkisini incelemişlerdir. Çalışmalarıyla birlikte, iktisadi büyümenin, dış borçlanma ve enflasyonu artırdığı

sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca ele aldıkları varyanslar dikkate alındığında dış borçtaki değişimlerin enflasyonu doğrudan etkilediğini görmüşlerdir.

Nguyen (2015), 1990-2012 döneminde kamu borçlanmaları ve enflasyon üzerindeki etkisini panel veri analiziyle incelemiştir. Bulgular kamu borçlanmaları ve enflasyon arasında pozitif bir etki olduğunu göstermektedir.

Kamacı (2016) çalışmasında 1995-2014 yılları arasında Türkiye ve 6 Orta Asya Cumhuriyeti ülkeleri için yaptığı panel veri analizinde dış borç, ekonomik büyüme ve enflasyon arasındaki ilişkiyi araştırmışlar. Bulguların sonucunda ekonomik büyüme ve dış borçlar arasında negatif bir ilişki olduğunu tespit ederken, enflasyon ve dış borç arasında bir etkiye ulaşamamıştır.

Siddique, Selvanathan, & Selvanathan (2016), çok yoksul ve ağır borçlu ülkeler için 1970-2007 yıllarını kapsayan yıllık verilerle panel ARDL analizini kullanarak dış borç ve iktisadi büyüme arasındaki kısa ve uzun süreli ilişkiyi incelemişlerdir. Dahası bu ülkelerde meydana gelen sermaye oluşumu, ticaret ve nüfus artışının iktisadi büyüme üzerindeki etkilerini de araştırmaya dâhil etmişlerdir. Çalışmanın sonucu, dış borçlanma ve iktisadi büyüme arasında negatif bir etkinin olduğunu göstermektedir. Diğer değişkenlerin ve iktisadi büyüme arasında pozitif bir etki olduğu tespit edilmiştir.

Yeboah vd. (2016), 6 ülkenin(Şili, Gana, Tayland, Kenya, Endonezya ve Malezya) yıllık verilerini ve panel veri analizini kullanmışlardır. Yapılan analiz sonucunda dış borç ve enflasyon arasında pozitif bir etki olduğunu tespit etmişlerdir.

Mweni vd. (2016), 1972-2012 döneminde Kenya üzerinde dış borç ve enflasyonun etkileşimi araştırılmış ve en küçük kareler yöntemi kullanmışlardır. Analiz sonucunda, dış borçlar ve enflasyon arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişkinin olduğunu ayrıca ekonomideki mevcut enflasyonist baskıların dış borç stoklarındaki artıştan kaynaklandığını tespit etmişlerdir.

Yenipazarlı ve Demir (2019), Türkiye ekonomisindeki dış borçlanmalar ve enflasyon arasındaki ilişkiyi Vektör Otoregresif yöntemiyle, 2003:Q1-2017:Q4 döneminin üçer aylık verilerini kullanarak analiz yapmışlar ve ulaşılan bulgularda dış borçlar ve enflasyon arasındaki ilişkinin kısa dönemde çok fazla olmadığını tespit

etmişlerdir. Fakat uzun dönemde tersi bir sonuç oluşturarak enflasyonun fazla olması dış borç stoklarını artırdığını bulmuşlardır.

Tskhadadze (2019), 2003-2017 dönemlerinde Gürcistan'daki mevcut enflasyon oranları ve dış borç arasındaki ilişki panel veri analiziyle incelenmiştir. Bulgular sonucunda enflasyon oranları ve dış borçlanmalar arasında olumlu bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. VERİ SETİ, EKONOMETRİK YÖNTEM VE AMPİRİK BULGULAR

3.1. VERİ SETİ VE MODEL

Bu çalışmada, 40 Afrika ülkesinde* 1996-2020 dönemine ait yıllık veriler kullanılarak ekonomik büyüme ve enflasyonun dış borçlar üzerinde etkisi incelenmiştir. Çalışmada kullanılan veriler ve kaynağı Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9 : Modele İlişkin Veriler

Değişken Adı	Açıklama	Alındığı Kaynak
DEBT	Dış borç stokunun GSMH içindeki % payı	https://databank.worldbank.org
GROW	Ekonomik büyüme oranı	https://databank.worldbank.org
INFGDP	GDP deflatöründeki % değişme	https://databank.worldbank.org

Çalışmada tahmin edilen modeller, Model (1) ve Model (2)'de gösterilmiştir.

$$DEBT_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 GROW_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

$$DEBT_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 INFGDP_{it} + \varepsilon_{it} \quad (2)$$

Model (1)'de bağımsız değişken ekonomik büyüme oranı iken; bağımlı değişken dış borç stokunun GSMH içindeki % payıdır. Model (2)'de ise bağımsız değişken, GDP deflatöründeki % değişme iken; bağımlı değişken, dış borç stokunun

* Benin, Botswana, Burkina Faso, Burundi, Cape Verde, Cezayir, Çad, Etiyopya, Fas, Fildişi Sahili, Gabon, Gambiya, Gana, Gine, Gine Bissau, Kamerun, Kenya, Komor, Kongo Cumhuriyeti, Lesotho, Madagaskar, Malavi, Mali, Mauritius, Mısır, Moritanya, Mozambik, Nijer, Nijerya, Orta Afrika Cumhuriyeti, Ruanda, Senegal, Sierra Leone, Sudan, Swaziland, Tanzania, Togo, Tunus, Uganda, Zambiya.

GSMH içindeki % payıdır. Bu kapsamda serilerin öncelikle durağanlığı sınanarak birim kök içerip içermediği tespit edilecek ve ilgili analizler yapılacaktır.

3.2. EKONOMETRİK YÖNTEM

Ekonomik araştırmalarda farklı veri setleri kullanılmaktadır. Bu veri setleri, zaman serileri, yatay kesit verileri ve panel veriler olarak 3 grupta ele alınabilir. Panel veriler, zaman boyutu içeren kesit veriler ya da kesite ilişkin zaman serileri olarak adlandırılmaktadır (Greene, 2003:612).

Panel veriler birim ve zamanı da göstermektedir. Y_{it} gibi bir seride i birimi, t ise zamanı göstermektedir. Diğer bir deyişle, Y_{it} Y değişkeninin i 'inci biriminin t 'inci zamandaki değerini vermektedir (Stock ve Watson, 2011: 353).

Panel veri tekniğinin diğer yöntemlere göre birçok avantajı vardır. Bunlar; parametrelerin daha iyi bir şekilde tahmin edilmesi ve tahminlerinin güvenilir olmasıdır. Bunun yanında heterojenliği de kontrol edebilmektedir (Baltagi, 2011:305). Ayrıca araştırmacılara bireylerin davranış değişikliklerinin modellenmesinde esneklik imkânı sunmaktadır (Greene, 2003:284). Panel veriler zaman serisi ya da kesit analizinin bağımsız olarak çözümediği problemleri çöze de kusursuz bir analiz yöntemi değildir ve bazı dezavantajları barındırmaktadır. Bunlar, verilerin toplanmasında karşılaşılabilecek problemler, ölçüm hataları, bazı soruların açık olmaması ya da verilen cevapların şeffaf olmaması, sorulara kasti olarak yanlış cevap verilmesi, cevapların yanlış girilmesi ya da verilerle alakalı diğer problemlerdir (Baltagi, 2005:7-8).

Panel veri analizi yapılmadan evvel seriler durağanlaştırılmalıdır. Seriler durağan değilse sahte regresyon problemi ortaya çıkabilmektedir. Bu durum da, yüksek bir R^2 istatistiksel olarak anlamlı bir olasılık değeri, ancak parametre tahmininin istatistiksel olarak anlamsız olmasına yol açar ve gerçekte olmayan bir ilişkiyi var gibi gösterebilmektedir (Granger ve Newbold, 1974).

3.2.1. Panel Birim Kök Testleri

Zaman serilerinde birim kökün tespiti için kullanılan Dickey-Fuller ve Augmented Dickey-Fuller birim kök testleri panel veri analizine uyarlanarak panel verilerde de birim kökün varlığını test etmektedir. Ancak panel veriler daha kompleks ve heterojendir. Panelde ele alınan ülke ya da bireyler farklı özelliklere sahip olabilir.

Bu durum da serilerin durağanlığında farklılık gösterebilir (Asteriou ve Hall, 2007: 366).

Panel veriler arasında durağanlığı ölçmek için birçok panel birim kök testi geliştirilmiştir. Bunlar; Levin, Lin ve Chu (1992,1993), Wu (1996), Im, Pesaran ve Shin (2003), Harris ve Tzavalis (1999), Maddala ve Wu (1999), Choi (1999, 2001, 2002), Hadri (2000), Ploberger ve Phillips (2002), Moon ve Perron (2004), Bai ve Ng (2004) ve Moon, Perron ve Phillips (2005) testleri olarak sıralanabilir (Baltagi,2001:235; Moon, Perron ve Phillips, 2005:2-3). Bu testlerden Levin, Lin ve Chu (1992,1993), Wu (1996), Im, Pesaran ve Shin (2003), Harris ve Tzavalis (1999), Maddala ve Wu (1999), Choi (1999, 2001), Hadri (2000) yatay kesit bağımlılığını ihmal eden birincil nesil panel birim kök testleri iken; Choi (2002), Moon ve Perron (2004), Bai ve Ng (2004) ve Moon, Perron ve Phillips (2005) yatay kesit bağımlılığına dayalı ikincil nesil panel birim kök testleridir.

Bu çalışmada yatay kesit bağımlılığı ihmal edilmiş ve birinci nesil panel birim kök testleri kullanılmıştır. Yatay kesit bağımlılığının ihmal edilme nedeni ise, 40 Afrika ülkesinin benzer yapılarda olmalarından dolayıdır. Bu nedenle çalışmada Levin-Lin ve Chu (LLC), Im, Pesaran ve Shin (IPS), Choi (2001), Maddala ve Wu ile Fisher PP birim kök testleri kullanılmıştır ve özellikleri verilerek hangi testlerde serilerin birim kökten arındırıldığı belirlenmiştir.

3.2.1.1. Levin-Lin-Chu (LLC) Panel Birim Kök Testi

Levin-Lin-Chu (LLC) Panel Birim Kök Testi, panel verilerde durağanlığın tespiti için kullanılan en yaygın testlerdendir ve heterojenliğe izin vermektedir. Bu test aşağıdaki denklem çerçevesinde birim kökün varlığını test etmektedir.

$$\Delta Y_{it} = \alpha_i + \rho Y_{i,t-1} + \sum_{k=1}^n \phi_k \Delta Y_{i,t-k} + \lambda_i t + \delta_i + \varepsilon_{it}$$

Bu modelde t zamanı; i ise birimi göstermekte ve paneldeki her bir ülke ya da birey için Y_{it} 'lerde birim kökün varlığını paneldeki tüm bireylerin ya da ülkelerin birinci dereceden kısmi otokorelasyona sahip olduğu ancak hata sürecindeki diğer

parametrelerin bireyler boyunca farklılaşmasına izin verildiği varsayımıyla ele almaktadır (Levin vd., 2002:4).

Yukarıda verilen bu modelde Levin, Lin ve Chu 3 alt model geliştirerek bir test istatistiği elde etmişlerdir. Bu modeller aşağıdaki gibi gösterilmektedir:

$$\Delta y_{it} = \delta y_{it-1} + \zeta_{it}$$

$$\Delta y_{it} = \alpha_{0i} + \delta y_{it-1} + \zeta_{it}$$

$$\alpha_{0i} + \alpha_{1i} t + \delta y_{it-1} + \zeta_{it}$$

Bu denklemlerde $i=1,2,\dots,N$ için $-2 < \delta \leq 0$ 'dır (Levin vd., 2002:4).

LLC panel birim kök testinin uygulanabilmesinin koşulu serilerin dengeli panel olması gereklidir. Bu test, t testi temellidir. Asimptotik t istatistiğinin ortalama ve standart varyansı, modelin deterministik spesifikasyonuna bağlıdır. LLC testi, 10 ile 250 birim aralığı (N:10-250) ve her bir birimde 25 ile 250 (T:25-250) gözlem olduğu durum için hazırlanmıştır (Tatoğlu, 2013:202).

LLC panel birim kök testine göre, N ve T belirlenen aralıkta olmazsa bu testin gücü yetersiz olacaktır. T çok büyük olursa, her yatay kesite uygulanan bireysel birim kök sınaması yeterli güce sahiptir. Yapılmış olan Monte Carlo çalışmaları test istatistiğinin ampirik dağılımının küçük örneklerde bile, normal dağılıma uyduğu yönündedir. Aynı zamanda panel birim kök sınaması panel birim kök sınaması her yatay kesit için ayrı ayrı uygulanan birim kök sınamalarına göre testin gücünü oldukça iyileştirmektedir (Baltagi, 2005:241).

3.2.1.2. Im, Pesaran-Shin (IPS) Panel Birim Kök Testi

Im, Pesaran-Shin (IPS) Panel Birim Kök Testi, Levin-Lin-Chu (LLC) Panel Birim Kök Testinde verilen $\rho_1 = \rho_2 = \dots = \rho_n = \rho$ yokluk hipotezini gevşetir. Bu testte Levin ve Lin'deki modelde yer alan ρ ile ρ_i yer değiştirir. Modelde N sayıda kesit birim verisinin her biri için ayrı birim kök testi kullanılır. Im, Pesaran ve Shin'in (2003) ifadesiyle IPS testi, LLC testinin bir genellemesidir. Ayrıca Im, Pesaran-Shin (IPS) Panel Birim Kök Testi, daha iyi küçük örnek özelliklerine sahiptir ve sadece dengeli panel verilere uygulanabilmektedir (Altunkaynak, 2007:24-25).

Im, Pesaran, Shin (2003) tarafından literatüre kazandırılan bu test LLC panel birim kök testine eleştiri getirerek tüm boyunca otoregresif katsayısının homojen değil de heterojen olmasına izin veren bir model yapısı önermişlerdir. Yani test alternatif hipotezinde heterojen panel yapısına izin vermektedir. Başka bir ifade ile birimlerin hepsinin değil de bazılarının birim köklü olduğu vurgusu yapılmıştır. Ayrıca model yapısında zaman trendi bulunmamaktadır. IPS panel birim kök testi her bir birime ait birim kök test istatistiklerinin ortalamasına dayanmaktadır (Konat, 2020:43).

IPS test istatistiği aşağıdaki gibi gösterilmektedir:

$$W_i = \frac{\sqrt{N} \left(\bar{t}_{N,T} - N^{-1} \sum_{i=1}^N E(t_{i,T}) \right)}{\sqrt{N^{-1} \sum_{i=1}^N V(t_{i,T})}} \Rightarrow N(0,1)$$

Temel veri üreten süreçte, seri korelasyon ve heterojeniteye izin verildiğinde, ADF regresyonu altında büyük bir gecikme seçili ise, t-bar testi sonlu örnek performansları LL testinden genellikle daha iyi ve daha makul olduğu açıkça görülmektedir (Im vd., 2003:73).

3.2.1.3. Fisher ADF ve Fisher PP Birim Kök Testi

Panel birim kök testleri için Maddala ve Wu (1999) ile Choi (2001) Fisher tipi birim kök testi önermişlerdir. Fisher testlerinde önce her bir kesit için durağanlık belirlenmekte, sonrasında da bulunan olasılık değerleri tüm testi üretmek için kullanılmaktadır. Fisher ADF testi her bir kesit için klasik ADF testini, Fisher PP Testi de kesitler için klasik PP testini uygulamaktadır (Tatoğlu, 2013: 214).

Maddala ve Wu (1999), p_i 'nin aynı olduğu LLC testinin 'ortak birim kök süreci' varsayımını genişleterek IPS ve Fisher testlerinin 'bireysel birim kök süreci' varsayımı altında olduğunu savunmuştur. Hem IPS hem de Fisher testleri, bireysel birim kök testlerine dayalı bilgileri birleştirir. Bununla birlikte, Fisher' e dayalı panel birim kök testleri, dengeli bir panel gerektirmediği için, IPS testine göre avantajı vardır. Ayrıca, tek tek ADF regresyonlarında farklı gecikme uzunlukları kullanabilir ve diğer birim kök testlerine de uygulanabilir (Baltagi, 2005:245).

Maddala ve Wu (1999) testinde, her bir yatay kesit ADF regresyonunda kullanılan gecikme sayısı belirlenmeli iken Choi testinde ise oto korelasyonu düzeltme yöntemi olarak kernel hesaplaması gerekmektedir. (Egeli ve Egeli, 2007:111).

Maddala ve Wu (1999) çalışmasında, LLC ve IPS tesine alternatif bir Fisher tipi yaklaşım önermiştir. Daha sonra Monte Carlo deneyleri ile bu üç yöntem karşılaştırılmış ve hatalarda korelasyona izin veren bootstrap sonuçları sunulmuş ve önerilen Fisher testinin, LL ve IPS testlerinde daha iyi bir test olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Choi (2001), Fisher yaklaşımı ile panel veri içerisinde her bir gruba uygulanan birim kök testinden elde edilen p değerlerini birleştiren yeni bir panel birim kök testi geliştirmiştir. Aynı zamanda bu çalışma Choi (2001)'in önerdiği kombine birim kök testini ve Im vd. (IPS)'nin t-bar testinin sonlu örneklem performansını göstermektedir. Sonuçlar, kombinasyon testlerinin çoğunun sonlu örneklemde t-bar testinden daha güçlü olduğunu ifade etmektedir. (Kızılkaya, 2019:43).

Maddala ve Wu (1999) ve Choi (2001), Fisher testinin sonuçlarını kullanarak yeni bir test önermişlerdir. Bu testte panel dengeli olmak zorunda değildir. Maddala-Wu (1999), N tane yatay kesit birimin her biri için ayrı ayrı DF testlerinden elde edilen p değerlerine dayalı alternatif bir test önermiştir. p_i , i yatay kesit birimi için herhangi bir bireysel birim kök testinden (ADF, PP) elde edilen p değerini göstermek üzere Fisher'in test istatistiği aşağıdaki denklemdeki gibi göstermişlerdir (Abdioğlu ve Uysal, 2013:137; Kangallı Uyar ve Yayla, 2015:47; Güven ve Mert, 2016:140).

$$\lambda = -2 \sum_{i=1}^N \ln(p_i) \rightarrow \chi_{2N}^2$$

$$Z = \frac{1}{2\sqrt{N}} \sum_{i=1}^N (-2 \ln(p_i) - 2) \rightarrow N(0, 1)$$

Bu modellerde p_i değeri yatay kesit i için birim kök testinin olasılık değerini göstermektedir (Yorulmuş, 2016:32).

3.3. ANALİZ SONUÇLARI

Bu çalışmada, 40 Afrika ülkesinde 1996-2020 dönemine ait yıllık veriler kullanılarak ekonomik büyüme ve enflasyonun dış borçlar üzerindeki etkisi incelenmiştir.

Çalışmada analize geçmeden önce değişkenlere ait istatistiklere yer verilmiştir ve bu göstergeler Tablo 10'da verilmiştir.

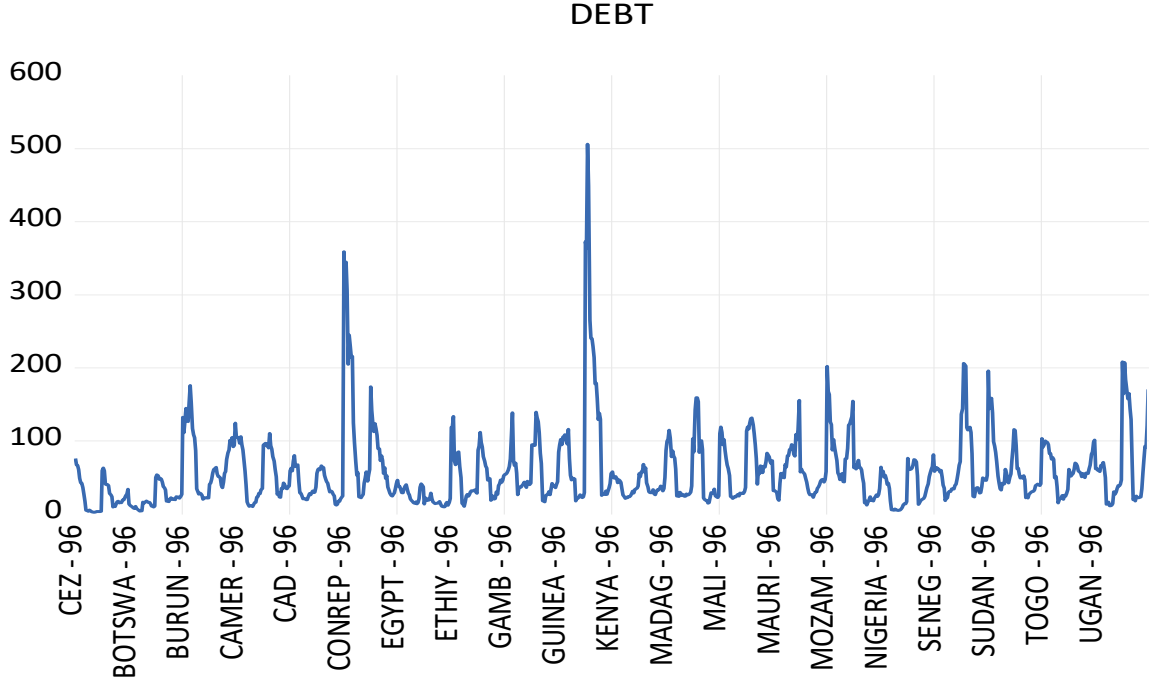
Tablo 10: Tanımlayıcı İstatistikler

	DEBT	GROW	INFGDP
Ortalama	56.74295	4.116798	7.986012
Medyan	42.13758	4.341882	5.240800
Maksimum Değer	506.0367	33.62937	115.2778
Minimum Değer	2.551358	-36.39198	-24.40654
Standart Sapma	50.90107	4.429728	12.22468
Jarque-Bera	11672.41	8718.932	23517.54
Olasılık	0.000000	0.000000	0.000000
Gözlem Değeri	1000	1000	1000

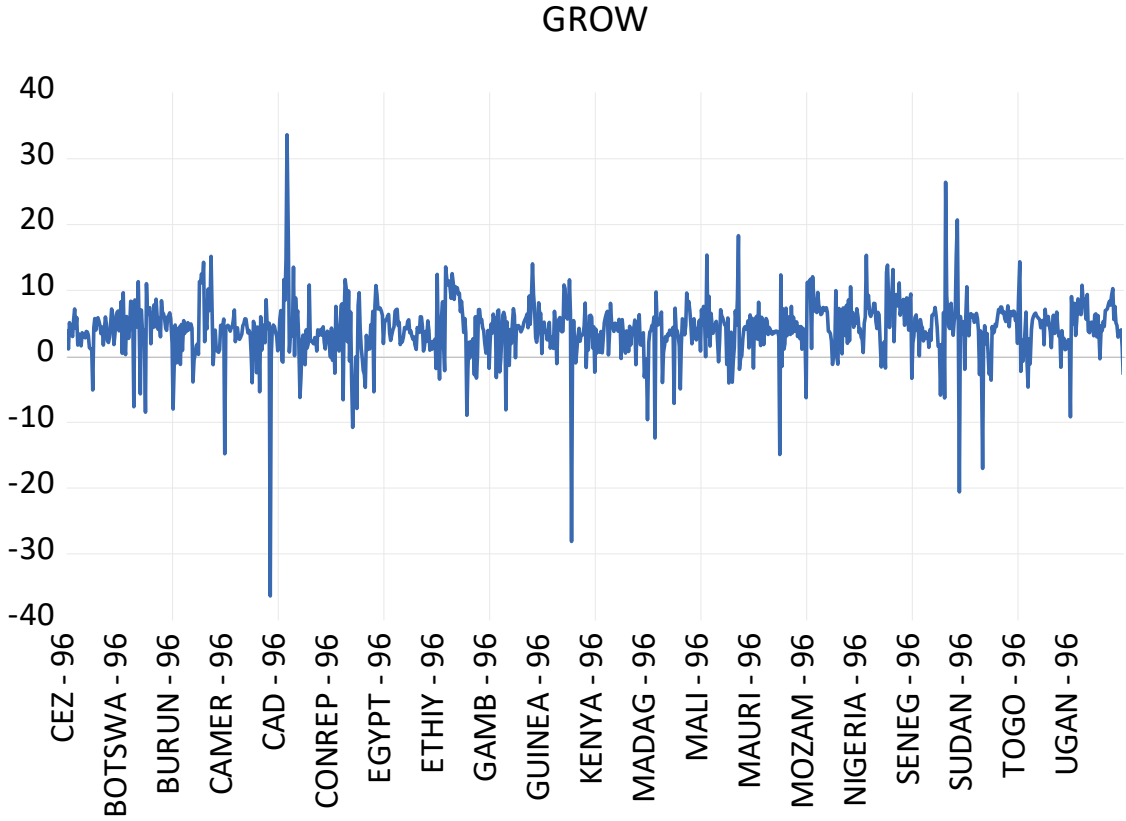
Tablo 10'da dış borç stoku, ekonomik büyüme ve enflasyon için tanımlayıcı istatistikler gösterilmektedir. Buna göre dış borç stokunun GSMH'ye oranında maksimum değeri 506.0367 (Gine Bissau-1998), minimum değeri ise 2.551358'dir (Cezayir -2013). Ekonomik büyümede ise maksimum değer 33.62937 (Çad-2004), minimum değer ise -36.39198'dir (Orta Afrika Cumhuriyeti-2013). Enflasyonda ise maksimum değer 115.2778 (Sudan-2020), minimum değer ise -24.40654'dür (Fildişi Sahili-2014). Çalışmada gözlem değeri 1000'dir. Standart sapma ise oynaklığı vermektedir. Maksimum değer ile minimum değer arasındaki farkın çokluğu da standart sapmayı ve oynaklığı göstermektedir. Buna göre dış borç stoku verisi oynaktır. Çalışmada Jarque-Bera testi, serilerin normal dağılıma sahip olup olmadığını belirlemek için uygulanmıştır. 3 değişken için de Jarque-Bera testi, 0.05'den küçük olduğu için değişkenlerin normal dağılıma sahip olmadığını göstermektedir.

Çalışmadaki değişkenlerin grafikleri Grafik 1,2 ve 3'de verilmiştir. Grafik 1'de dış borç stokunun GSMH içindeki % payını gösteren grafik gösterilmiştir.

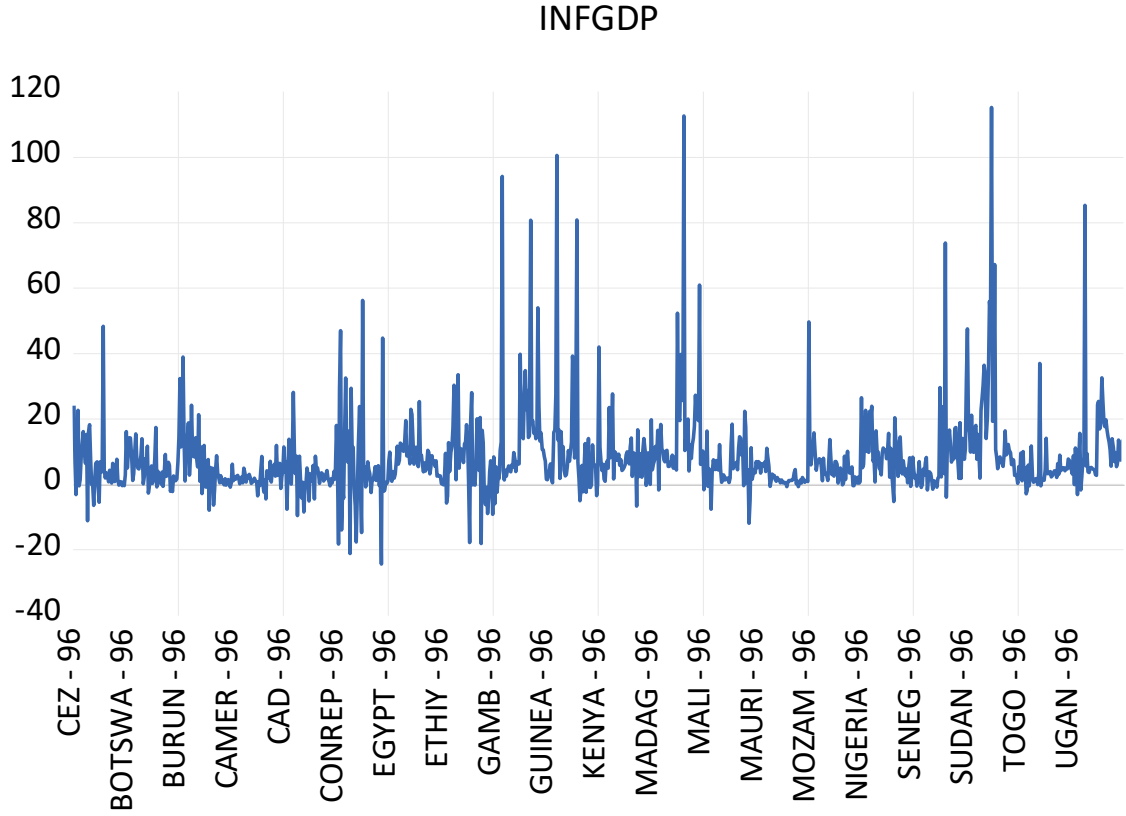
Grafik 1: Dış Borç Stoku Grafiği

Grafik 2: Ekonomik Büyüme Grafiği

Grafik 3: Enflasyon Grafiği

Grafik 1,2 ve 3'de görüldüğü üzere seriler 0'dan başlamamaktadır. Bu durum serilerin intercept (sabit terim) içerdiğini göstermektedir. Serilerdeki oynaklığın düzeyini belirlemek için serilerin durağanlığına bakılmalıdır. Bu nedenle Tablo 11'de LLC, IPS, Fisher ADF ve Fisher PP birim kök testi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 11: Panel Birim Kök Testi Sonuçları

Değişken	LLC		IPS		ADF		PP	
	t-istatistiği	Olasılık Değeri	t-istatistiği	Olasılık Değeri	t-istatistiği	Olasılık Değeri	t-istatistiği	Olasılık Değeri
DEBT	-3.42624	0.0003	0.26867	0.6059	70.5276	0.7665	87.6571	0.2613
GROW	-2.69799	0.0035	-7.46443	0.0000	218.761	0.0000	360.167	0.0000

INF	-9.35189	0.0000	-11.3849	0.0000	290.293	0.0000	531.713	0.0000
ΔDEBT	-6.62881	0.0000	-8.50120	0.0000	222.814	0.0000	428.083	0.0000

Tablo 11'deki panel birim kök testi sonuçlarına göre, 40 Afrika ülkesinde ekonomik büyüme ve enflasyon değişkeni LLC, IPS, Fisher ADF ve Fisher PP testlerine göre seviyesinde durağandır. Dış borç stoku verisi ise LLC panel birim kök testine göre seviyesinde durağanken; IPS, Fisher ADF ve Fisher PP testlerine göre birim kök içermektedir ve 1.farkı alındığında durağan hale gelmektedir.

Dış borç verisinin durağanlık derecesi tam olarak saptanamadığından dolayı, serilere aynı zamanda Maddala-Wu ve Choi panel birim kök testi de uygulanmıştır ve sonuçları Tablo 12 'de gösterilmiştir.

Tablo 12: Maddala-Wu ve Choi Panel Birim Kök Testi

Değişken	Maddala ve Wu		Choi	
	t-istatistiği	Olasılık Değeri	t-istatistiği	Olasılık Değeri
DEBT	22.9688	1.0000	7.78308	1.0000
GROW	192.947	0.0000	-6.11257	0.0000
INF	269.834	0.0000	-10.5537	0.0000
ΔDEBT	238.606	0.0000	-8.75480	0.0000

Tablo 12'de göre hem Maddala ve Wu, hem de Choi panel birim kök testlerine göre, ekonomik büyüme ve enflasyon verisi seviyesinde durağanken; dış borç verisi birim kök içermektedir ve 1.farkı alındığında durağan hale gelmektedir. Değişkenler farklı dereceden durağan olduğu için eşbütünleşme testine geçilmemiştir. Buna karşın değişkenler arasındaki nedensel bağlantıya bakılmıştır. Nedensellik analizi için Dumitrescu ve Hurlin nedensellik testi seçilmiştir. Çünkü bu test eşbütünleşik ilişkinin olduğu ve olmadığı durumlarda da kullanılmaktadır. Bu yüzden Dumitrescu ve Hurlin nedensellik testi yapılmıştır ve sonuçları tabloda verilmiştir.

Tablo 13:Dumitrescu-Hurlin Panel Nedensellik Testi Sonuçları

Nedenselliğin Yönü	W ist.	Zbarist.	Olas.
GROW→DEBT	3.37574	2.79069	0.0053
DEBT→GROW	3.78319	3.80076	0.0001

INFGDP→DEBT	3.00636	1.87502	0.0608
DEBT→INFGDP	5.16607	7.22892	0.0000

Tablo 13'e göre, ekonomik büyüme ile dış borç arasında çift yönlü bir nedensellik mevcuttur. Buna göre, ekonomik büyüme dış borcun nedeniyken; dış borçlar da ekonomik büyümenin bir nedenidir. Aynı zamanda enflasyonla dış borçlar arasında çift yönlü bir nedensellik tespit edilmiştir. Ancak yapılan incelemenin, ekonomik büyüme ve enflasyon oranının, dış borçlar üzerindeki etkilerine yönelik olarak gerçekleştirilmesi nedeniyle yapılan analizler de bu doğrultuda gerçekleştirilmiştir.

Değişkenler farklı derecede durağan olduğu için değişkenler arası uzun dönemli ilişki ARDL testi ile analiz edilecektir (Gülmez, 2015:145) ve Tablo 14 'de ARDL uzun ve kısa dönem sonuçları verilmiştir.

Tablo 14: ARDL Uzun ve Kısa Dönem Sonuçları

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık De.
Uzun Dönem				
GROW	-9.512731	0.679168	-14.00645	0.0000
INFGDP	-2.222302	0.257139	-8.642411	0.0000
Kısa Dönem				
COINTEQ01	-0.132872	0.026452	-5.023179	0.0000
D(GROW)	0.215429	0.386086	0.557982	0.5771
D(INFGDP)	-0.034397	0.117789	-0.292026	0.7704
C	12.41568	2.867083	4.330422	0.0000

Tablo 14'de yer alan katsayılar, uzun ve kısa dönem katsayılarını göstermektedir. Aynı zamanda sistemin kısa dönemde dengeye geldiğini göstermektedir. Elde edilen bulgulara göre, uzun dönem katsayıları anlamlıyken, kısa dönem katsayıları anlamsızdır. Uzun dönemde ekonomik büyümedeki 1 birimlik artış dış borçları 9,51 birim azaltırken; enflasyondaki 1 birimlik artış dış borçları 2,22 birim azaltmaktadır. Kısa dönem katsayılarında ise hata düzeltme modeli anlamlıyken; panelin geneli için ekonomik büyüme ve enflasyonla dış borçlar arasında bir ilişki bulunmamaktadır.

Panelin geneli için kısa dönemli bir ilişki bulunmaması dolayısıyla ülke bazında kısa dönem katsayılarına bakılmıştır. Kısa dönem katsayılarının anlamlı olabilmesi için hata düzeltme modeli (COINTEQ01) negatif olmalı ve olasılık değeri 0.05'den küçük olmalıdır. Böylece oluşacak bir şokun etkisinin uzun dönemde kaybolacağı görülmektedir. Hata düzeltme modeli, kısa dönemde sistemin dengeye gelişini göstermektedir. Bu doğrultuda Tablo 15'de Benin için kısa dönem katsayıları verilmiştir.

Tablo 15: Kısa Dönem Katsayıları (Benin)

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık De.
COINTEQ01	-0.044732	0.003560	-12.56643	0.0011
D(GROW)	-0.631365	0.244628	-2.580918	0.0817
D(INFGDP)	0.014400	0.038455	0.374459	0.7330
C	3.957096	15.46750	0.255833	0.8146

Tablo 15'deki Benin için kısa dönem katsayılarına bakıldığında, hata düzeltme modeli anlamlıdır. Buna göre, kısa dönemde ekonomik büyümedeki 1 birimlik artış dış borçları 0,63 birim azaltmaktadır. Enflasyon katsayısı ise anlamsızdır.

Tablo 16'da ise Botswana için kısa dönem katsayıları verilmiştir.

Tablo 16: Kısa Dönem Katsayıları (Botswana)

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık De.
COINTEQ01	-0.036178	0.001195	-30.27133	0.0001
D(GROW)	-0.285200	0.072941	-3.910003	0.0297
D(INFGDP)	-0.010001	0.019559	-0.511334	0.6444
C	2.141951	5.706981	0.375321	0.7324

Tablo 16'daki Botswana için kısa dönem katsayılarına bakıldığında, hata düzeltme modeli anlamlıdır. Buna göre, kısa dönemde ekonomik büyümedeki 1 birimlik artış dış borçları 0,28 birim azaltmaktadır. Enflasyon katsayısı ise anlamsızdır.

Tablo 17 'de ise Burkina Faso için kısa dönem katsayıları verilmiştir.

Tablo 17: Kısa Dönem Katsayıları (Burkina Faso)

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık De.
COINTEQ01	-0.129397	0.002592	-49.92216	0.0000
D(GROW)	0.426972	0.233021	1.832331	0.1643
D(INFGDP)	0.270723	0.036111	7.497025	0.0049
C	11.06332	17.99792	0.614700	0.5822

Tablo 17'deki Burkina Faso için kısa dönem katsayılarına bakıldığında, hata düzeltme modeli anlamlıdır. Buna göre, kısa dönemde enflasyondaki 1 birimlik artış dış borçları 0,27 birim arttırmaktadır. Ekonomik büyüme katsayısı ise anlamsızdır.

Tablo 18'de ise Burundi için kısa dönem katsayıları verilmiştir.

Tablo 18: Kısa Dönem Katsayıları (Burundi)

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık De.
COINTEQ01	-0.035567	0.001488	-23.90885	0.0002
D(GROW)	-0.085137	1.353663	-0.062894	0.9538
D(INFGDP)	-1.111490	0.105728	-10.51269	0.0018
C	-2.963508	31.09928	-0.095292	0.9301

Tablo 18'deki Burundi için kısa dönem katsayılarına bakıldığında, hata düzeltme modeli anlamlıdır. Buna göre, kısa dönemde enflasyondaki 1 birimlik artış dış borçları 1,1 birim azaltmaktadır. Ekonomik büyüme katsayısı ise anlamsızdır.

Tablo 19'da ise Cape Verde için kısa dönem katsayıları verilmiştir.

Tablo 19: Kısa Dönem Katsayıları (Capo Verde)

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık De.
COINTEQ01	-0.181056	0.002131	-84.95417	0.0000
D(GROW)	-0.100587	0.159986	-0.628725	0.5741
D(INFGDP)	-0.769950	0.082256	-9.360458	0.0026
C	22.56794	30.69581	0.735212	0.5155

Tablo 19'deki Cape Verde için kısa dönem katsayılarına bakıldığında, hata düzeltme modeli anlamlıdır. Buna göre, kısa dönemde enflasyondaki 1 birimlik artış dış borçları 0,76 birim azaltmaktadır. Ekonomik büyüme katsayısı ise anlamsızdır.

Tablo 20'de ise Cezayir için kısa dönem katsayıları verilmiştir.

Tablo 20: Kısa Dönem Katsayıları (Cezayir)

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık De.
COINTEQ01	-0.175759	0.001278	-137.5382	0.0000
D(GROW)	2.379922	0.224298	10.61054	0.0018
D(INFGDP)	0.222058	0.010156	21.86407	0.0002
C	7.354111	2.875034	2.557922	0.0834

Tablo 20'deki Cezayir için kısa dönem katsayılarına bakıldığında, hata düzeltme modeli anlamlıdır. Buna göre, kısa dönemde ekonomik büyümedeki 1 birimlik artış dış borçları 2,37 birim; enflasyondaki 1 birimlik artış ise dış borçları 0,22 birim arttırmaktadır.

Tablo 21'de ise Çad için kısa dönem katsayıları verilmiştir.

Tablo 21: Kısa Dönem Katsayıları (Çad)

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık De.
COINTEQ01	-0.043865	0.000133	-329.2322	0.0000
D(GROW)	-0.043065	0.015699	-2.743209	0.0711
D(INFGDP)	-0.086712	0.004504	-19.25272	0.0003
C	3.319944	1.296461	2.560774	0.0832

Tablo 21'deki Çad için kısa dönem katsayılarına bakıldığında, hata düzeltme modeli anlamlıdır. Buna göre, kısa dönemde ekonomik büyümedeki 1 birimlik artış dış borçları 0,04 birim; enflasyondaki 1 birimlik artış ise dış borçları 0,08 birim (%10 anlamlılık düzeyinde) azaltmaktadır.

Tablo 22'de ise Etiyopya için kısa dönem katsayıları verilmiştir.

Tablo 22: Kısa Dönem Katsayıları (Etiyopya)

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık De.
COINTEQ01	0.040406	0.002314	17.46189	0.0004
D(GROW)	-2.341909	0.183283	-12.77755	0.0010
D(INFGDP)	-0.783773	0.016489	-47.53380	0.0000
C	-7.600932	51.81340	-0.146698	0.8927

Tablo 22'deki Etiyopya için kısa dönem katsayılarına bakıldığında, hata düzeltme modeli anlamlıdır ancak pozitifdir. Modelin anlamlılığı için hata düzeltme modeli negatif olmalıdır. Bu yüzden katsayılar yorumlanmamıştır.

Tablo 23'de ise Fas için kısa dönem katsayıları verilmiştir.

Tablo 23: Kısa Dönem Katsayıları (Fas)

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık De.
COINTEQ01	-0.587524	0.009633	-60.99191	0.0000
D(GROW)	4.677214	1.255145	3.726432	0.0337
D(INFGDP)	0.606898	0.134948	4.497262	0.0205
C	46.37503	69.96246	0.662856	0.5548

Tablo 23'deki Fas için kısa dönem katsayılarına bakıldığında, hata düzeltme modeli anlamlıdır. Buna göre, kısa dönemde ekonomik büyümedeki 1 birimlik artış dış borçları 4,67 birim; enflasyondaki 1 birimlik artış ise dış borçları 0,6 birim arttırmaktadır.

Tablo 24'de ise Fildişi Sahili için kısa dönem katsayıları verilmiştir.

Tablo 24: Kısa Dönem Katsayıları (Fildişi Sahili)

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık De.
COINTEQ01	0.131000	0.014117	9.279748	0.0026
D(GROW)	-1.372614	0.662790	-2.070965	0.1301
D(INFGDP)	-0.839421	0.099844	-8.407309	0.0035
C	-16.35601	130.6626	-0.125177	0.9083

Tablo 24'deki Fildişi Sahili için kısa dönem katsayılarına bakıldığında, hata düzeltme modeli anlamlıdır ancak pozitifdir. Modelin anlamlılığı için hata düzeltme modeli negatif olmalıdır. Bu yüzden katsayılar yorumlanmamıştır.

Tablo 25'de ise Gabon için kısa dönem katsayıları verilmiştir.

Tablo 25: Kısa Dönem Katsayıları (Gabon)

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık De.
COINTEQ01	-0.259655	0.006792	-38.22770	0.0000
D(GROW)	2.571609	0.752042	3.419503	0.0419
D(INFGDP)	0.043390	0.054616	0.794464	0.4850
C	18.50390	39.99486	0.462657	0.6751

Tablo 25'deki Gabon için kısa dönem katsayılarına bakıldığında, hata düzeltme modeli anlamlıdır. Buna göre, kısa dönemde ekonomik büyümedeki 1 birimlik artış dış borçları 2,57 birim arttırmaktadır. Enflasyon katsayısı ise anlamsızdır.

Tablo 26'da ise Gambiya için kısa dönem katsayıları verilmiştir.

Tablo 26: Kısa Dönem Katsayıları (Gambiya)

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık De.
COINTEQ01	-0.183754	0.004586	-40.07187	0.0000
D(GROW)	0.495664	0.760256	0.651970	0.5609
D(INFGDP)	-0.390506	0.083252	-4.690648	0.0183
C	19.93713	57.40465	0.347309	0.7513

Tablo 26'daki Gambiya için kısa dönem katsayılarına bakıldığında, hata düzeltme modeli anlamlıdır. Buna göre, kısa dönemde enflasyondaki 1 birimlik artış dış borçları 0,39 birim azaltmaktadır. Ekonomik büyüme katsayısı ise anlamsızdır.

Tablo 27'de ise Gana için kısa dönem katsayıları verilmiştir.

Tablo 27: Kısa Dönem Katsayıları (Gana)

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık De.
COINTEQ01	-0.099302	0.008801	-11.28295	0.0015
D(GROW)	-0.680579	2.092060	-0.325315	0.7663

D(INFGDP)	-0.170460	0.089673	-1.900922	0.1535
C	14.01362	257.4025	0.054442	0.9600

Tablo 27’de Gana için kısa dönem katsayılarına bakıldığında, hata düzeltme modeli anlamlı olmasına rağmen, ekonomik büyüme ve enflasyon ile dış borçlar arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür.

Tablo 28’de ise Gine için kısa dönem katsayıları verilmiştir.

Tablo 28: Kısa Dönem Katsayıları (Gine)

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık De.
COINTEQ01	-0.085858	0.003162	-27.15017	0.0001
D(GROW)	0.209301	1.046259	0.200047	0.8542
D(INFGDP)	-0.090453	0.032537	-2.780028	0.0690
C	10.74320	53.66031	0.200208	0.8541

Tablo 28’deki Gine için kısa dönem katsayılarına bakıldığında, hata düzeltme modeli anlamlıdır. Buna göre, kısa dönemde enflasyondaki 1 birimlik artış dış borçları 0,09 birim azaltmaktadır. Ekonomik büyüme katsayısı ise anlamsızdır.

Tablo 29’de ise Gine Bissau için kısa dönem katsayıları verilmiştir.

Tablo 29: Kısa Dönem Katsayıları (Gine Bissau)

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık De.
COINTEQ01	-0.062088	0.005117	-12.13417	0.0012
D(GROW)	-3.720186	4.702146	-0.791168	0.4866
D(INFGDP)	-1.272188	0.286785	-4.436029	0.0213
C	1.388131	95.91174	0.014473	0.9894

Tablo 29’deki Gine Bissau için kısa dönem katsayılarına bakıldığında, hata düzeltme modeli anlamlıdır. Buna göre, kısa dönemde enflasyondaki 1 birimlik artış dış borçları 1,27 birim azaltmaktadır. Ekonomik büyüme katsayısı ise anlamsızdır.

Tablo 30’da ise Kamerun için kısa dönem katsayıları verilmiştir.

Tablo 30: Kısa Dönem Katsayıları (Kamerun)

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık De.
COINTEQ01	-0.078637	0.000774	-101.6352	0.0000
D(GROW)	0.232564	0.482104	0.482393	0.6625
D(INFGDP)	-0.447243	1.390914	-0.321546	0.7689
C	5.820406	6.334034	0.918910	0.4259

Tablo 30’da Kamerun için kısa dönem katsayılarına bakıldığında, hata düzeltme modeli anlamlı olmasına rağmen, ekonomik büyüme ve enflasyon ile dış borçlar arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür.

Tablo 31’de ise Kenya için kısa dönem katsayıları verilmiştir.

Tablo 31: Kısa Dönem Katsayıları (Kenya)

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık De.
COINTEQ01	0.024506	0.004332	5.656927	0.0109
D(GROW)	-1.117495	0.310508	-3.598929	0.0368
D(INFGDP)	-0.126782	0.022119	-5.731890	0.0105
C	-2.351522	35.21918	-0.066768	0.9510

Tablo 31’deki Kenya için kısa dönem katsayılarına bakıldığında, hata düzeltme modeli anlamlıdır ancak pozitifdir. Modelin anlamlılığı için hata düzeltme modeli negatif olmalıdır. Bu yüzden katsayılar yorumlanmamıştır.

Tablo 32’de ise Komor için kısa dönem katsayıları verilmiştir.

Tablo 32: Kısa Dönem Katsayıları (Komor)

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık De.
COINTEQ01	-0.070630	0.001012	-69.78682	0.0000
D(GROW)	0.617883	0.258227	2.392794	0.0965
D(INFGDP)	-0.669017	0.219667	-3.045599	0.0556
C	5.587643	5.828554	0.958667	0.4084

Tablo 32’deki Komor için kısa dönem katsayılarına bakıldığında, hata düzeltme modeli anlamlıdır. Buna göre, kısa dönemde ekonomik büyümedeki 1 birimlik artış dış

borçları 0,61 birim (%10 anlamlılık düzeyinde) arttırırken; enflasyondaki 1 birimlik artış ise dış borçları 0,66 birim azaltmaktadır.

Tablo 33’de ise Kongo Cumhuriyeti için kısa dönem katsayıları verilmiştir.

Tablo 33: Kısa Dönem Katsayıları (Kongo Cumhuriyeti)

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık De.
COINTEQ01	-0.102510	0.001735	-59.10068	0.0000
D(GROW)	0.742629	0.870394	0.853210	0.4562
D(INFGDP)	-0.671955	0.067460	-9.960788	0.0022
C	6.041289	37.91039	0.159357	0.8835

Tablo 33’deki Kongo Cumhuriyeti için kısa dönem katsayılarına bakıldığında, hata düzeltme modeli anlamlıdır. Buna göre, kısa dönemde enflasyondaki 1 birimlik artış dış borçları 0,67 birim azaltmaktadır. Ekonomik büyüme katsayısı ise anlamsızdır.

Tablo 34’de ise Lesotho için kısa dönem katsayıları verilmiştir.

Tablo 34: Kısa Dönem Katsayıları (Lesotho)

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık De.
COINTEQ01	-0.193354	0.005116	-37.79606	0.0000
D(GROW)	1.680532	0.931497	1.804120	0.1690
D(INFGDP)	0.597482	0.052120	11.46367	0.0014
C	15.39805	39.25908	0.392216	0.7211

Tablo 34’deki Lesotho için kısa dönem katsayılarına bakıldığında, hata düzeltme modeli anlamlıdır. Buna göre, kısa dönemde enflasyondaki 1 birimlik artış dış borçları 1,68 birim arttırmaktadır. Ekonomik büyüme katsayısı ise anlamsızdır.

Tablo 35’de ise Madagaskar için kısa dönem katsayıları verilmiştir.

Tablo 35: Kısa Dönem Katsayıları (Madagaskar)

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık De.
----------	---------	---------------	---------------	--------------

COINTEQ01	-0.119596	0.000832	-143.6736	0.0000
D(GROW)	0.095159	0.128706	0.739350	0.5133
D(INFGDP)	-0.299414	0.121579	-2.462719	0.0906
C	7.398005	7.025226	1.053063	0.3696

Tablo 35'deki Madagaskar için kısa dönem katsayılarına bakıldığında, hata düzeltme modeli anlamlıdır. Buna göre, kısa dönemde enflasyondaki 1 birimlik artış dış borçları 0,29 birim azaltmaktadır. Ekonomik büyüme katsayısı ise anlamsızdır.

Tablo 36'da ise Malawi için kısa dönem katsayıları verilmiştir.

Tablo 36: Kısa Dönem Katsayıları (Malawi)

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık De.
COINTEQ01	-0.112822	0.000846	-133.3648	0.0000
D(GROW)	-3.044142	0.962710	-3.162053	0.0508
D(INFGDP)	-0.125441	0.015932	-7.873506	0.0043
C	7.215093	24.00585	0.300556	0.7834

Tablo 36'daki Malawi için kısa dönem katsayılarına bakıldığında, hata düzeltme modeli anlamlıdır. Buna göre, kısa dönemde ekonomik büyümedeki 1 birimlik artış dış borçları 3,04 birim (%10 anlamlılık düzeyinde); enflasyondaki 1 birimlik artış ise dış borçları 0,12 birim azaltmaktadır.

Tablo 37'de ise Mali için kısa dönem katsayıları verilmiştir.

Tablo 37: Kısa Dönem Katsayıları (Mali)

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık De.
COINTEQ01	-0.088867	0.001035	-85.84309	0.0000
D(GROW)	-0.150105	0.305646	-0.491108	0.6570
D(INFGDP)	-0.282119	0.061322	-4.600650	0.0193
C	6.699055	8.868319	0.755392	0.5049

Tablo 37'deki Mali için kısa dönem katsayılarına bakıldığında, hata düzeltme modeli anlamlıdır. Buna göre, kısa dönemde enflasyondaki 1 birimlik artış dış borçları 0,28 birim azaltmaktadır. Ekonomik büyüme katsayısı ise anlamsızdır.

Tablo 38’de ise Mauritius için kısa dönem katsayıları verilmiştir.

Tablo 38: Kısa Dönem Katsayıları (Mauritius)

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık De.
COINTEQ01	-0.061287	0.009036	-6.782790	0.0066
D(GROW)	-1.948800	0.872583	-2.233370	0.1116
D(INFGDP)	-0.843174	0.587782	-1.434499	0.2469
C	12.35025	114.8623	0.107522	0.9212

Tablo 38’de Mauritius için kısa dönem katsayılarına bakıldığında, hata düzeltme modeli anlamlı olmasına rağmen, ekonomik büyüme ve enflasyon ile dış borçlar arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür.

Tablo 39’da ise Mısır için kısa dönem katsayıları verilmiştir.

Tablo 39: Kısa Dönem Katsayıları (Mısır)

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık De.
COINTEQ01	-0.189084	0.002161	-87.49346	0.0000
D(GROW)	0.581096	0.159511	3.642991	0.0357
D(INFGDP)	0.767169	0.021958	34.93854	0.0001
C	17.57519	16.44823	1.068516	0.3636

Tablo 39’daki Mısır için kısa dönem katsayılarına bakıldığında, hata düzeltme modeli anlamlıdır. Buna göre, kısa dönemde ekonomik büyümedeki 1 birimlik artış dış borçları 0,58 birim; enflasyondaki 1 birimlik artış ise dış borçları 0,76 birim arttırmaktadır.

Tablo 40’da ise Moritanya için kısa dönem katsayıları verilmiştir.

Tablo 40: Kısa Dönem Katsayıları (Moritanya)

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık De.
COINTEQ01	-0.214289	0.000786	-272.5463	0.0000
D(GROW)	0.218641	0.097479	2.242963	0.1107
D(INFGDP)	0.263306	0.013511	19.48847	0.0003
C	25.04407	13.82497	1.811510	0.1677

Tablo 40'daki Moritanya için kısa dönem katsayılarına bakıldığında, hata düzeltme modeli anlamlıdır. Buna göre, kısa dönemde enflasyondaki 1 birimlik artış dış borçları 0,26 birim arttırmaktadır. Ekonomik büyüme katsayısı ise anlamsızdır.

Tablo 41'de ise Mozambik için kısa dönem katsayıları verilmiştir.

Tablo 41: Kısa Dönem Katsayıları (Mozambik)

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık De.
COINTEQ01	-0.123743	0.005215	-23.72946	0.0002
D(GROW)	-3.944708	1.442723	-2.734210	0.0717
D(INFGDP)	1.499143	0.365787	4.098410	0.0263
C	20.57695	119.9411	0.171559	0.8747

Tablo 41'deki Mozambik için kısa dönem katsayılarına bakıldığında, hata düzeltme modeli anlamlıdır. Buna göre, kısa dönemde ekonomik büyümedeki 1 birimlik artış dış borçları 3,94 birim (%10 anlamlılık düzeyinde) azaltırken; enflasyondaki 1 birimlik artış ise dış borçları 1,49 birim arttırmaktadır.

Tablo 42'de ise Nijer için kısa dönem katsayıları verilmiştir.

Tablo 42: Kısa Dönem Katsayıları (Nijer)

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık De.
COINTEQ01	-0.158367	0.015255	-10.38135	0.0019
D(GROW)	0.220133	1.476232	0.149118	0.8909
D(INFGDP)	2.221084	0.418214	5.310874	0.0130
C	14.23828	112.4963	0.126567	0.9073

Tablo 42'deki Nijer için kısa dönem katsayılarına bakıldığında, hata düzeltme modeli anlamlıdır. Buna göre, kısa dönemde enflasyondaki 1 birimlik artış dış borçları 2,22 birim arttırmaktadır. Ekonomik büyüme katsayısı ise anlamsızdır.

Tablo 43'de ise Nijerya için kısa dönem katsayıları verilmiştir.

Tablo 43: Kısa Dönem Katsayıları (Nijerya)

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık De.
COINTEQ01	-0.159636	0.000823	-193.9757	0.0000
D(GROW)	1.828846	0.129351	14.13863	0.0008
D(INFGDP)	0.062551	0.043045	1.453130	0.2421
C	13.03432	5.467002	2.384181	0.0973

Tablo 43'deki Nijerya için kısa dönem katsayılarına bakıldığında, hata düzeltme modeli anlamlıdır. Buna göre, kısa dönemde ekonomik büyümedeki 1 birimlik artış dış borçları 1,82 birim arttırmaktadır. Enflasyon katsayısı ise anlamsızdır.

Tablo 44'de ise Orta Afrika Cumhuriyeti için kısa dönem katsayıları verilmiştir.

Tablo 44: Kısa Dönem Katsayıları (Orta Afrika Cumhuriyeti)

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık De.
COINTEQ01	-0.043327	0.001229	-35.26761	0.0001
D(GROW)	0.004524	0.095671	0.047287	0.9653
D(INFGDP)	-0.262831	0.160687	-1.635676	0.2004
C	1.317053	8.057493	0.163457	0.8805

Tablo 44'de Orta Afrika Cumhuriyeti için kısa dönem katsayılarına bakıldığında, hata düzeltme modeli anlamlı olmasına rağmen, ekonomik büyüme ve enflasyon ile dış borçlar arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür.

Tablo 45'de ise Ruanda için kısa dönem katsayıları verilmiştir.

Tablo 45: Kısa Dönem Katsayıları (Ruanda)

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık De.
COINTEQ01	-0.030136	0.004243	-7.101865	0.0057
D(GROW)	-0.206289	0.531055	-0.388450	0.7236
D(INFGDP)	-0.900578	0.202962	-4.437182	0.0213
C	4.576559	72.73657	0.062920	0.9538

Tablo 45'deki Ruanda için kısa dönem katsayılarına bakıldığında, hata düzeltme modeli anlamlıdır. Buna göre, kısa dönemde enflasyondaki 1 birimlik artış dış borçları 0,9 birim azaltmaktadır. Ekonomik büyüme katsayısı ise anlamsızdır.

Tablo 46'da ise Senegal için kısa dönem katsayıları verilmiştir.

Tablo 46 : Kısa Dönem Katsayıları (Senegal)

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık De.
COINTEQ01	-0.048371	0.002441	-19.81715	0.0003
D(GROW)	0.321617	0.269517	1.193311	0.3185
D(INFGDP)	1.874991	0.172956	10.84085	0.0017
C	5.118671	18.65922	0.274324	0.8016

Tablo 46'daki Senegal için kısa dönem katsayılarına bakıldığında, hata düzeltme modeli anlamlıdır. Buna göre, kısa dönemde enflasyondaki 1 birimlik artış dış borçları 1,87 birim arttırmaktadır. Ekonomik büyüme katsayısı ise anlamsızdır.

Tablo 47'de ise Sierra Leone için kısa dönem katsayıları verilmiştir.

Tablo 47: Kısa Dönem Katsayıları (Sierra Leone)

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık De.
COINTEQ01	-0.136549	0.001869	-73.04501	0.0000
D(GROW)	0.658526	0.315703	2.085903	0.1283
D(INFGDP)	-0.545928	0.076727	-7.115186	0.0057
C	14.33994	47.35703	0.302805	0.7818

Tablo 47'deki Sierra Leone için kısa dönem katsayılarına bakıldığında, hata düzeltme modeli anlamlıdır. Buna göre, kısa dönemde enflasyondaki 1 birimlik artış dış borçları 0,54 birim azaltmaktadır. Ekonomik büyüme katsayısı ise anlamsızdır.

Tablo 48'de ise Sudan için kısa dönem katsayıları verilmiştir.

Tablo 48: Kısa Dönem Katsayıları (Sudan)

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık De.
COINTEQ01	-0.063677	0.000914	-69.65910	0.0000
D(GROW)	-0.563879	0.238854	-2.360771	0.0993

D(INFGDP)	0.402397	0.019661	20.46684	0.0003
C	5.695877	14.87260	0.382978	0.7273

Tablo 48'deki Sudan için kısa dönem katsayılarına bakıldığında, hata düzeltme modeli anlamlıdır. Buna göre, kısa dönemde ekonomik büyümedeki 1 birimlik artış dış borçları 0,56 birim (%10 anlamlılık düzeyinde) azaltırken; enflasyondaki 1 birimlik artış ise dış borçları 0,4 birim arttırmaktadır.

Tablo 49'da ise Swaziland için kısa dönem katsayıları verilmiştir.

Tablo 49: Kısa Dönem Katsayıları (Swaziland)

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık De.
COINTEQ01	-0.077939	0.001488	-52.37364	0.0000
D(GROW)	0.306839	0.216313	1.418493	0.2511
D(INFGDP)	-0.016862	0.025050	-0.673152	0.5491
C	4.517370	5.857926	0.771155	0.4968

Tablo 49'da Swaziland için kısa dönem katsayılarına bakıldığında, hata düzeltme modeli anlamlı olmasına rağmen, ekonomik büyüme ve enflasyon ile dış borçlar arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür.

Tablo 50'de ise Tanzanya için kısa dönem katsayıları verilmiştir.

Tablo 50: Kısa Dönem Katsayıları (Tanzanya)

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık De.
COINTEQ01	-0.920349	0.021344	-43.11936	0.0000
D(GROW)	11.31252	3.393650	3.333437	0.0446
D(INFGDP)	-0.142863	0.411082	-0.347530	0.7511
C	104.0991	283.1622	0.367631	0.7376

Tablo 50'deki Tanzanya için kısa dönem katsayılarına bakıldığında, hata düzeltme modeli anlamlıdır. Buna göre, kısa dönemde ekonomik büyümedeki 1 birimlik artış dış borçları 11,31 birim arttırmaktadır. Enflasyon katsayısı ise anlamsızdır.

Tablo 51'de ise Togo için kısa dönem katsayıları verilmiştir.

Tablo 51: Kısa Dönem Katsayıları (Togo)

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık De.
COINTEQ01	-0.183743	0.004429	-41.48310	0.0000
D(GROW)	0.540409	0.358660	1.506746	0.2290
D(INFGDP)	0.046408	0.027781	1.670498	0.1934
C	15.83869	46.60596	0.339842	0.7564

Tablo 51’de Togo için kısa dönem katsayılarına bakıldığında, hata düzeltme modeli anlamlı olmasına rağmen, ekonomik büyüme ve enflasyon ile dış borçlar arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür.

Tablo 52’de ise Tunus için kısa dönem katsayıları verilmiştir.

Tablo 52 : Kısa Dönem Katsayıları (Tunus)

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık De.
COINTEQ01	-0.116100	0.005190	-22.37167	0.0002
D(GROW)	1.175808	0.396160	2.968015	0.0592
D(INFGDP)	-0.394703	0.505401	-0.780971	0.4918
C	13.21839	54.81219	0.241158	0.8250

Tablo 52’deki Tunus için kısa dönem katsayılarına bakıldığında, hata düzeltme modeli anlamlıdır. Buna göre, kısa dönemde ekonomik büyümedeki 1 birimlik artış dış borçları 1,17 birim (%10 anlamlılık düzeyinde) arttırmaktadır. Enflasyon katsayısı ise anlamsızdır.

Tablo 53’de ise Uganda için kısa dönem katsayıları verilmiştir.

Tablo 53 : Kısa Dönem Katsayıları (Uganda)

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık De.
COINTEQ01	-0.207898	0.005039	-41.25893	0.0000
D(GROW)	0.576342	1.076290	0.535490	0.6295
D(INFGDP)	-0.009079	0.025288	-0.359037	0.7433
C	23.28248	68.56238	0.339581	0.7566

Tablo 53’de Uganda için kısa dönem katsayılarına bakıldığında, hata düzeltme modeli anlamlı olmasına rağmen, ekonomik büyüme ve enflasyon ile dış borçlar arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür.

Tablo 54’de ise Zambiya için kısa dönem katsayıları verilmiştir.

Tablo 54: Kısa Dönem Katsayıları (Zambiya)

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık De.
COINTEQ01	-0.085136	0.006990	-12.17996	0.0012
D(GROW)	-3.021537	7.071548	-0.427281	0.6980
D(INFGDP)	0.995049	1.557159	0.639016	0.5683
C	15.55106	228.1163	0.068172	0.9499

Tablo 54’de Zambiya için kısa dönem katsayılarına bakıldığında, hata düzeltme modeli anlamlı olmasına rağmen, ekonomik büyüme ve enflasyon ile dış borçlar arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür.

SONUÇ

Ülkelerin ekonomik yapılarında özellikle de ekonomik büyüme ve enflasyon oranında meydana gelen gelişmelerin o ülkenin dış borç yapısı üzerindeki etkilerinin incelenmesi ve elde edilen sonuçlara göre çözümler üretilmesi ekonomik istikrarın sağlanması açısından son derece önemlidir. Enflasyon oranında meydana gelecek olan artışlar, ülkelerin borçluluk oranı ve dış borçları üzerinde önemli etkileri olabilmektedir. Enflasyon nedeniyle satın alma gücündeki azalışlar, belli bir tüketim seviyesine ve tüketim alışkanlıklarına sahip olan bireylerin, özel kurumların ve kamu kurumlarının, aynı miktardaki mal ve hizmet satın alabilmek için daha fazla miktarda finansal kaynak kullanmalarına neden olmaktadır. Bu harcamaların mevcut kaynaklar ile karşılanamaması durumunda ise borçlanma yoluna gidilmekte, ülkelerin borçluluk oranları artmaktadır. Benzer şekilde ekonomik büyümenin de dış borçlar üzerinde önemli etkileri olabilmektedir. Ülke yönetimlerinin ve ekonomiden sorumlu birimlerin ulaşmak istediği nihai hedeflerden biri ve belki de en önemlisi ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesidir. Ancak ekonomik büyüme, reel yatırımlarla ve finansal kaynaklar sayesinde mümkün olabilmektedir. Ülkelerin bu finansal kaynaklara sahip olmaması durumunda ise borçlanma ve özellikle de dış borçlanma kaçınılmaz olarak gerçekleştirilebilmektedir. Ekonomik büyüme ve kalkınmayı gerçekleştirmek için yatırımlar yapmayı planlayan ancak yeterli sermaye birikimi bulunmayan ülkeler ihtiyaç duydukları finansal kaynakları uluslararası finans kuruluşlarından ve borç alabilecekleri ülkelere karşılaştıra yoluna gidebilmektedir ki bu durum borç alan ülkelerin dış borç oranının yükselmesine neden olmaktadır.

Bu çalışmada, 40 Afrika ülkesinde 1996-2020 dönemine ait yıllık veriler kullanılarak ekonomik büyüme ve enflasyonun dış borçlar üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çalışmanın bağımsız değişkenleri ekonomik büyüme oranı ve GDP deflatoründeki % değişme iken; bağımlı değişken dış borç stokunun GSMH içindeki % payıdır. Modelde ekonomik büyüme oranı GROW ile GDP deflatoründeki % değişme ise INFGDP ile gösterilirken; dış borç stokunun GSMH içindeki % payı DEBT ile gösterilmektedir. Çalışmadaki tüm değişkenler Dünya Bankası'nın veri tabanı olan <https://databank.worldbank.org> adresinden temin edilmiştir. Çalışmada (1) ve (2) no'lu model tahmin edilmiştir.

$$DEBT_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 GROW_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

$$DEBT_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 INFGDP_{it} + \varepsilon_{it} \quad (2)$$

Bu kapsamda öncelikle serilerin durağanlığı belirlenmiştir. Çalışmada 40 Afrika ülkesi örneklem alındığından dolayı ve bu ülkeler birbiriyle gelir, nüfus ve yaşam düzeyi olarak benzer yapıda olmalarından dolayı panel birim kök testlerinde birinci nesil panel birim kök testleri kullanılmıştır. Bu nedenle çalışmada Levin-Lin-Chu (LLC), Im, Pesaran-Shin (IPS), Fisher ADF, Fisher PP, Maddala ve Wu ile Choi panel nedensellik testleri kullanılmıştır. Yapılan panel birim kök testlerine göre, dış borç değişkeni yapılan 6 panel birim kök testinde de birim kök içerdiği ve 1.farklı alınarak durağan hale geldiği görülmüştür. . Ekonomik büyüme ve enflasyon verisi ise yapılan tüm birim kök testlerinde seviyesinde durağan çıkmıştır. Daha sonra seriler için Dumitrescu-Hurlin panel nedensellik analizi yapılmıştır ve ekonomik büyüme ile dış borç arasında ve enflasyon ile dış borç arasında çift yönlü bir nedensellik olduğu tespit edilmiştir. Seriler farklı dereceden durağan olduğu için değişkenler arası kısa ve uzun dönemli ilişki ARDL testi ile analiz edilmiştir.

ARDL modeli sonuçlarına göre, uzun dönemde ekonomik büyümedeki 1 birimlik artış dış borçları 9,51 birim azaltırken; enflasyondaki 1 birimlik artış dış borçları 2,22 birim azaltmaktadır. Kısa dönemde ise değişkenler arasında bir ilişki bulunmamaktadır. Panelin geneli için kısa dönemli bir ilişki bulunmaması dolayısıyla ülke bazında kısa dönem katsayılarına bakılmıştır. Kısa dönem katsayılarının anlamlı olabilmesi için hata düzeltme modeli (COINTEQ01) negatif olmalı ve olasılık değeri 0.05'den küçük olmalıdır.

Ülke bazında yapılan kısa dönem katsayılarında ülkeden ülkeye farklılık görülmektedir. Benin ve Botswana'da ekonomik büyümedeki bir artış dış borçları azaltmak iken; Gabon, Nijerya, Tanzanya ve Tunus ekonomik büyümedeki bir artış dış borçları arttırmaktadır. Bu ülkelerde enflasyon katsayısı ise anlamsız çıkmaktadır. Burundi, Cape Verde, Gambiya, Gine, Gine Bissau, Kongo Cumhuriyeti, Madagaskar, Mali, Ruanda, Sierra Leone gibi ülkelerde ise enflasyondaki bir artış dış borçları azaltmakta iken; Burkina Faso, Lesotho, Moritanya, Nijer, Senegal'de enflasyondaki bir artış dış borçları arttırmaktadır. Bu ülkelerde ise ekonomik büyüme katsayısı ise anlamsız çıkmaktadır. Bazı ülkelerde ise kısa dönemde değişkenler arasında bir ilişki bulunmamaktadır (Etiyopya, Fildişi Sahili, Gana, Kamerun, Kenya, Mauritius, Orta

Afrika Cumhuriyeti, Swaziland, Togo, Uganda ve Zambiya). Diğer taraftan, Cezayir, Fas ve Mısır'da ekonomik büyüme ve enflasyondaki artış dış borçları arttırırken; Çad ve Malawi'de ekonomik büyüme ve enflasyondaki artış dış borçları azaltmaktadır. Mozambik ve Sudan'da ise ekonomik büyümedeki bir artış dış borçları azaltırken; enflasyondaki artış dış borçları arttırmaktadır. Son olarak Komor'da ekonomik büyümedeki bir artış dış borçları arttırırken; enflasyondaki artış dış borçları azaltmaktadır.

Ülke bazında yapılan kısa dönem katsayılar da ise ülke yapılarından kaynaklanan farklılıklar nedeniyle çok farklı sonuçlar elde edilmiştir. Afrika ülkelerinin bazılarında ekonomik büyümedeki bir artış dış borçları azaltmakta iken, bazı Afrika ülkelerinde ekonomik büyümedeki bir artış dış borçları arttırmaktadır. Benzer şekilde Afrika ülkelerinin bazılarında, enflasyondaki bir artış dış borçları azaltmakta iken; bazı Afrika ülkelerinde, enflasyondaki bir artış dış borçları arttırmaktadır. Bazı Afrika ülkelerinde ise kısa dönemde değişkenler arasında bir ilişki bulunmamaktadır. Bu bağlamda enflasyon ve ekonomik büyümenin dış borçlar üzerindeki etkilerini tek tek ülke bazında değerlendirmek daha sağlıklı sonuçlar vermektedir. Ancak unutulmamalıdır ki; Afrika ülkelerinin geneli, yeterli sermaye birikimine sahip olmadığından dolayı bu ülkelerde ekonomik büyümenin gerçekleştirilebilmesi için mutlak surette dış borçlanmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bir diğer ifadeyle yeterli sermaye birikimine sahip olmayan Afrika ülkelerindeki reel yatırımların artması ve bu ülkelerin kalkınması için dış borçlar son derece önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenlerden dolayı da belirli bir orandaki ekonomik büyümenin gerçekleştirilebilmesi için yüksek oranlarda dış borçlanmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

KAYNAKÇA

Abdioğlu, Z. ve Uysal, T. (2013). Türkiye’de bölgeler arası yakınsama: panel birim kök analizi. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 27(3): 125-143.

Adak, M. (2007), *Ar-Ge ve Ekonomik Büyüme*, T.C. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.

Adıyaman , A. T. (2006). Dış Borçlarımız ve Ekonomik Etkileri. *Sayıştay Dergisi* (6), 21-45.

Akdoğan , A. (2003). *Kamu Maliyesi* . Ankara : Gazi Kitapevi .

Alfredo, S., I. Francisco (2004), “Debt and Economic Growth in Developing and Industrial Countries”, Working Papers, 34

Altunkaynak, B. (2007). Sektörel panel veri analizi yaklaşımıyla Türkiye’nin AB ülkelerine imalat sanayi bakımından ihracatının belirlenmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü İstatistik Anabilim Dalı, Ankara.

Akan, Y., & Kanca, OC (2015). Türkiye’de Dış Borçlanma, Büyüme ve Enflasyon İlişkisi: Var Yaklaşımı (1980-2013). Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi/*Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve Bilimler Fakültesi Dergisi* , 33 (3).

Akar, H. (2013). Dış Borç Sorunu ve Mali Kriz. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Akkılıç, S. (2010).Enflasyon Hedeflemesi ve Türkiye Örneği. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Asteriou, D. ve Hall, S. G. (2007). Applied econometrics: a modern approach using Eviews and Microfit revisited edition. Palgrave Macmillan, New York.

Atamtürk , B. (2007). Büyüme Teorileri ve IMF Politikaları . *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi* , 89-103.

Aydın, A. (2016), *Ar-Ge'ye Dayalı İçsel Büyüme Modelinin Türkiye Örneği*, T.C. Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Antalya.

Aykırı, M. (2008). Ekonomik Büyüme-Enflasyon-İşsizlik İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama (1980-2005). (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Kafkas Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.

Bai, J. ve Ng, S. (2004). A panic attack on unit roots and cointegration. *Econometrica*, 72: 1127-1177.

Bayraktar, B. , & Kazancıgil , D. (2020). Türkiye'de Beşeri Sermaye ve İktisadi Büyüme Arasındaki İlişki. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 9-34.

Bayraktar, K. (2009), *İçsel Büyüme Teorisi Açısından İnsan Sermayesinin Büyüme Üzerine Etkisinin Analizi: Türkiye Örneği*, T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Bayraktutan, Y., & Kethudaoglu , F. (2017). AR-GE ve İktisadi Büyüme ilişkisi:OECD Örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(53), 679-694.

Baoua Abdou, M. M. (2016). Enflasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Nijer İçin Zaman Serisi Analizi (1971-2014). (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Baoua, M. M. A. (2016). Afrika Ülkelerinde Ekonomi ve Kalkınma: İyileşme, Sanayileşme ve Dünya Ekonomisine Entegrasyonu. *Türkiye lisansüstü çalışmalar kongresi*, 12-15.

Baum, A., Checherita-Westphal, C., & Rother, P. (2013). Borç ve büyüme: Euro bölgesi için yeni kanıtlar. *Uluslararası para ve finans dergisi* , 32 , 809-821.

Baltagi, B. H. (2001). *Econometric analysis of panel data*. Second Edition, John Wiley.

Baltagi, B. H. (2005). *Econometric analysis of panel data*, Third Edition, John Wiley&Sons Ltd. West Sussex, England.

Baltagi, Badi H. (2011). *Econometrics*. Fifth Edition, Springer, New York.

Bilen, İ. E. (2010), *Araştırma-Geliştirme (Ar-Ge) ve Ekonomik Büyüme: Seçilmiş Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerine Bir Uygulama*, T.C. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum

Bilgin, D. (2012), *İçsel Büyüme Modelleri ve 1980 Sonrası Türkiye’de Kalkınma Politikaları*, Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Uşak.

Bilginoğlu, M. A. (2008). Dış Borçların Ekonomik Büyüme Üzerinde Etkisi: Türkiye Örneği. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 31, 1-31.

Birinci, E. (2015), *Ar-Ge Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: İçsel Büyüme Modeli Zaman Serisi Analizi*, T.C. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ekonometri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Börü, P. (2012), “Endüstri Bazında Ar-Ge, İnovasyon, Verimlilik ve Büyümenin Ekonometrik Analizi”, T.C. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Ceylan , R., & Dikmen, F. (2012). *İktisat, İşletme*. Ankara : Murat yayınları.

Choi, I. (1999). Asymptotic analysis of a nonstationary error component model. Manuscript, Kookmin University, Korea.

Chowdhury, A. R. (2001), *External Debt and Growth in Developing Countries: A Sensitivity and Causal Analysis*”, World Institute for Development Economics Research, Discussion Paper, No. 2001/95, pp.1-26.

Clements, B., Rina and Nguyen, B., Toan Q. (2003). “External Debt, Public Investment and Growth in Low-Income Countries” IMF Working Paper, No.WP/03/249.

Chudik, A., Mohaddes, K., Pesaran, M., Hashem and Raissi, M. (2013). “Debt, Inflation and Growth: Robust Estimation of Long-Run Effects in Dynamic Panel Data Models” (November 1, 2013). CAFE Research Paper No. 13.23.

Choi, I. (2001). Unit root tests for panel data. *Journal of International Money and Finance*, 20: 249–272.

Choi, I. (2002). Combination unit root tests for cross-sectionally correlated panels. Hong Kong University of Science and Technology.

Çelik, S., T. Direkci (2013), “Türkiye’de 2001 Krizi Öncesi ve Sonrası Dönemler İçin Dış Borç Ekonomik Büyüme İlişkisi (1991–2010)”, *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(3), 111-135.

Çetin , M., & Işık , H. (2014). Türkiye ve Avrupa Birliği Ekonomilerinde Yenilikler ve Ar-Ge’nin Teşviki: Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme. *Maliye Dergisi*(66), 75-94.

Çevik, N.K., M. Cural (2013), “İç Borçlanma, Dış Borçlanma ve Ekonomik Büyüme Arasında Nedensellik İlişkisi: 1989-2012 Dönemi Türkiye Örneği”, *Maliye Dergisi*, 165, 115- 139.

Çiçek, H., S. Gözegir, Ç. Emre (2010), “Bir Maliye Politikası Aracı Olarak Borçlanma ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1990–2009)”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 11(1), 141-156.

Çiftçi, N. (2008), *İçsel Büyüme Teorileri Çerçevesinde Ar-Ge Harcamalarının Dış Ticaret ve Büyüme Üzerine Etkileri*, T.C. Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Kütahya.

Çiftçi. E. (2015). Türkiye’de Enflasyon ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Ampirik Bir Uygulama (1980-2014). (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Çoban , O. (2009). *İktisada Giriş*. Konya : Selçuk Üniversitesi Basımevi.

Çöğürçü, İ.(2011), *Dış Borçlanmaların Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi : Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir İnceleme (1980-2009)* , Selçuk Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü,İktisat Anabilim Dalı,Doktora Tezi,Konya.

Çöğürçü, İ., O. Çoban (2011), “Dış Borç Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1980- 2009)”, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 13(21), 133-149

Demir , O., & Üzümcü , A. (2003). İçsel Büyümenin Kaynakları. *Atatürk Üniversitesi, İİBF Dergisi*, 17(3-4), 17-38.

Demir, Y. (2007). Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Olan Etkisinin Türkiye Bağlamında Test Edilmesi. *Muhasebe ve Finans Dergisi*, (34), 152-163

DEİK, (2021). *Afrika Bilgi Notu*. Ekonomik Araştırmalar. Erişim Adresi: arastirma@deik.org.tr

Dış İşleri Bakanlığı, (2022) <https://www.mfa.gov.tr/default.tr.mfa> . Erişim Tarihi:15.03.2020

Egeli, H. A. ve Egeli P. (2007). İhracat-millî gelir ilişkisi: Asya ülkeleri üzerine panel veri analizi. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, Ankara.

Erdem, M. (2006). *Devlet Borçları*. Bursa : Ekin Kitapevi.

Erdoğan , A., & Sekmen , F. (2017). *Pareto İktisat Son Beşli*. Ankara : Süvari Akademi Yayınları .

Erdoğan, S., & Canbay, Ş. (2016). İktisadi Büyüme ve Araştırma-Geliştirme (Ar-Ge) Harcamaları İlişkisi Üzerine Teorik Bir İnceleme. *Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 29-44.

Erdoğan, S., & Orhan , O. (2008). *Para Politikası*. Ankara : Yazıt Yayın Dağıtım.

Evgit, T. (2000). *Dünden Bugüne Dış Borçlarımız*. Ankara : Hazine Müsteşarlığı Matbaası .

Evcim, N. (2017), *Ar-Ge ve İnovasyon Faaliyetleri ile Büyüme İlişkisi*, T.C. Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Denizli.

Fikirli, Ö. (2016), *İktisadi Doktrinde Schumpeteryan Yaratıcı Yıkım*, T.C. Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Çankırı.

Granger, C. ve Newbold, P. (1974). Spurious regressions in economics. *Journal of Econometrics*, 2(2): 111-120.

Greene, W.H. (2003). *Econometric analysis*. Fifth Edition, Pearson Education, Inc., Upper Saddle River, New Jersey.

Genç, M. C., & Atasoy, Y. (2010). Ar-Ge Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Veri Analizi. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 5(2), 27-34.

Göçer, İ. (2013). Ar-Ge Harcamalarının Yüksek Teknolojili Ürün İhracatı, Dış Ticaret Dengesi ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri. *Maliye Dergisi*(165), 215-240.

Guma, M. (2015), *Avrupa Birliğine Üye Olmayan Batı Balkan Ülkelerinin İçsel Büyüme Dinamikleri*, T.C. Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, İktisat Anabilim Dalı, İktisadi Gelişme ve Uluslararası İktisat Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli.

Gülmez, A., & Akpolat, A. G. (2014). AR-GE ve İnavasyon ve Ekonomik Büyüme:Türkiye Ve AB Örneği İçin Dinamik Panel Veri Analizi. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(2), 1-18.

Gülmez, A., & Yardımcıoğlu, F. (2012). OECD Ülkelerinde Ar-Ge Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Eşbütünleşme ve Panel Nedensellik Analizi (1990-2010). *Maliye Dergisi*(163), 1990-2010.

Gülmez, A. (2015). Türkiye’de dış finansman kaynakları ekonomik büyüme ilişkisi: Ardl sınır testi yaklaşımı. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(2): 139-152.

Güven, S. ve Mert, M. (2016). Uluslararası turizm talebinin eşbütünleşme analizi: Antalya için panel Ardl yaklaşımı. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 17(1): 133-152.

Hadri, K.(2000). Testing for stationarity in heterogeneous panel data. *The Econometrics Journal*, 3: 148-161.

Harris, Richard D.F. ve Tzavalis, Elias (1999). Inference for unit roots in dynamic panels where the time dimension is fixed. *Journal of Econometrics*, 91:201-226.

Im, Kyung S., Pesaran, M.H. ve Shin, Y. (2003). Testing for unit roots in heterogeneous panels. *Journal of Econometrics*, 115:53-74.

Işık, K., Karayılmazlar, E., Organ, İ., & Işık, H. (2005). *Devlet Borçları* . Bursa: Ekin Kitapevi Yayınları .

İnce, M. (2001). *Devlet Borçları Ve Türkiye* . Ankara : Gazi Kitapevi .

İnce, Ö. (2006), “Yeni Büyüme Teorileri: Türkiye İçin Bir Uygulama”, T.C. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

İpek, E., & Yaşar, B. K. (2008). Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve Dış Borç İlişkisi. *Uluslararası Sermaye Hareketleri ve Gelişmekte Olan Piyasalar Uluslararası Sempozyumu, Balıkesir*.

Kangallı U, Sinem G. ve Yayla, N. (2015). Türkiye’de konut fiyatları dinamiklerinin dalgalanma etkisi hipotezi çerçevesinde analizi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 52(601): 39-57.

Kantarcı, T. (2017), *Ar-Ge ve Yeniliğin Gelişmekte Olan Ülkeler Bağlamında Makroekonomik Performans Üzerine Etkisi*, Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ.

Karluk, R. (2007). *Türkiye Ekonomisi (11.Baskı)*. İstanbul : Beta Yayınları .

Kaya, Ö.F. (2017), *İçsel Büyüme Sürecinde Ar-Ge, Beşeri Sermaye ve Sosyal Sermayenin Etkileri*, T.C. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Uluslararası İktisat Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Kızılkaya, F. (2019). Doğrusal ve doğrusal olmayan temellere dayalı Fourier birim kök testlerinin kombinasyonu. Yayınlanmamış Doktora Tezi, TC İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonometri Anabilim Dalı, Malatya.

Kombak, G. (2019). Enflasyonun Dış Ticaret Üzerinde ki Etkisi –Türkiye Örneği. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü,Edirne.

Konur, M. (2016). *A Grubu Alan Bilgisi İktisat*. Ankara : Yaklaşım Kariyer Yayınları .

Konat, G. (2020). Kalıntılarla genişletilmiş yeni bir panel birim kök test önerisi: Rals-Cips testi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, TC İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonometri Anabilim Dalı, Malatya.

Köksal, M. (2016), *Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği*, T.C. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Kutlu, S., & Yurttagüler, İ. M. (2016). Türkiye’de dış borç ve ekonomik büyüme ilişkisi: 1998-2014 dönemi için bir nedensellik analizi. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 38(1), 229-248.

Künç, S. (2011). Enflasyon teorileri. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

Lin, S., & Sosin, K. (2001). Foreign debt and economic growth. *Economics of Transition*, 9(3), 635-655.

Levin, A. ve Lin, C.F. (1992). Unit root test in panel data: asymptotic and finite sample properties. Discussion Paper, 92-93, Department of Economics, University of California at San Diego.

Levin, A. ve Lin, C.F.(1993). Unit root test in panel data: new results. Discussion Paper, 93-56, Department of Economics, University of California at San Diego.

Levin, Andrew, Lin, C. ve Chu, C.J. (2002). Unit root tests in panel data: asymptotic and finite-sample properties. *Journal of Econometrics*, 108: 1-24.

Mankiw, G. (2010). *Makroekonomi (6.Baskı)*. (Ö. F. ÇOLAK, Çev.) Ankara: Efil Yayınevi.

Maddala, G.S. ve Wu, S. (1999). A comparative study of unit root tests with panel data and a new simple test. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, Special Issue: 0305-9049.

Menyah, K., Nazlioglu, S., & Wolde-Rufael, Y. (2014). Financial development, trade openness and economic growth in African countries: New insights from a panel causality approach. *Economic Modelling*, 37, 386-394.,

Moon, Hyungsik R. ve Perron, B. (2004). Testing for a unit root in panel with dynamic factors. *Journal of Econometrics*, 122: 81-126.

Moon, Hyungsik R., Perron, B. ve Phillips, P.C.B. (2005). Incidental trends and the power of panel unit root tests. IEPR Working Paper 05.38, University of Southern California, October 2005.

Mweni, F. T., Njuguna, A., and Oketch, T. (2016). The effect of External Debt on Inflation Rate in Kenya, 1972-2012, International Journal of Financial Research, 7(4), 198-207.

Nguyen, V. B. (2015). Effects of Public Debt on Inflation in Developing Economies of Asia: An Empirical Evidence Based on Panel Differenced GMM Regression and PMG Estimation. The Empirical Economics Letters, 14(4), 341-351

Önal, H. (2009), ‘‘Ekonomik Büyümenin Belirleyicileri ve Sanayileşme Stratejileri’’, T.C. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Özel, H. A. (2012). Ekonomik Büyümenin Teorik Temelleri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 63-72.

Özer, M., & Çiftçi, N. (2008). Ar-Ge Tabanlı İçsel Büyüme Modelleri ve Ar-Ge Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: OECD Ülkeleri Panel Veri Analizi. *Sosyal Ekonomik Araştırma Dergisi*(4), 119-238.

Özsağır, A. (2008). Dünden Bugüne Büyümenin Dinamiği. *KMU İİBF Dergisi*(14).

Parasız , İ. (2008). *Büyüme Teorileri*. Bursa : Ezgi Kitabevi Yayınları .

Pattillo, C., Poirson H., Ricci L. (2002). ‘‘External Debt and Growth’’ Finance and Development, s.32-36.

Paudel, R. C., & Perera, N. (2009). Foreign debt, trade openness, labor force and economic growth: evidence from Sri Lanka, The ICFAI Journal of Applied Economics, 8(1): 57-64.

Ploberger, W. Ve Phillips, P.C.B. (2002). Optimal testing for unit roots in panel data. Mimeo, Yale University.

Rouygarı, N. (2013), *Ekonomik Büyüme ile Araştırma-Geliştirme İlişkisi*, T.C. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.

Sarı, M. (2004). *Dış Borç Yönetimi ve Türkiye Uygulamaları*, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara.

Savaş, V. (2000). *İktisadın Tarihi (Dördüncü Baskı)*. Ankara: Siyasal Kitapevi.

Seçilmiş, N. (2012), “Yeni Ekonomi Çerçevesinde Yapılan Ar-Ge Faaliyetlerinin Büyümeğe Katkısı: Gaziantep Örneği”, T.C. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.

Seyidoğlu, H. (2009). *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama (Geliştirilmiş Onyedinci Baskı)*. İstanbul: Güzem Cam Yayınları.

Shah, M., & Pervin, S. (2012). External public debt and economic growth: empirical evidence from Bangladesh, 1974 to 2010, *Academic Research International*, 3(2).

Stock, H. J. ve Watson, W. M. (2011). *Ekonometriye giriş*. Çev. B. Saraçoğlu, Efil Yayınevi, Ankara.

Siddique, A., Selvanathan, E. A., & Selvanathan, S. (2016). The impact of external debt on growth: Evidence from highly indebted poor countries, *Journal of Policy Modeling*, 38(5), 874-894.

Songur, M. (2012), *Gelişmekte Olan Ülkelerde Thirlwall Yasası: Ekonometrik Bir Uygulama*, T.C. Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Mersin.

Taban, S. (2008). *İktisadi Büyüme*. Ankara : Nobel Yayıncılık .

Taban, S. (2014). *İkdisadi Büyüme : Kavram Ve Modeller*. Ankara : Nobel Akademik Yayıncılık.

Taban, S., & Şengür, M. (2014). Türkiye’de Ar-Ge ve Ekonomik Büyüme. *İİBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 355-376.

Tandırcıoğlu, H. (2000). Türkiye’de Dış Borç Sorunu, Dış Borçların Sürdürülebilirliği ve Dış Borçların Sınırlandırılması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 1-18.

Tatoğlu, F. Y. (2013). İleri panel veri analizi. Beta Basım, 2. Baskı, İstanbul.

Taşar, İ. (2015), *İçsel Büyüme Modelleri Çerçevesinde Türkiye’de Ekonomik Büyümenin Yapısal Dönüşümü*, T.C. İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Malatya.

Tskhadadze, K. (2019). The Impact of External Debt on Inflation Rate in Georgia. *Eco forum Journal*, 8 (2), 2019, 1-5.

Tonus, Ö. (2013). *Temel Göstergelerle Türkiye Ekonomisi*. Ankara : Ekin Kitapevi .

Turan, S. A. (2010). Enflasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkileri: Türkiye Üzerine İncelemeler. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Türk, İ. (2002). *Kamu Maliyesi* . Ankara : Turhan Kitapevi .

Türker, M. T. (2009). İçsel Büyüme Teorilerinde İçsel Büyümenin Kaynağı ve Uluslararası Ticaret Olgusuyla İlişkisi. *Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*(25), 87-94.

Ulaş, S. (2010). Enflasyon ve Döviz Kurunun Hisse Senedi Piyasasına Etkileri, İMKB’de Uygulaması. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Ulusoy, A. (2003). *Devlet Borçlanması (Birinci Baskı)*. Trabzon: Derya Kitapevi.

Ulusoy, A., & Küçükkale, Y. (1996). Türkiye’de dış borçların iktisadi büyüme ve enflasyon üzerine etkisi. *Ekonomik Yaklaşım*, 7(21), 13-25.

Uysal, D., Özer, H., & Mucuk, M. (2009). Dış Borçlanma ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1965-2007). *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(4), 161-178.

Ünsal, M. E. (2007). *İktisadi Büyüme*. Ankara: İmaj Yayınevi.

Üzümcü , A. (2018). *İktisadi Büyüme* . İstanbul: Beta Yayıncılık.

Veiga, José Lopez da; Ferreira-Lopez, Alexandra and Sequeira, Tiago (2014). “Public Debt, Economic Growth and Inflation in African Economies” MPRA Paper No.57377, 17, July 2014.

Yalçın, Ebru (2005). *İktisadi Büyüme ve Dış Krediler: Ampirik Bir Çalışma*, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara.

Yeboah, M. A. Mallick, S. and Mohsin, M. (2016). Real Effects of Inflation on External Debt in Developing Economies. <https://doi.org/10.1002/ijfe.1553>

Yenipazarlı, A. ve Demir, E. (2019). Politik İstikrar Döneminde Dış Borçların Enflasyon Üzerindeki Etkileri: Türkiye Üzerine Ampirik Analiz. Econworld 2019 Konferansı, Ocak 23-25, 1-13, Sevilla, İspanya.

Yerli, B. G. (2008). Ekonomik Beklentilerin Enflasyon Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yorulmuş, M. H. (2016). Teknoloji ve inovasyon göstergelerinin milli gelire olan etkisi: panel veri analizi yöntemi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İşletme Mühendisliği Anabilim Dalı,
İstanbul.

Yüksel, M. A. (2016). Afrika Jeopitiği ve ABD'nin Afrika Politikası. *Electronic Turkish Studies*, 11(2), 1389-1408.

Yılmaz, Ö. (2005). Türkiye Ekonomisinde Büyüme ile İşsizlik Oranları Arasındaki Nedensellik İlişkisi. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*(2), 11-29.

Zerenler, M. (2004). Devletin Dış Borçlanmasının Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri. *İş, Güç, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 6(1), 1-13.

Wu, Y. (1996). Are real exchange rates stationary? evidence from a panel data test. *Journal of Money, Credit and Banking*, 28:54-63.

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Benin, Bostwana , Burkina Faso, Burundi ,Cabo Verde Ülkelerinin Makroekonomik Göstergeleri	78
Tablo 2: Cezayir, Çad, Etiyopya, Fas, Fildişi Ülkelerinin Makroekonomik Göstergeleri.....	84
Tablo 3: Gabon, Gambiya, Gana, Gine, Gine Bissau Ülkelerinin Makroekonomik Göstergeleri.....	89
Tablo 4: Kenya, Kamerun, Komarlar, Kongo Cumhuriyeti, Lesotho Ülkelerinin Makroekonomik Göstergeleri	94
Tablo 5: Madagaskar, Malawi, Mali, Moritanya, Mısır Ülkelerinin Makroekonomik Göstergeleri.....	100
Tablo 6: Mauritius, Mozambik, Nijer, Nijerya, Orta Afrika Cumhuriyeti Ülkelerinin Makroekonomik Göstergeleri	106
Tablo 7:Ruanda, Senegal, Sierra Leone, Sudan, Swaziland Ülkelerinin Makroekonomik Göstergeleri	111
Tablo 8: Tanzania, Tunus, Togo, Uganda, Zambiya Ülkelerinin Makroekonomik Göstergeleri.....	116
Tablo 9 : Modele İlişkin Veriler	125
Tablo 10: Tanımlayıcı İstatistikler.....	131
Tablo 11: Panel Birim Kök Testi Sonuçları.....	133
Tablo 12: Maddala-Wu ve Choi Panel Birim Kök Testi	134
Tablo 13:Dumitrescu-Hurlin Panel Nedensellik Testi Sonuçları	134
Tablo 14: ARDL Uzun ve Kısa Dönem Sonuçları	135
Tablo 15: Kısa Dönem Katsayıları (Benin)	136
Tablo 16:Kısa Dönem Katsayıları (Botswana).....	136
Tablo 17: Kısa Dönem Katsayıları (Burkina Faso)	137
Tablo 18: Kısa Dönem Katsayıları (Burundi).....	137
Tablo 19: Kısa Dönem Katsayıları (Capo Verde)	137
Tablo 20: Kısa Dönem Katsayıları (Cezayir)	138
Tablo 21: Kısa Dönem Katsayıları (Çad)	138
Tablo 22: Kısa Dönem Katsayıları (Etiyopya)	139
Tablo 23: Kısa Dönem Katsayıları (Fas)	139
Tablo 24: Kısa Dönem Katsayıları (Fildişi Sahili)	139

Tablo 25: Kısa Dönem Katsayıları (Gabon).....	140
Tablo 26: Kısa Dönem Katsayıları (Gambiya).....	140
Tablo 27: Kısa Dönem Katsayıları (Gana).....	140
Tablo 28: Kısa Dönem Katsayıları (Gine).....	141
Tablo 29: Kısa Dönem Katsayıları (Gine Bissau).....	141
Tablo 30: Kısa Dönem Katsayıları (Kamerun).....	142
Tablo 31: Kısa Dönem Katsayıları (Kenya).....	142
Tablo 32: Kısa Dönem Katsayıları (Komor).....	142
Tablo 33: Kısa Dönem Katsayıları (Kongo Cumhuriyeti).....	143
Tablo 34: Kısa Dönem Katsayıları (Lesotho).....	143
Tablo 35: Kısa Dönem Katsayıları (Madagaskar).....	143
Tablo 36: Kısa Dönem Katsayıları (Malavi).....	144
Tablo 37: Kısa Dönem Katsayıları (Mali).....	144
Tablo 38: Kısa Dönem Katsayıları (Mauritus).....	145
Tablo 39: Kısa Dönem Katsayıları (Mısır).....	145
Tablo 40: Kısa Dönem Katsayıları (Moritanya).....	145
Tablo 41: Kısa Dönem Katsayıları (Mozambik).....	146
Tablo 42: Kısa Dönem Katsayıları (Nijer).....	146
Tablo 43: Kısa Dönem Katsayıları (Nijerya).....	147
Tablo 44: Kısa Dönem Katsayıları (Orta Afrika Cumhuriyeti).....	147
Tablo 45: Kısa Dönem Katsayıları (Ruanda).....	147
Tablo 46 : Kısa Dönem Katsayıları (Senegal).....	148
Tablo 47: Kısa Dönem Katsayıları (Sierra Leone).....	148
Tablo 48: Kısa Dönem Katsayıları (Sudan).....	148
Tablo 49: Kısa Dönem Katsayıları (Swaziland).....	149
Tablo 50: Kısa Dönem Katsayıları (Tanzanya).....	149
Tablo 51: Kısa Dönem Katsayıları (Togo).....	150
Tablo 52 : Kısa Dönem Katsayıları (Tunus).....	150
Tablo 53 : Kısa Dönem Katsayıları (Uganda).....	150
Tablo 54: Kısa Dönem Katsayıları (Zambiya).....	151

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Afrika Ülkelerinde Kişi Başı Milli Gelir..... 73

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: Dış Borç Stoku Grafiği 132

Grafik 2: Ekonomik Büyüme Grafiği 133

Grafik 3: Enflasyon Grafiği 133

ÖZGEÇMİŞ

Halime ÇATAL ilk ve orta öğrenimini Ankara'da tamamladı. Şevket Raşit Hatipoğlu Anadolu Lisesi'nden mezun oldu. 2013 yılında Karabük Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü'nde öğrenime başlayıp 2018 yılında mezun oldu. 2019 yılında başladığı yüksek öğrenimine tekrar Karabük Üniversitesinde devam etmektedir.